

STATSRÅDETS KANSLI

Konkurrenskraft och arbetsutbud – lärdomar av Sveriges erfarenheter?

Konkurrenskraft och arbetsutbud – lärdomar av Sveriges erfarenheter?

Utgivare STATSRÅDETS KANSLI		PRESENTATIONSBLAD 31.12.2012	
Författare DEL 1: Konjunkturinstitutet DEL 2: Juhana Vartiainen DEL 3: Kari Hämmäläinen		Typ av publikation Rapport	
		Uppdragsgivare Statsrådets kansli	
		Datum då utredningen tillsattes	
Publikationens namn Konkurrenskraft och arbetsutbud – lärdomar av Sveriges erfarenheter?			
Sammandrag Rapporten innehåller de bakgrundsrapporter som utarbetades för det temamöte om konkurrenskraft och utbudet av arbete som ekonomiska rådet ordnade i Stockholm i november 2012. Konjunkturinstitutets rapport <i>En jämförelse av nationell konkurrenskraft i Sverige och Finland</i> är en grundlig översikt över den senaste tidens utveckling av konkurrenskraften i bägge länder. Promemorian <i>Makroekonomisk politik inom och utanför EMU - en kort tankeram</i> av Juhana Vartiainen vid VATT kompletterar Konjunkturinstitutets rapport genom att ta upp de principiella skillnaderna ur penning-, finans- och strukturpolitikens synvinkel mellan valutasystemen i Sverige och Finland. Promemorian <i>Perspektiv på arbetsmarknaden i Sverige och i Finland</i> av Kari Hämmäläinen vid VATT jämför den förmåga arbetsmarknaderna i de bägge länderna har att sysselsätta personer i arbetsför ålder och utvärderar de arbetsmarknadsreformer som genomförts under de senaste åren.			
Nyckelord konkurrenskraft, export, bytesbalans, kostnad per enhet, valutakurs, penning- och finanspolitik, arbetsmarknad, arbetsutbud, sysselsättning, arbetsmarknadsreformer			
Övriga uppgifter Rapporten finns på finska (Valtioneuvoston kanslian raporttisarja 4/2012)			
Publikationsseriens namn och nummer Statsrådets kanslis rapportserie 5/2012		ISSN	ISBN (tryck)
Sidantal 71	Språk Sv	Sekretessgrad Offentlig	ISBN (PDF)
Förläggare Statsrådets kansli Publikationen som PDF: www.vnk.fi/julkaisut Ytterligare information: julkaisut@vnk.fi		Layout Statsrådets kansli/Enheten för politikanalys	

FÖRORD

Vid ekonomiska rådets möten under 2012 har man flera gånger och ur litet olika synvinklar diskuterat frågor som rör utbudet av arbete och kostnadskonkurrenskraften. I anförandena och diskussionerna har det upprepade gånger hänvisats till att vårt grannland Sverige under de senaste åren har haft goda exportframgångar och lyckats upprätthålla en hög sysselsättningsnivå. Med beaktande av att länderna har liknande ekonomier kan Sveriges erfarenheter vara ett användbart jämförelseobjekt när man överväger olika metoder för att främja både utbudet av arbete och konkurrenskraften.

Med den observationen som grund föddes idén att undantagsvis hålla ekonomiska rådets möte i Stockholm och be ett antal svenska sakkunniga och beslutsfattare att hålla anföranden. Mötet hölls den 12 november vid Finlands ambassad i Stockholm. Som bakgrundsmaterial till mötet beställdes tre rapporter som jämför den senaste tidens ekonomiska utveckling och politiska val i Finland och Sverige. Rapporterna har utarbetats vid Konjunkturinstitutet (KI) och Statens ekonomiska forskningscentral (VATT). Rapporterna har nu sammanställts till en publikation som ges ut på både finska och svenska.

Konjunkturinstitutets rapport *En jämförelse av nationell konkurrenskraft i Sverige och Finland* är en mycket grundlig översikt över den senaste tidens utveckling av konkurrenskraften i Finland och Sverige. Före finanskrisen 2009 växte Finland i samma takt som eller t.o.m. en aning snabbare än Sverige, men de senaste åren har Finland släpat efter utvecklingen i grannlandet. Detta beror i synnerhet på skillnaderna i exportens utveckling. Sveriges export har återhämtat sig så att den ligger på i stort sett samma nivå som före finanskrisen, medan Finlands exportvolym är cirka 20 procent lägre än den var år 2008. En noggrannare analys visar att minskningen av Finlands export uttryckligen hänför sig till IKT-sektorn och skogsindustrin. Den finländska ekonomin har särskilt lidit av att Nokia flyttat sin produktion och av att Nokias lönsamhet försvagats. Under finanskrisen 2009 hade Sverige direkt nytta av att kronan devalverades, eftersom det dämpade exportens och bruttonationalproduktens ras. I ett system med en fast valutakurs är det svårare att få till stånd en motsvarande "medicin" som snabbt inverkar på den försvagade efterfrågan utifrån.

Promemorian *Makroekonomisk politik inom och utanför EMU – en kort tankeram* av Juhana Vartiainen vid VATT kompletterar Konjunkturinstitutets rapport genom att ta upp de principiella skillnaderna ur penning-, finans- och strukturpolitikens synvinkel mellan de valutasystem som Sverige och Finland har valt. På mycket lång sikt har valutakurssystemet ingen betydelse för realekonomins utveckling. Valutakursregimen inverkar emellertid bl.a. på vilka metoder det lönar sig att använda i stabiliseringspolitiken och vilka incitament som uppkommer för lönebildningen. I en situation med flytande valuta, som i Sverige, är penningpolitiken ett effektivt och primärt instrument för konjunkturpolitiken. I förhållanden med fast valutakurs är finanspolitiken det enda alternativet, men samtidigt är också dess effekt större än i förhållanden med flytande valuta. Med tanke på lönebildningen är systemet med fast valutakurs en större utmaning i det avseendet att en självständig centralbanks "räntedisciplin" där inte riktas på den slutna sektorns löneförhöjningar och det är svårare att få den slutna sektorns fackförbund att ställa upp bakom en gemensam lönelinje som stöder den öppna sektorns konkurrenskraft.

Promemorian *Perspektiv på arbetsmarknaden i Sverige och i Finland* av Kari Hämmäläinen vid VATT jämför Finlands och Sveriges arbetsmarknaders förmåga att sysselsätta personer i arbetsför ålder och utvärderar de arbetsmarknadsreformer som genomförts i de båda länderna under de senaste åren. Av dem som är mellan 15 och 64 år är drygt 74 procent av svenskarerna och 69 procent av finländarna sysselsatta. Om Finland skulle nå upp till Sveriges sysselsättningsgrad, skulle antalet sysselsatta i Finland öka med nästan 200 000. De största skillnaderna mellan Sverige och Finland i fråga om sysselsättningen finns i följande grupper: personer med examen på mellannivå, kvinnor i fertil ålder och män över 50 år. I ländernas arbetslöshetsgrad finns inga väsentliga skillnader. I Sverige har man de senaste åren genomfört flera politiska reformer gällande arbetsmarknaden, vilka har lindrat beskattningen av

arbete och i regel skärpt villkoren för beviljande av stöd när det gäller arbetslöshetsförsäkringen, sjukdagpenningen och en aktiv arbetskraftspolitik. Sysselsättningen av unga stöds genom att arbetsgivarnas sociala avgifter för unga anställda har sänkts. Som de mest betydelsefulla reformerna med tanke på deras inverkan på sysselsättningen anses de ändringar som gjorts i jobbskatteavdraget och arbetslöshetsförsäkringen.

Jag tackar skribenterna för samarbetet och hoppas att de publicerade rapporterna ska öka förståelsen i fråga om bakgrundsfaktorerna för de senaste årens ekonomiska utveckling och utveckling på arbetsmarknaden samt vara till hjälp då riktlinjer för politiska åtgärder som stöder konkurrenskraften, tillväxten och sysselsättningen stakas ut.

Pekka Sinko
Generalsekreterare
Ekonomiska rådet

INNEHÅLL

FÖRORD.....	5
-------------	---

DEL 1

EN JÄMFÖRELSE AV NATIONELL KONKURRENSKRAFT I SVERIGE OCH FINLAND

Konjunkturinstitutet

Sammandrag	11
1 Inledning.....	12
2 Begreppet konkurrenskraft.....	14
3 Den ekonomiska utvecklingen i Sverige och Finland.....	21
4 Jämförande analys av konkurrenskraft.....	32
5 Sammanfattning och slutsatser	36
Appendix: Exportvolymutveckling i olika branscher	38
Ordlista	39
Statistiskt Appendix.....	39

DEL 2

MAKROEKONOMISK POLITIK INOM OCH UTANFÖR EMU – EN KORT TANKERAM

Juhana Vartiainen

Sammanfattande slutsatser	43
1 Penningpolitiken skapar inga reala resurser på lång sikt	44
2 Potentiell och konjunkturell utveckling	44
3 Stabiliseringspolitiken	46
4 Sambandet mellan konjunkturgapet och prisutveckling.....	48
5 Finanspolitik, penningpolitik och lönesättning i ett land med flytande växelkurs	48
6 Finanspolitik, penningpolitik och lönesättning i ett EMU-land.....	49
7 Finanspolitik och lönesättning inom och utanför EMU.....	51
8 Reflektioner om Sveriges och Finlands makroekonomiska utveckling.....	51
9 Några reflektioner om lämplig ekonomisk politik i Finland och Sverige.....	53

DEL 3

PERSPEKTIV PÅ ARBETSMARKNADEN I SVERIGE OCH I FINLAND

Kari Hämmäläinen

Centrala iakttagelser	57
1 Inledning	58
2 Jämförelse av sysselsättningsgraden i länderna	59
3 Den senaste tidens förändringar i incitamenten för att arbeta.....	63
4 Bedömningar av de arbetsmarknadspolitiska reformerna	65
5 En snabb översyn över de ungas arbetsmarknad	68
Referenser	71

DEL 1

En jämförelse av nationell konkurrenskraft
i Sverige och Finland

Konjunkturinstitutet

Sammandrag

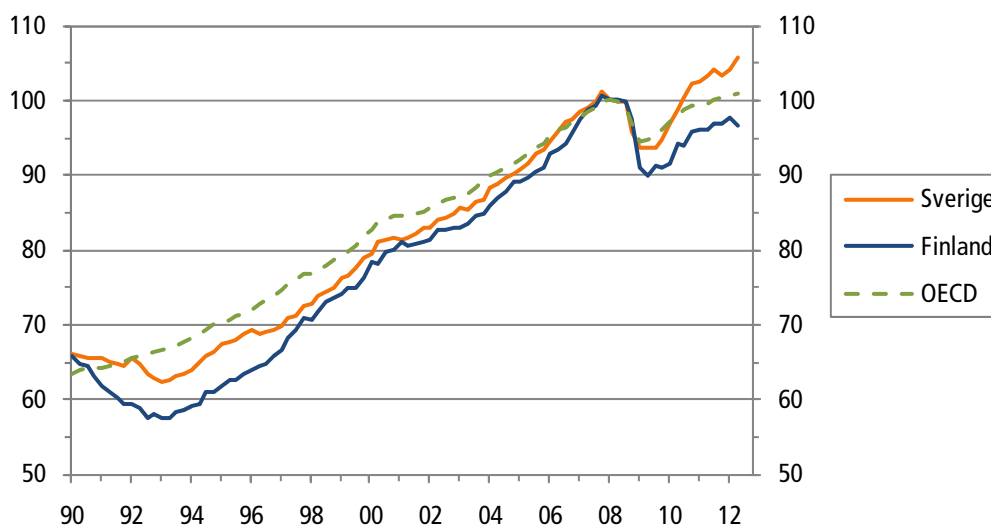
BNP i Finland har utvecklats svagare än i såväl Sverige som flertalet jämförbara länder efter finanskrisen 2008. Detta förklaras främst av att finska varuexportörer har tappat marknadsandelar i betydligt större utsträckning än svenska. Finlands bytesbalanssaldo har gått från många år av betydande överskott till ett underskott 2011. Utvecklingen av produktivitet och enhetsarbetskostnader i tillverkningsindustrin har också utvecklats på ett mindre gynnsamt sätt i Finland än i Sverige. Flera av de vanligaste måtten på konkurrenskraft visar därmed att Finland har tappat i nationell konkurrenskraft. En viktig förklaring till denna utveckling är de senaste årens kraftiga tillbakagång i delar av den finska IKT-sektorn. Om hänsyn inte tas till delar av denna sektor är utvecklingen mer likartad i de två länderna, även om vissa skillnader kvarstår. Den bild av Finland som de olika måtten på konkurrenskraft tecknar kan därför behöva nyanseras.

1 Inledning

Utvecklingen av finsk och svensk ekonomi har i flera viktiga avseenden varit likartad de senaste 20 åren. Den djupa kris som drabbade ekonomierna i början av 1990-talet följdes i båda länderna av en period med snabb tillväxt i BNP och export samt betydande överskott i bytesbalansen. I båda länderna var framväxten av sektorn för informations- och kommunikationsteknologi (IKT) en viktig förklaring till den ekonomiska utvecklingen.

I samband med finanskrisen 2008 föll BNP på nytt i båda länderna. Produktionsnedgången var större i Finland än i Sverige. I BNP-termer har återhämtningen som därefter har ägt rum också varit svagare i Finland. BNP i Finland sjönk till exempel med drygt 3 procent mellan det första kvartalet 2008 och det andra kvartalet 2012, samtidigt som BNP växte med drygt 5 procent i Sverige under samma period (se diagram 1). Utvecklingen har varit liknande på arbetsmarknaden, även om skillnaden mellan länderna är mindre. Sysselsättningen i Finland har inte fullt ut återhämtat fallet i samband med finanskrisen, medan sysselsättningen i Sverige det andra kvartalet 2012 var högre än 2008 (se diagram 2). Under samma period steg dock arbetskraften snabbare i Sverige, och utvecklingen av arbetslösheten har därför varit snarlik i de båda länderna (se diagram 3).

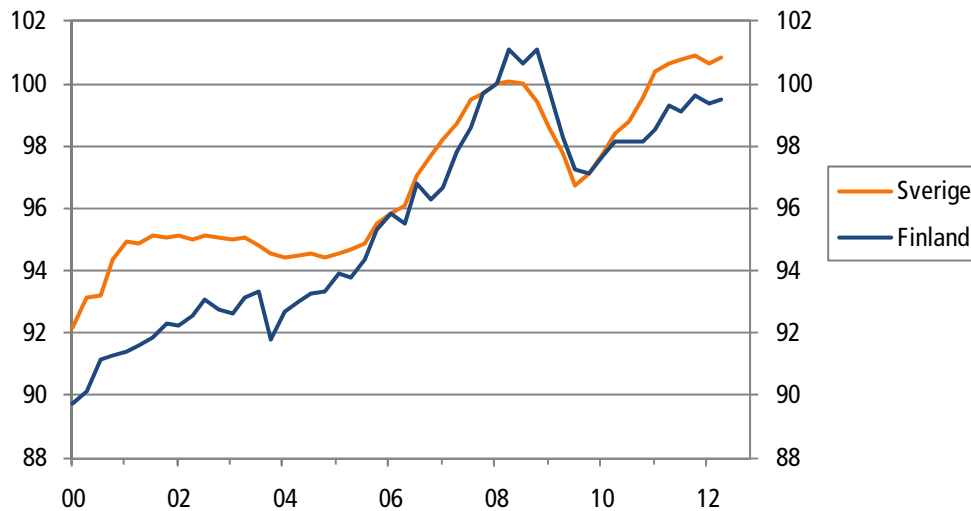
Diagram 1 BNP, Index 2008 kvartal 1 = 100, säsongsrensade kvartalsvärden

Anm. Aggregatet OECD avser här de 27 länder (utöver Sverige och Finland) var medlemmar i organisationen 2009.

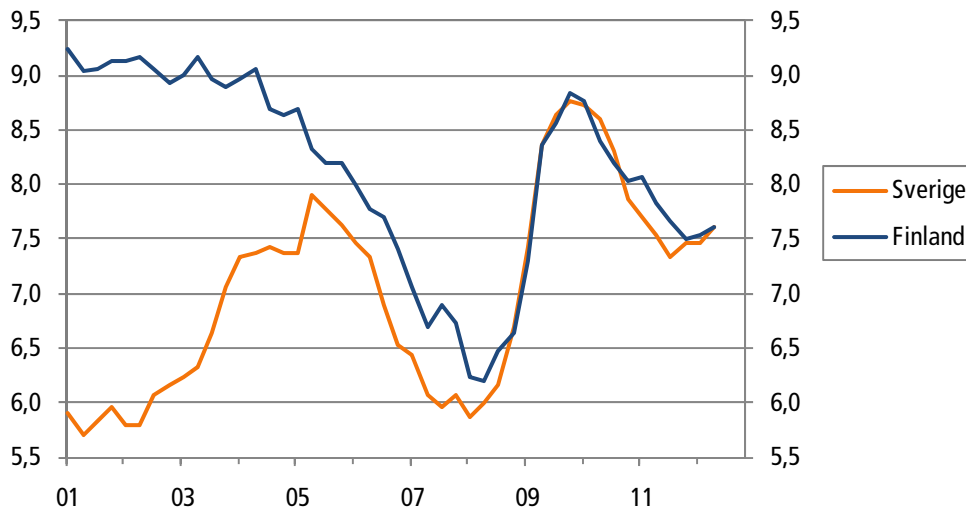
Källor: Statistikcentralen, SCB, OECD och Konjunkturinstitutet.

Diagram 2 Sysselsättning, index 2008 kvartal 1 = 100, säsongsrensade kvartalsvärden

Källor: Statistikcentralen och SCB.

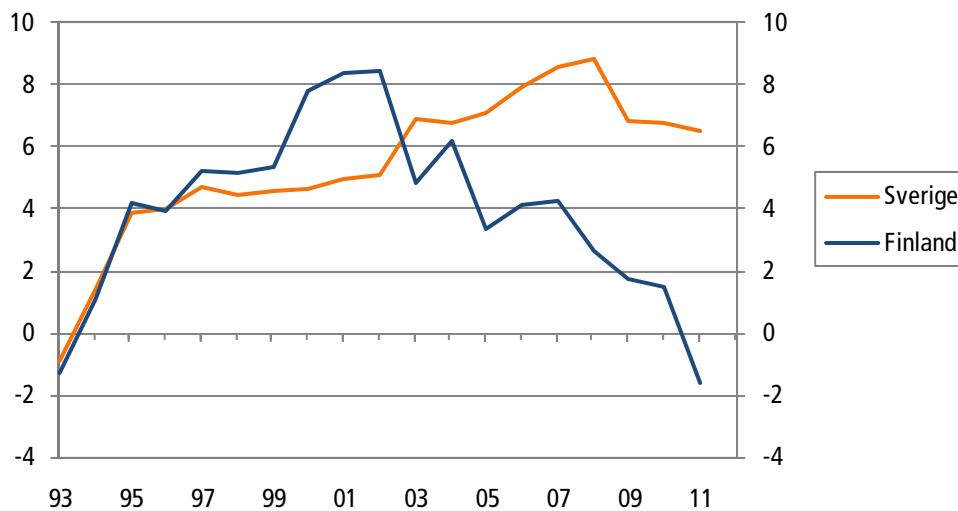
Diagram 3 Arbetslöshet, procent av arbetskraften 15-74 år, säsongsrensade kvartalsvärden

Källa: Eurostat.

Den relativt svaga finska BNP-utvecklingen beror i första hand på att finska exportörer har tappat marknadsandelar i betydligt större utsträckning än svenska exportörer. Ungefär halva fallet i finsk varuexport förklaras av en minskad export av IKT-produkter. Den svagare exporten har bland annat inneburit att Finlands bytesbalans, som visat betydande överskott varje år sedan mitten av 1990-talet, visade underskott 2011. I Sverige består dock de stora överskotten i bytesbalansen (se diagram 4).

Diagram 4 Bytesbalans, procent av BNP

Källa: Statistikcentralen, Finlands Bank och SCB.

Syftet med denna rapport är i första hand att jämföra de senaste fem årens ekonomiska utveckling i Finland och Sverige, med särskilt fokus på ländernas export. Den centrala frågeställningen är om den svagare exportutvecklingen i Finland är ett tecken på en strukturell försvagning av finsk konkurrenskraft, eller om utvecklingen i huvudsak kan förklaras med konjunkturella eller andra faktorer.

Nästa kapitel beskriver hur konkurrenskraft kan analyseras och mätas i makroekonomin. Det tredje kapitlet beskriver den ekonomiska utvecklingen i Finland och Sverige sedan 1994, med speciellt fokus på perioden 2008-2011. Därefter används flera olika mått för att analysera hur den relativa konkurrenskraften har utvecklats länderna emellan de senaste åren. Slutsatser och sammanfattning presenteras i det avslutande kapitlet.

2 Begreppet konkurrenskraft

Konkurrenskraft är ett något diffust begrepp som i olika sammanhang används för att beskriva ett eller flera företags förmåga att konkurrera på marknader för handlade varor och tjänster. Att det görs återkommande försök att mäta nationell konkurrenskraft beror på att det politiska ansvaret för många faktorer som påverkar företagens möjligheter att konkurrera ligger på nationell nivå. Dessa faktorer innefattar bland annat infrastruktur, utbildningsnivå, skattesystem, effektiviteten på institutioner, fungerande marknader och lönebildning samt politisk och makroekonomisk stabilitet.

Det finns ingen entydig definition av nationell konkurrenskraft. Analys av konkurrenskraft utgår emellertid ofta från hur mycket ett land lyckas exportera på världsmarknaden. Landet är då konkurrenskraftigt om utvecklingen av produktionskostnaderna är förenlig med att landets företag kan följa den internationella prisutvecklingen med bibehållen lönsamhet. Landets export skulle då växa i takt med eller snabbare än tillväxten på landets viktigaste exportmarknader.

Det finns dock flera skäl till att en sådan definition är otillräcklig. För det första kan landet uppnå ett visst kostnadsläge relativt andra länder på olika sätt. Detta kan antingen ske via en snabbare ökning av produktiviteten eller via långsammare tillväxt i inhemska kostnader och inkomster. I den spanska ekonomin pågår för närvarande en anpassning av kostnadsläget

relativt omvärlden. Detta sker bland annat via lägre löner, vilket försämrar de spanska hushållens köpkraft. I en analys av konkurrenskraft är det därför rimligt att även ta hänsyn till olika mått för levnadsstandard.¹

För det andra kan en förändring i konkurrenskraften vara förenlig med en balanserad makroekonomisk utveckling. Ett exempel är när andelen av befolkningen som är i arbetsför ålder minskar. Detta leder ofta till att landet sparar mindre i omvärlden och i stället konsumerar eller investerar en större del av sin inkomst. Anpassning till ett lägre finansiellt nettosparande sker via förändringar i räntor, växelkurs, priser och löner. Olika mått på konkurrenskraft skulle då indikera att den nationella konkurrenskraften har försämrats. I Konjunkturinstitutets medelfristiga prognoser för den svenska ekonomin minskar överskottet i bytesbalansen de kommande åren, samtidigt som den reala växelkursen gradvis stärks. Detta ska dock inte tolkas som en negativ utveckling, utan är snarare en konsekvens av att befolkningen i arbetsför ålder ökar långsammare än den totala befolkningen.

För politiskt ansvariga är det därför rimligt att basera analysen av konkurrenskraft på ett flertal olika mått. Det är även viktigt att analysera orsaken till förändringar i konkurrenskraften.

Olika mått på konkurrenskraft

Eftersom det är svårt att definiera begreppet finns det heller inget entydigt sätt att mäta konkurrenskraft. En generell bedömning av hur konkurrenskraftigt ett land är får i stället baseras på utvecklingen i ett antal olika variabler. I mer specifika jämförelser kan det dock finnas skäl att tillmäta dessa olika variabler olika vikt.

Real effektiv växelkurs

För att ett lands företag ska få avsättning för varor och tjänster på världsmarknaden måste normalt den inhemska kostnadsutvecklingen vara förenlig med den internationella prisutvecklingen samtidigt som företagen är lönsamma.² Detta är ett skäl till att produktionskostnader är en viktig del i den makroekonomiska analysen av konkurrenskraft.

Arbetskostnader, inklusive kollektiva avgifter och löneskatter utgör generellt merparten av företagets rörliga kostnader. Nationell konkurrenskraft baserade på produktionskostnader mäts därför ofta med relativa enhetsarbetskostnader, det vill säga relativ arbetskostnad per producerad enhet i internationellt konkurrensutsatta sektorer uttryckt i gemensam valuta. Utvecklingen av ett lands konkurrenskraft bestäms i detta mått av förändringen i arbetskostnader justerad för produktivitets- och växelkursutvecklingen i landet relativt omvärlden. Ett lands konkurrenskraft försämrats av till exempel lägre produktivitetstillväxt, högre löneökningstakt eller en förstärkning av den nominella växelkursen. På motsvarande sätt kan exempelvis lägre löneskatter eller högre produktivitetstillväxt stärka landets konkurrenskraft.³ Eftersom konkurrenskraft är ett relativt begrepp påverkas ett lands konkurrenskraft även om till exempel löneökningstakten i omvärlden ändras.

¹ Se även rapporten "ITPS mått på konkurrenskraft", Tillväxtpolitisk utblick, nummer 1, 2008.

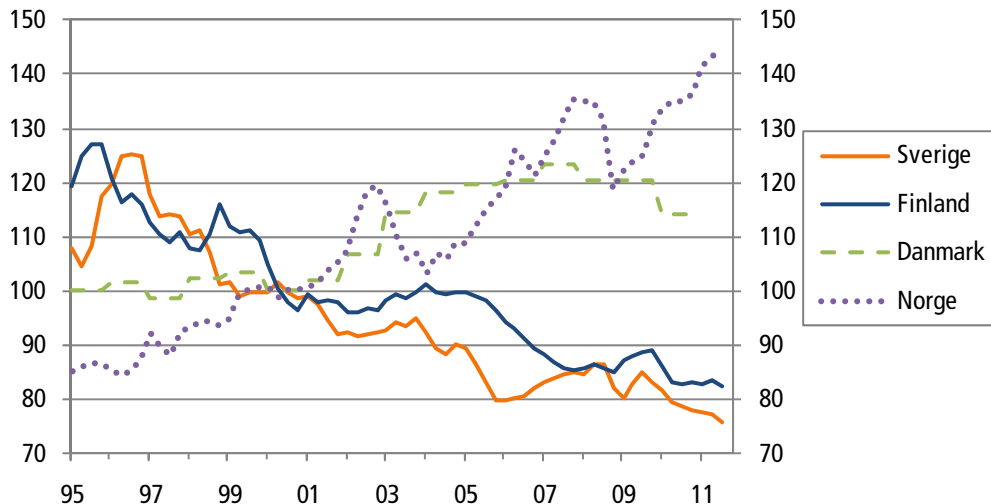
² I denna analys avses företagets produktion inom landet. Stora företag producerar vanligtvis i många länder, men här används inhemska företag synonymt med produktion i det inhemska näringslivet.

³ Tidigare nämnda faktorer som ofta förknippas med konkurrenskraft, till exempel utbildningsnivå, antas påverka konkurrenskraften via arbetskostnader, produktivitet eller växelkurs.

Relativ enhetsarbetskostnad är ett sätt att beräkna ett lands så kallade reala växelkurs gentemot ett annat land. För att mäta landets konkurrenskraft i förhållande till mer än ett land kan en så kallad real effektiv växelkurs beräknas. Effektiv avser i detta sammanhang en sammanvägning av bilaterala växelkurser mot flera olika länder. Denna sammanvägning kan till exempel göras med så kallade totala konkurrensvikter, där vikten för varje bilateral växelkurs avspeglar hur viktigt respektive konkurrentland är för det land vars reala effektiva växelkurs beräknas.

För att beräkna en real effektiv växelkurs som kan fånga upp förändringar i konkurrenskraften ska den nominella växelkursen justeras med den relativa utvecklingen av enhetsarbetskostnader i den del av näringslivet i ett land som utsätts för internationell konkurrens. En svagare real växelkurs innebär att företagens produktionskostnader ökar långsammare i förhållande till andra länder och är därmed förenlig med att den nationella konkurrenskraften förbättras. I Finland och Sverige har den reala effektiva växelkursen mätt på detta sätt försvagats sedan år 2000, medan den har förstärkts i till exempel Danmark och Norge (se diagram 5).

Diagram 5 Real effektiv växelkurs baserad på enhetsarbetskostnader i tillverkningsindustrin, Index 2000 = 100, kvartals- respektive årsvärden

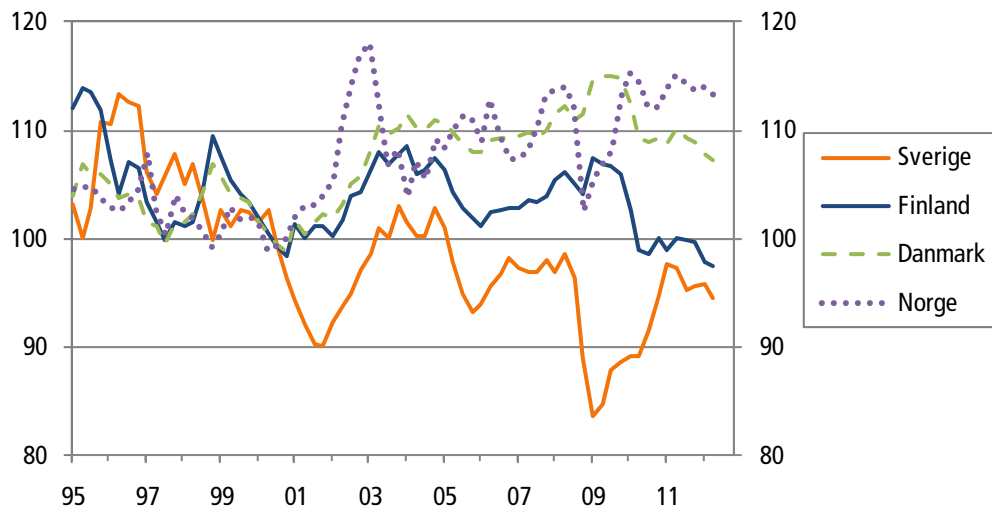

Anm. Ett lägre indexvärde för den reala växelkursen motsvarar en försvagning.
Källa: OECD.

Enhetsarbetskostnader är dock svåra att mäta separat för enbart de sektorer i näringslivet som möter internationell konkurrens och publiceras dessutom med en viss tidsfördröjning. Därför används ofta KPI eller andra inflationsmått som en approximation för kostnadsutvecklingen i beräkningen av reala växelkurser. Då konsumentpriserna omfattar varor och tjänster som inte är relevanta för att mäta ett lands internationella konkurrenskraft, det vill säga varor och tjänster som inte handlas internationellt, ger dessa mått ofta en annan bild av konkurrenskraftens utveckling (se diagram 6). KPI är dock oftast ingen bra approximation av kostnadsutvecklingen i internationellt konkurrensutsatta branscher (se diagram 7) och reala effektiva växelkurser beräknade med KPI betraktas därför generellt som ett sämre mått på just konkurrenskraft än reala effektiva växelkurser beräknade med enhetsarbetskostnader.⁴

⁴ Real effektiva växelkurser beräknade med KPI är dock användbara på andra områden, till exempel när man ska jämföra utvecklingen av prisnivåer mellan länder.

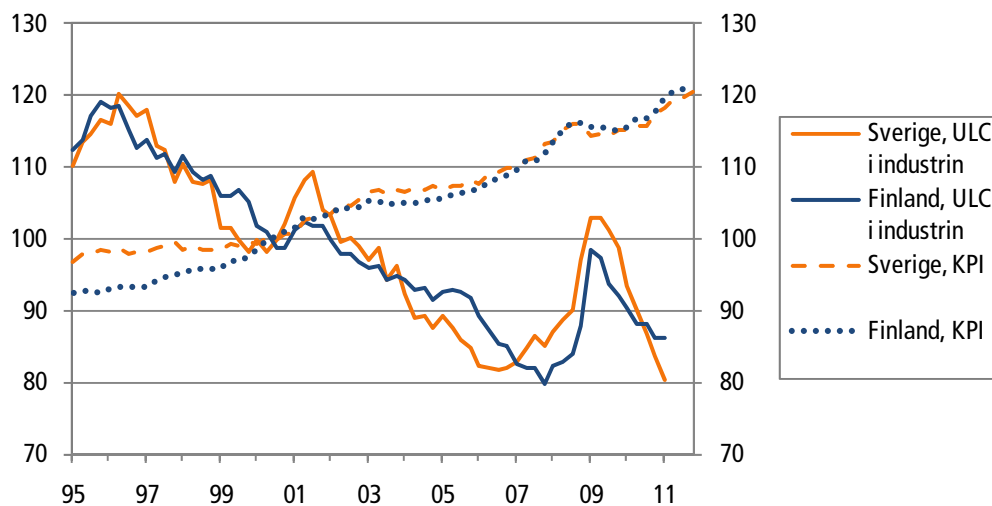
Diagram 6 Real effektiv växelkurs baserad KPI, Index 2000 = 100, kvartalsvärden

Anm. Ett lägre indexvärde för den reala växelkursen motsvarar en försvagning.

Källa: OECD.

Diagram 7 Enhetsarbetskostnader (ULC) inom tillverkningsindustrin och konsumentpriser (KPI), Index 2000 = 100, kvartalsvärden

Anm. ULC står för enhetsarbetskostnad.

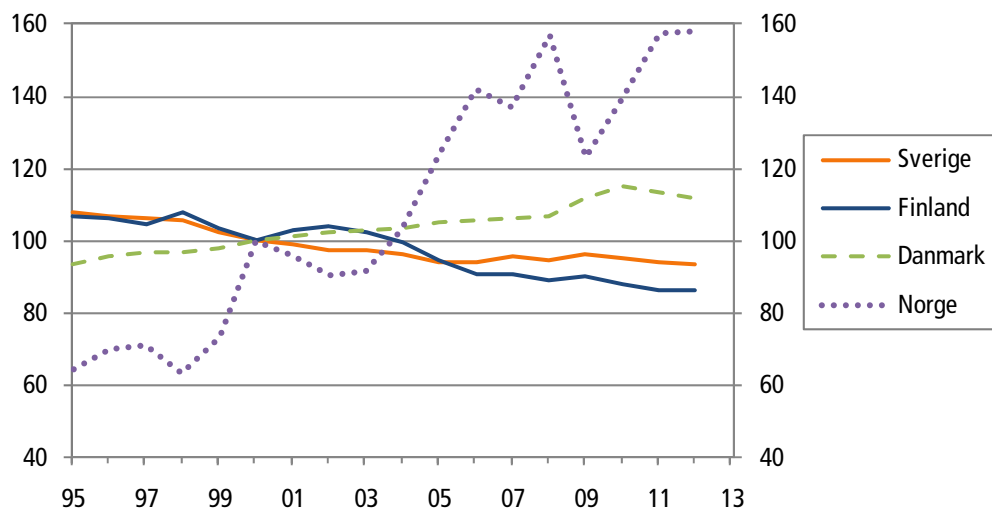
Källa: OECD.

Bytesförhållande

Att endast mäta konkurrenskraft med utgångspunkt i produktionskostnader kan dock vara missvisande. Ett land vars reala effektiva växelkurs förstärks (vilket innebär att landets relativa kostnadsläge försämras) kan fortfarande vara konkurrenskraftigt om världsmarknadpriserna på de varor eller tjänster landet producerar ökar i motsvarande omfattning. Ett land som har specialiserat sig på produktion av varor eller tjänster med relativt svag produktivitetstillväxt (och snabb ökning i enhetsarbetskostnaderna) kan därmed vara lika konkurrenskraftigt som ett land som har specialiserat sig på produktion inom branscher med hög produktivitetstillväxt. Detta eftersom produktpriserna för landet med hög produktivitetstillväxt sannolikt kommer att öka långsammare eller falla. Som framgår av diagram 5 har den reala växelkursen stärkts sedan 2000 i såväl Danmark som Norge. Samtidigt har dock priserna på ländernas export stigit i förhållande till motsvarande priser i Sverige och Finland, vilket av-

speglas i utvecklingen av bytesförhållandet (se diagram 8).⁵ Det är därmed fel att, baserat på den starkare reala växelkursen, dra slutsatsen att Danmarks och Norges konkurrenskraft har försämrats i förhållande till Sverige och Finland. Man kan dock notera att den svenska reala effektiva växelkursen de senaste åren har försvagats mer än den finska. Samtidigt har det svenska bytesförhållandet utvecklats starkare än det finska. Detta är en indikation på att konkurrenskraften har försvagats i Finland relativt Sverige de senaste åren (se även följande kapitel).

Diagram 8 Bytesförhållande, varor, Index 2000 = 100, kvartalsvärden

Källa: Europeiska Kommissionen.

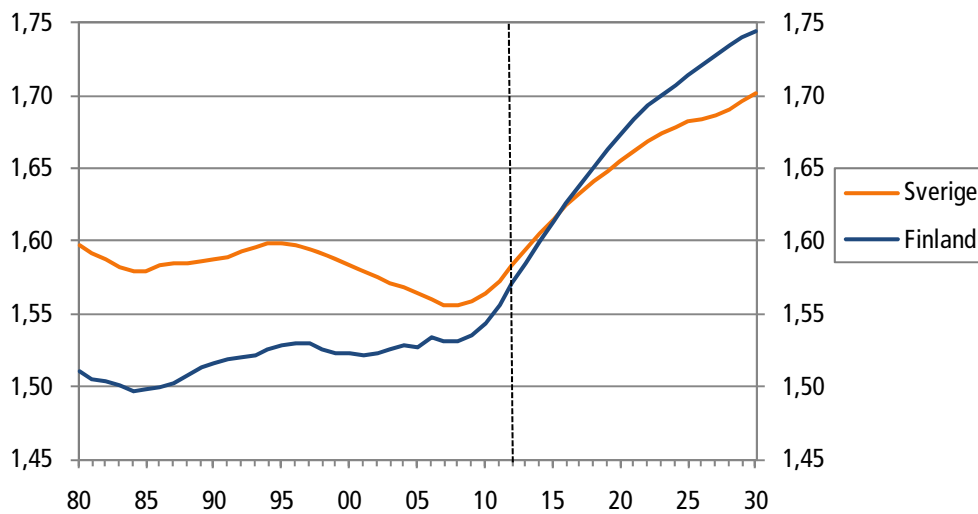
Bytesbalansens saldo

Ett mått som till viss del tar hänsyn även till prisutvecklingen och som ibland ses som ett uttryck för konkurrenskraft är bytesbalansens saldo, som utgör nettot av ett lands transaktioner med utlandet uttryckt i löpande priser. Bytesbalansens saldo uttrycks oftast i procent av BNP i löpande pris.

Argumentet för att studera bytesbalansen i detta sammanhang skulle vara att ett land är konkurrenskraftigt så länge landet förmår producera ungefär lika mycket eller mer än landet förbrukar, till följd av att landets produktion är attraktiv på världsmarknaden. Saldot av bytesbalansen är emellertid också definitionsmässigt lika med det finansiella sparandet, det vill säga sparande minus investeringar i ett land. Den trendmässiga utvecklingen av bytesbalansens saldo bestäms därmed av grundläggande faktorer som sparbenägenhet och demografi och är därför generellt inte ett bra mått på konkurrenskraft. När till exempel en relativt stor andel av befolkningen i ett land är i arbetsför ålder, då individer generellt har ett positivt nettosparande, är bytesbalansens saldo högre. Om andelen pensionärer, som generellt har ett negativt nettosparande, ökar bidrar detta till att bytesbalansens saldo minskar. I både Finland och Sverige talar den demografiska utvecklingen framöver för att det inhemska finansiella sparandet ska minska. Detta eftersom andelen av befolkningen i arbetsför ålder kommer att fortsätta att minska framöver. Denna utveckling är särskilt dramatisk i Finland (se diagram 9).

⁵ Bytesförhållandet för ett land ges av kvoten mellan export- och importpriser.

Diagram 9 Försörjningskvot, total befolkning dividerad med befolkning i åldern 16–64 år, årsvärden

Källor: Statistikcentralen, SCB och Konjunkturinstitutet.

Grundläggande faktorer som demografi förändras dock långsamt och kan därmed knappast förklara snabba förändringar i bytesbalansens saldo. Sådana kan snarare vara ett uttryck för förändringar i konkurrenskraften, till exempel via en ogynnsam utveckling av produktivitet, efterfrågan på världsmarknaden och/eller nominell växelkurs.

BNP och andra inkomstmått

Den senaste tidens utveckling i euroområdet illustrerar en ytterligare begränsning i att använda kostnadsbaserade mått på konkurrenskraft. Bytesbalansen i Spanien har förbättrats snabbt sedan 2009. Samtidigt har en relativt snabb uppgång i produktiviteten bidragit till att Spaniens reala effektiva växelkurs har försvagats. Den förbättrade spanska konkurrenskraften är dock ett resultat av en kraftig ökning i arbetslöshet och lägre inkomster och levnadsstandard. Det kan därmed finnas skäl att ytterligare nyansera tidigare nämnda mått på konkurrenskraft med olika mått på inkomstutveckling och förändringar i levnadsstandard.

Det vanligaste måttet på inkomstutveckling är BNP, som mäter det samlade förädlingsvärde som skapas i ett land under en viss tid. BNP har dock flera brister som mått på levnadsstandard. För det första behöver utvecklingen i BNP korrigeras för befolkningstillväxten. I ett land där befolkningen växer snabbt, i synnerhet befolkningen i arbetsför ålder, växer normalt även BNP snabbt. Därför är BNP per capita ett mer relevant inkomstmått. För det andra är det rimligt att korrigera BNP med utvecklingen av bytesförhållandet. I ett land där en relativt stor andel av produktionen sker i internationellt konkurrensutsatta branscher med hög produktivitetstillväxt sammanfaller en snabb ökning i BNP ofta med en svag utveckling av exportpriserna. En snabb produktivitetssökning kommer därmed även andra länder till del, via lägre importpriser. Prisfallet verkar samtidigt återhållande på inkomstutvecklingen i landet. Ett sätt att korrigera för detta är att mäta så kallad real BNP, där BNP i löpande pris deflateras med prisutvecklingen för inhemsk efterfrågan.

Konkurrenskraft vid fast och rörlig växelkurs

Utifrån de definitioner av konkurrenskraft som har diskuterats följer att ett lands nominella växelkurs kan vara av betydelse för utvecklingen av landets konkurrenskraft. I ett land med rörlig växelkurs kan växelkursen anpassas så att landets kostnadsläge förblir konkurrenskraftigt, i teorin oavsett relativ löne- och kostnadsutveckling. Konkurrenskraft blir då irrelevant för till exempel lönesättningen i ett land med rörlig växelkurs.⁶ I praktiken bestäms dock växelkursen även av andra faktorer, vilket innebär att till exempel stora avvikelser i löneutvecklingen mellan ett land och dess konkurrenter kan vara skadligt för landets konkurrenskraft även om växelkursen tillåts variera länderna emellan.

I ett land med fast växelkurs kan inte den nominella växelkursen anpassas för att upprätthålla landets konkurrenskraft. Utvecklingen av relativa enhetsarbetskostnader beror därmed i stället på hur löner och produktivitet utvecklas i landet i förhållande till utvecklingen i konkurrentländerna. Om till exempel löner i landet ökar snabbare i förhållande till produktiviteten än i konkurrentländerna kommer landets konkurrenskraft att försvagas.

Den så kallade Europeanormen (eller EFO-modellen) för lönesättning, som bland annat tillämpades i Sverige när landet hade fast växelkurs under 1970- och 80-talen, innebär att löner i Sverige skulle växa med summan av internationell prisutveckling på svenska exportvaror och svensk produktivitetstillväxt. I praktiken tolkades Europeanormen ibland som att löner i Sverige skulle utvecklas i samma takt som löner i Tyskland och andra konkurrentländer. En förutsättning för att Europeanormen skulle bevara Sveriges konkurrenskraft var dock att även produktiviteten utvecklades på samma sätt som i konkurrentländerna. Om, som fallet var i Sverige under slutet av 1980-talet, produktiviteten växte svagare än utomlands, samtidigt som bytesförhållandet försvagades av snabba uppgångar i oljepriset, gav Europeanormen för höga löneökningar och försämrade konkurrenskraft. Det blir därmed mer relevant att ta hänsyn till konkurrenskraften vid lönebildningen i ett land med fast växelkursregim.

I resonemanget om konkurrenskraft kan en valutaunion approximativt betraktas som en fast växelkurs. Även om ett land i en valutaunion har rörlig växelkurs mot de av sina handelspartners som inte är med i unionen kommer den gemensamma valutan endast i liten utsträckning att anpassas för att bevara landets konkurrenskraft. Om landet är litet kommer anpassningen att vara försumbar.

Växelkursregim, konkurrenskraft och sysselsättning

Valet av växelkursregim påverkar i viss mån analysen av samspelet mellan bytesbalansens saldo och sysselsättningen, det som ibland brukar kallas extern respektive intern balans.

Som diskuteras ovan finns det ett samband mellan real växelkurs och finansiellt sparande (bytesbalans) i ett land. Antag till exempel att sparpreferenserna ändras, så att landet vill öka sitt finansiella nettosparande (och därmed öka sparandet i utlandet via bytesbalansen). För att detta ska ske behöver den reala växelkursen försvagas, det vill säga den nationella konkurrenskraften förbättras.

I ett land med rörlig växelkurs kan den nominella växelkursen bidra till denna anpassning mot svagare real växelkurs. Ett ökat nettosparande leder allt annat lika till svagare tillväxt i efterfrågan och så småningom svagare sysselsättning och lägre inflation. Centralbanken kan då motverka nedgången i sysselsättning och inflation genom att sänka styrräntan, vilket

⁶ Se kapitel 5 i *Lönebildningsrapporten*, 2011, Konjunkturinstitutet.

normalt även leder till att den nominella växelkursen försvagas. På medellång sikt kan då landet uppnå samma BNP och sysselsättning som innan skiftet i sparpreferenser ägde rum, men med en real svagare växelkurs och ett högre netto i bytesbalansens saldo. I Lönebildningsrapporten 2012 har Konjunkturinstitutet ingående beskrivit den roll arbetsmarknadens parter spelar i en sådan anpassningsprocess.⁷ Förutsatt att penningpolitiken i landet inriktas på att upprätthålla ett inflationsmål och att lönebildningen är relativt centraliserad kommer sysselsättningsnivån i landet att bestämmas av interaktionen mellan lönesättare och centralbank. Utrymmet för löneökningar ges generellt av den prisökningstakt som är förenlig med inflationsmålet⁸ och av tillväxten i produktiviteten. Om lönesättarna har en ambition att minska arbetslösheten kan de komma överens om lägre löneökningar, vilket i sin tur tillåter centralbanken stimulera efterfrågan genom att hålla en lägre styrränta. En följd av detta blir att landet då i princip kan uppnå långsiktigt hållbar sysselsättning (intern balans) oberoende av bytesbalansens saldo (extern balans).

Med fast växelkurs är det svårare att anpassa landets kostnadsläge. På längre sikt beror bytesbalansens saldo främst på inhemska sparbeslut, men om ett land med fast växelkursregim ökar sitt sparande måste anpassningen till en svagare real växelkurs ske via en nedgång i inflation och löneökningstakt. Denna reala försvagning tar normalt längre tid än om anpassningen även sker via den nominella växelkursen. Anpassningen mot extern balans kräver också i många fall att arbetslösheten stiger, vilket illustreras väl av den spanska ekonomins utveckling de senaste åren.

3 Den ekonomiska utvecklingen i Sverige och Finland

I detta kapitel ges en översiktlig beskrivning av den ekonomiska utvecklingen i Sverige och Finland de senaste åren. Finsk export har utvecklats betydligt svagare än svensk export åren efter finanskrisen. Detta beror i stor utsträckning på en mycket svag utveckling i den finska exporten av IKT-produkter. Utvecklingen för övrig varuexport är likartad i Sverige och Finland.

Utvecklingen av BNP

Snabba pris- och löneökningar bidrog till att både Finland och Sverige tappade i internationell konkurrenskraft i slutet av 1980-talet för att sedan drabbas av en djup kris i början av 1990-talet. Efter 1990-talskrisen upplevde både Finland och Sverige en period av snabbt växande BNP. Den genomsnittliga årliga BNP-tillväxten uppgick åren 1994–2007 till 3,9 procent i Finland och 3,3 procent i Sverige. Som jämförelse växte BNP i OECD-länderna under perioden med i genomsnitt 2,8 procent per år. En förklaring till den relativt höga BNP-tillväxten i Finland och Sverige var att det fanns betydande potential till återhämtning efter krisen (se diagram 1). Kraftiga försvagningar av ländernas reala växelkurser bidrog också till att förbättra konkurrenskraften. Gemensamt var även den mycket snabba utvecklingen inom IKT-sektorn.

I samband med finanskrisen 2008 drabbades Finland och Sverige, denna gång i likhet med övriga OECD-länder, åter av stora fall i BNP. I Finland föll BNP med som mest drygt 10 procent från det sista kvartalet 2007 till det andra kvartalet 2009. I Sverige var fallet under samma period något mindre och uppgick till drygt 7 procent. I båda länderna var produktionsnedgången större än för OECD-länderna i genomsnitt. En delförklaring till detta är att

⁷ Se kapitel 5 i *Lönebildningsrapporten*, 2012, Konjunkturinstitutet.

⁸ Enligt Konjunkturinstitutets beräkningar för Sverige ökar företagens så kallade förädlingsvärdepriser på lång sikt något långsammare än KPI. Detta innebär att utrymmet för löneökningar är något mindre än produktivitetstillväxten plus 2 procent (där det senare ges av inflationsmålet).

BNP i Finland och Sverige generellt varierar mer än i andra länder eftersom båda länderna har en relativt hög andel industriproduktion, som normalt varierar mer än BNP. Det var dessutom i första hand investeringarna som föll i världsekonomin i samband med krisen och industriproduktionen i både Finland och Sverige innehåller en förhållandevis hög andel investeringsvaror.

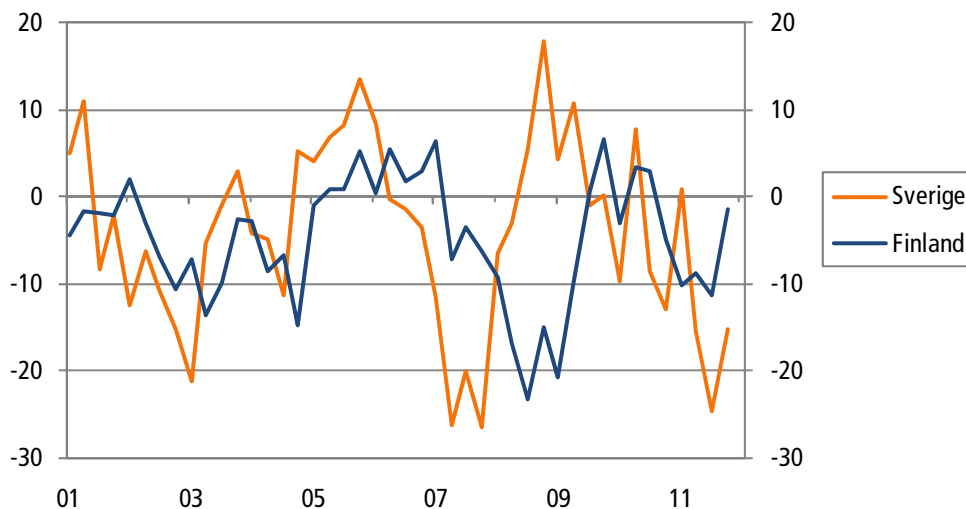
Sedan BNP var som lägst 2009 har återhämtningen varit starkare i Sverige än i Finland. I Sverige var BNP det andra kvartalet 2012 ungefär 5 procent högre än före finanskrisen. I Finland har BNP fallit med närmare 4 procent under samma period. Detta kan jämföras med OECD-länderna som helhet där BNP var 1 procent högre det andra kvartalet i år än i början av 2008. En förklaring till att BNP föll mindre och återhämtningen till en början var snabbare i Sverige än i Finland var sannolikt att den svenska kronan försvagades kraftigt under krisen 2008 (se diagram 10). Detta bidrog sannolikt till att dämpa fallet i svensk nettoexport och BNP i samband med krisen. Enkätundersökningar om industriföretagens upplevda konkurrenssituation på exportmarknaderna visar även att svenska industriföretag upplevde att konkurrenssituation blev mer gynnsam under 2009. Det omvända gällde finska industriföretag (se diagram 11). Under 2009 och inledningen av 2010 förstärktes kronan relativt snabbt tillbaka till den nivå som rådde före finanskrisen. Kronan har förstärkts ytterligare under 2011 och 2012, vilket sannolikt har bidragit till att svenska industriföretag har blivit mer missnöjda med konkurrenssituationen på exportmarknaderna. Sett över hela perioden kan därmed utvecklingen av den svenska kronan knappast förklara varför BNP har utvecklats starkare i Sverige än i Finland.

Diagram 10 Växelkurs, kronor per euro, månadsvärden

Källa: Sveriges Riksbank.

Diagram 11 Upplevd konkurrenssituation i industrin, netttotal, säsongsrensade kvartalsvärden

Anm. Exportviktad vägning av upplevd konkurrenssituation i respektive utanför EU. Enkätundersökning.
Källor: Europeiska kommissionen och Konjunkturinstitutet.

Som beskrivs i kapitlet "Begreppet konkurrenskraft" kan BNP-mättet ge en delvis skev bild av den ekonomiska utvecklingen. Som nämndes ovan var den genomsnittliga årliga tillväxten i BNP 3,9 procent i Finland och 3,3 procent i Sverige åren 1994–2007. I ett aggregat med de 10 OECD-länder som är Finlands och Sveriges viktigaste handelspartners steg BNP med i genomsnitt 2,5 procent under dessa år.⁹ Om man i stället jämför utvecklingen i så kallad real BNP, och därmed tar hänsyn till försvagade bytesförhållanden i Finland och Sverige under dessa år, blir skillnaden mellan Finland, Sverige och övriga OECD-länder något mindre. Real BNP steg med i genomsnitt 3,7 procent respektive 3,0 procent per år i Finland och Sverige under denna period. I liknande OECD-länder steg real BNP med i genomsnitt 2,7 procent. Samtidigt var dock befolkningstillväxten något starkare i OECD-länderna, varför real BNP per capita sammantaget utvecklades betydligt starkare i framförallt Finland men även Sverige åren 1994–2007 (se tabell 1).

Åren efter finanskrisen har utvecklingen varit svagare i Finland än den genomsnittliga utvecklingen i liknande OECD-länder. För Sverige gäller det omvända, det vill säga tillväxten uttryckt i termer av såväl BNP som real BNP per capita har varit starkare än i liknande OECD-länder (se tabell 1).

⁹ Dessa 10 OECD-länder inkluderar Belgien, Danmark, Frankrike, Kanada, Nederländerna, Norge, Storbritannien, Tyskland, USA och Österrike. Ett ytterligare skäl till begränsa utvalet till dessa länder att det saknas tillförlitlig statistik för att göra de beräkningar av real BNP som redovisas i stycket för vissa övriga OECD-länder.

Tabell 1 BNP, real BNP och real BNP per capita, årlig procentuell förändring, genomsnitt för respektive period

	1994–2007	2008–2011
BNP		
Finland	3,9	-0,4
Sverige	3,3	1,1
10 OECD-länder	2,5	0,2
Real BNP		
Finland	3,7	-0,7
Sverige	3,0	0,9
10 OECD-länder	2,7	0,1
Real BNP per capita		
Finland	3,4	-1,2
Sverige	2,7	0,1
10 OECD-länder	2,2	-0,4

Anm. Se fotnot 9.

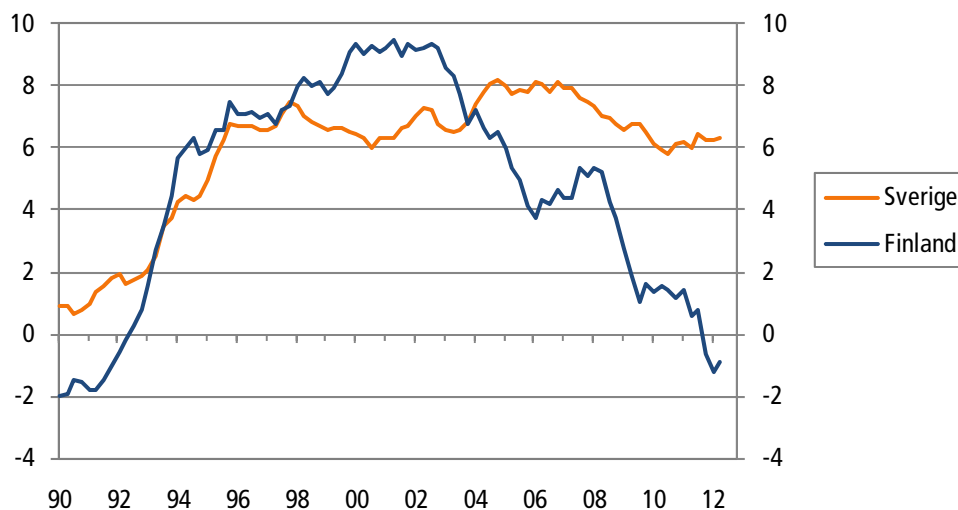
Källor: Europeiska kommissionen och Konjunkturinstitutet.

Aggregerad exportutveckling de senaste åren

Om man betraktar de senaste årens utveckling av BNP i Sverige och Finland, och mer specifikt dess olika efterfrågekomponenter, skiljer sig utvecklingen åt mellan länderna både vad gäller den inhemska efterfrågan och utrikeshandeln. Den inhemska efterfrågan har växt något långsammare i Finland, främst till följd av en svag investeringstillväxt, samtidigt som hushållens konsumtionsutgifter, om något, har utvecklats starkare i Finland än i Sverige. Det är dock främst utrikeshandelns utveckling som skiljer sig åt mellan Sverige och Finland.

Nettoexporten som andel av BNP har fallit snabbt i Finland från omkring 5 procent 2007 till omkring -1 procent de senaste kvartalen (se diagram 12). Detta står i stark kontrast till den svenska utvecklingen där nettoexporten utgjorde drygt 6 procent av BNP i början av 2012, endast någon procentenhet lägre än 2007. En viss del av denna skillnad förklaras av att bytesförhållandet har utvecklats svagare i Finland än i Sverige (se avsnitt i slutet av detta kapitel).

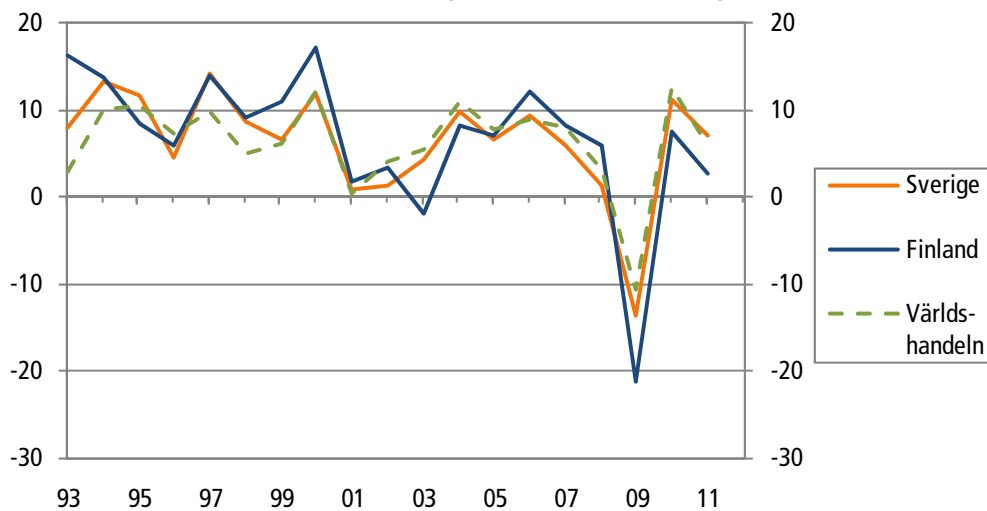
Diagram 12 Nettoexport, procent av BNP, löpande priser, fyra kvartals glidande medelvärde, kvartalsvärden

Källa: Eurostat.

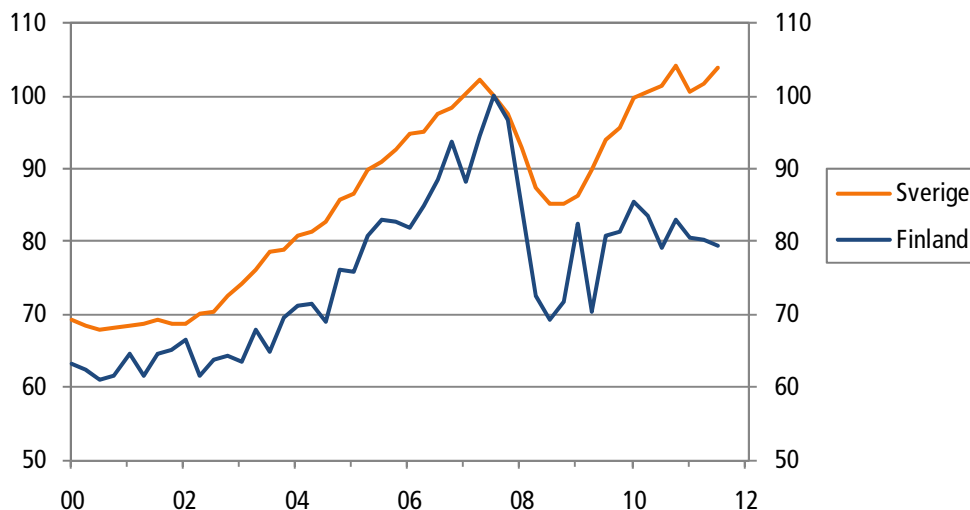
Den divergerande utvecklingen i nettoexporten är främst ett uttryck för en olikartad utveckling i ländernas exportvolym. Åren 1994–2007 växte svensk och finsk export med i genomsnitt 7,8 respektive 8,5 procent per år. Enligt IMF växte världshandeln samtidigt med i genomsnitt 7,6 procent per år. Exporten i såväl Sverige som Finland växte därmed snabbare än världshandeln, i synnerhet under andra halvan av 1990-talet (se diagram 13). I samband med finanskrisen 2008 föll dock svensk och finsk export kraftigt. Fallet var särskilt dramatiskt i Finland, där exporten föll med drygt 30 procent från det andra kvartalet 2008 till motsvarande kvartal 2009. Denna nedgång var nära nog dubbelt så stor som i Sverige. Återhämtningen som därefter har ägt rum skiljer sig också åt mellan länderna. I Sverige var exporten i volymtermer det andra kvartalet i år på ungefär samma nivå som före finanskrisen, samtidigt som den finska exporten fortfarande var omkring 20 procent mindre än 2008 (se diagram 14).

Diagram 13 Export och världshandel, årlig procentuell förändring

Källor: Statistikcentralen, SCB och IMF.

Diagram 14 Export, Index 2008 kvartal 2 = 100, fasta priser i nationell valuta, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: Statistikcentralen och SCB.

En förklaring till skillnaden i exportutvecklingen länderna emellan skulle kunna vara att Finland har varit mer exponerad mot exportmarknader med svag realekonomisk utveckling. Finlands och Sveriges exportmarknader skiljer sig dock inte alltför mycket åt och handelssex-

poneringen mot de statsfinansiellt svaga länderna i euroområdet är till exempel kring 5 procent i båda länderna. Den största skillnaden är att Ryssland är en betydligt viktigare handelspartner för Finland än för Sverige. Detta förklarar i stor utsträckning varför en större andel av den finska exporten går till tillväxtekonomier, medan OECD-länderna väger tyngre i svensk export (se tabell 2).

Tabell 2 Exportandelar 2011, Procent av total export i respektive land

	Finland	Sverige
Utvecklade länder	68,1	76,1
USA	5,1	5,5
Euroområdet	31,7	40,2
Finland	–	6,5
Tyskland	10,2	10,5
PIIGS	5,0	5,9
Storbritannien	5,3	7,4
Danmark	2,1	6,5
Norge	8,9	9,3
Sverige	12,1	–
Tillväxtekonomier	31,3	22,8
Kina	4,8	3,1
Ryssland	9,4	1,8

Anm. PIIGS står för Portugal, Italien, Irland, Grekland och Spanien. Indelningen i utvecklade länder och tillväxtekonomier följer IMF:s standard.

Källa: IMF Direction of Trade Statistics.

En jämförelse mellan utvecklingen i den faktiska exporten och storleken på respektive lands exportmarknad bekräftar också bilden av att Finland, till skillnad från Sverige, har förlorat betydande marknadsandelar under 2000-talet (se diagram 15).

Diagram 15 Export i förhållande till exportmarknad, Export som andel av exportmarknad, fasta priser, årsvärden

Anm. Serierna är normaliserade till 1 år 2000.

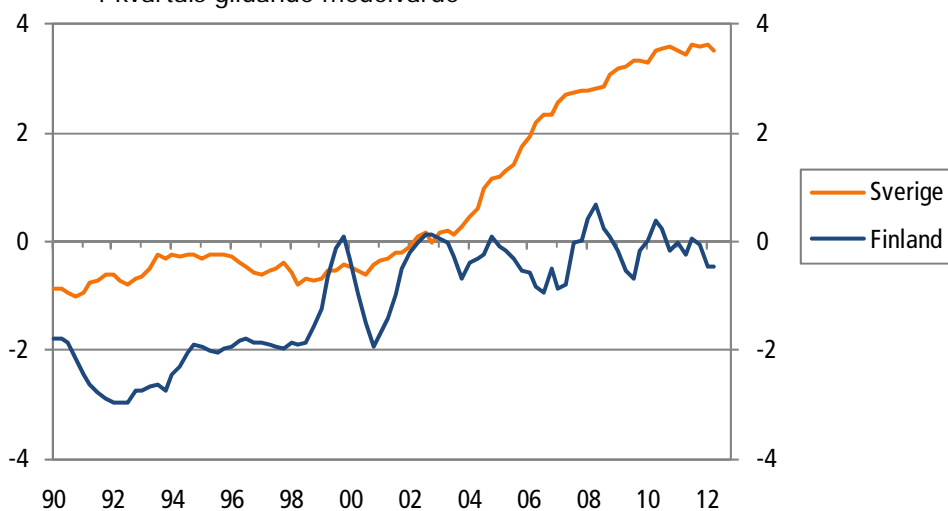
Källa: OECD.

På en aggregerad nivå antyder data således en dramatisk försämring av finsk konkurrenskraft de senaste åren. I de nästföljande två avsnitten diskuteras exportutvecklingen för tjänster och varor något mer i detalj.

Tjänstehandeln har genererat stigande överskott i Sverige

I både Sverige och Finland (liksom i de flesta länder) är handeln med varor mer omfattande än handeln med tjänster. Tjänsternas andel av total export har stigit i såväl Finland som Sverige de senaste 10 åren, men utgör fortfarande mindre än en tredjedel av den totala exporten. Nettot av utrikeshandeln med tjänster har dock utvecklats på olika sätt i Finland och Sverige. Sedan 2001 har den svenska utrikeshandeln med tjänster genererat ett allt större överskott som 2011 motsvarade drygt 3 procent av BNP (se diagram 16). Tjänstehandeln kan därmed förklara ungefär hälften av det svenska överskottet i bytesbalansen 2011. Tjänstehandeln har växt som andel av BNP även i Finland, men nettot av handeln har ökat långsammare än i Sverige. I de svenska nationalräkenskaperna kan utrikeshandeln med tjänster grovt delas in i turistnetto, frakttjänster och övriga tjänster. Det stora handelsöverskottet har framför allt uppstått i det senare aggregatet, där en del utgörs av så kallad merchanting.¹⁰ Merchanting i sig utgör ungefär hälften av överskottet i utrikeshandeln med tjänster i Sverige. I aggregatet övriga tjänster ingår även andra delar av företagstjänster och rena bokslutsdispositioner, som kan vara svåra att mäta. Skillnaden mellan Sverige och Finland kan därför i viss utsträckning bero på olika sätt att mäta detta aggregat. Det är därmed svårt att analysera hur dessa faktorer förhåller sig till respektive lands konkurrenskraft.

Diagram 16 Nettot för utrikeshandel med tjänster, procent av BNP, löpande priser, 4 kvartals glidande medelvärde

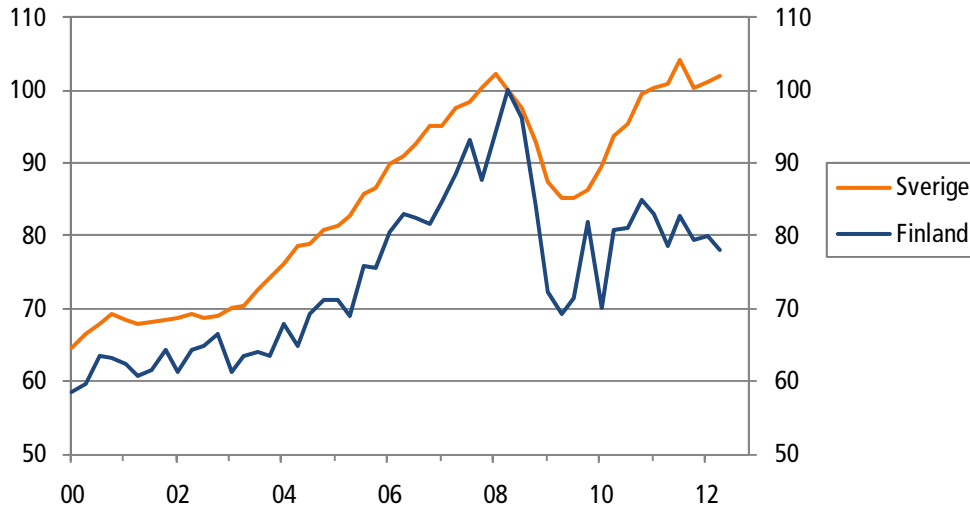
Källa: Eurostat.

Kraftig nedgång i exporten av IKT-produkter förklarar den svagare finska varuexporten

Sverige och Finland är två länder med en snarlik näringslivsstruktur, framför allt avseende tillverkningsindustrin. Tillverkningsindustrin står dessutom för en relativt stor del av det totala förädlingsvärdet. Efter den starka utvecklingen under perioden 1994–2007 har varuexporten utvecklats svagt i spåren av finanskrisen i både Sverige och, i synnerhet, Finland. Det andra kvartalet 2012 var svensk varuexport på ungefär samma nivå som före finanskrisen, medan den finska varuexporten hade fallit med drygt 20 procent under samma period (se diagram 17). Nettot av handeln med varor har minskat trendmässigt i båda länderna sedan början av 2000-talet. Efter finanskrisen har dock nedgången stannat av i Sverige, samtidigt som den har fortsatt i Finland (se diagram 18).

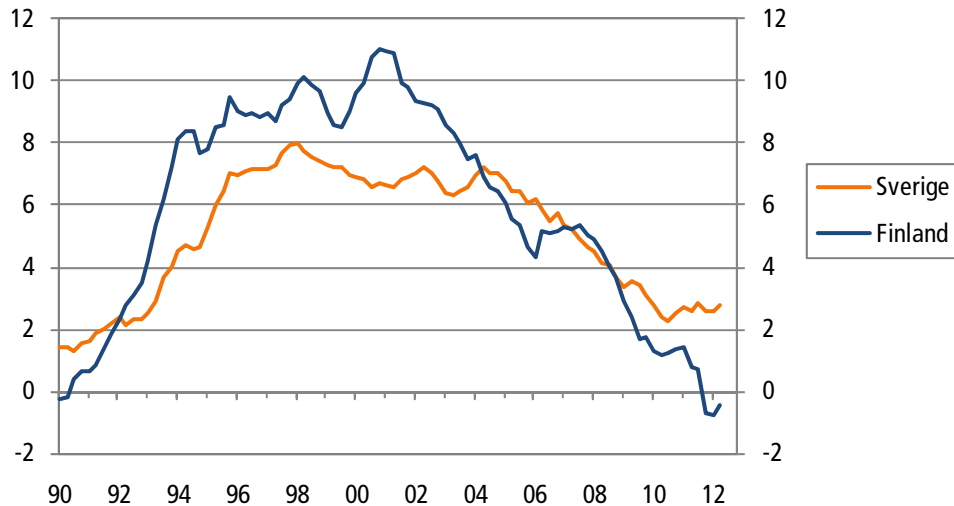
¹⁰ Merchanting är den export som produceras i utländska dotterbolag och säljs vidare utan att passera till exempel svensk gräns, men som faktureras från moderbolaget i Sverige.

Diagram 17 Export av varor, Index 2008, kvartal 2 = 100, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: Statistikcentralen och SCB.

Diagram 18 Nettot för utrikeshandel med varor, procent av BNP, löpande priser, säsongrensade kvartalsvärden

Källor: Statistikcentralen, SCB och IMF.

Den branschmässiga sammansättningen av varuexporten är snarlik i Sverige och Finland. Varor tillverkade i skogs-, metall-, maskin- och den kemiska industrin utgör drygt 60 procent av varuexporten i båda länderna (se tabell 3). Exporten av transportmedel är relativt viktigare för den svenska exporten än för den finska, medan det omvända gäller för exporten av massa och papper.

Tabell 3 Viktiga exportbranscher i Sverige och Finland, procent av total export, löpande priser, genomsnitt 2000–2011

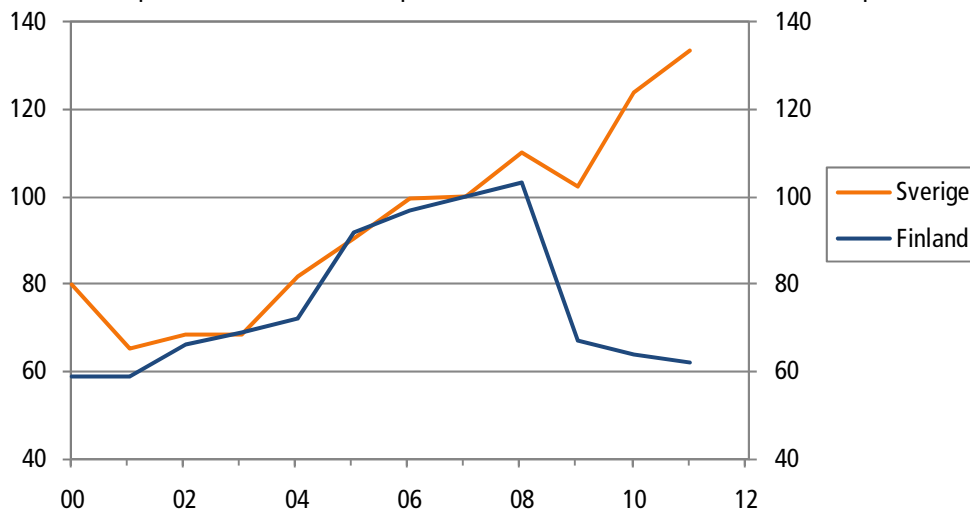
Bransch	Finland	Sverige
Maskiner och utrustning	36,0	29,6
Varav Elektronisk och optisk utrustning	23,3	17,1
Massa, papper och pappersvaror	17,2	9,5
Kemiska produkter mm	14,8	17,9
Metaller och metallvaror	12,8	10,4
Trä och Trävaror	4,3	2,9
Transportmedel	6,6	13,8

Källor: OECD och Konjunkturinstitutet.

Exporten i flera av de större branscherna har utvecklats något svagare i Finland än i Sverige, medan till exempel exporten av metaller och metallvaror har utvecklats starkare i Finland än i Sverige (se diagram i Appendix).

En stor del av skillnaden mellan länderna kan emellertid tillskrivas en snabbt minskande export av tillverkade varor från den finska IKT-sektorn, och då mer specifikt av elektrisk och optisk utrustning. Exporten av dessa produkter har, mätt i fasta priser, minskat med 40 procent sedan 2008 då den utgjorde nästan en fjärdedel av värdet på den finska varuexporten. I Sverige har exporten i denna bransch utvecklats betydligt starkare och 2011 var exporten uttryckt i fasta priser närmare 30 procent högre än före finanskrisen (se diagram 19). Den viktigaste förklaringen till den svaga utvecklingen i Finland är att mobiltelefonitillverkaren Nokia över tiden har tappat marknadsandelar i en hårdnande konkurrens.¹¹

Diagram 19 Export av elektrisk och optisk industri, Index 2007 = 100, fasta priser

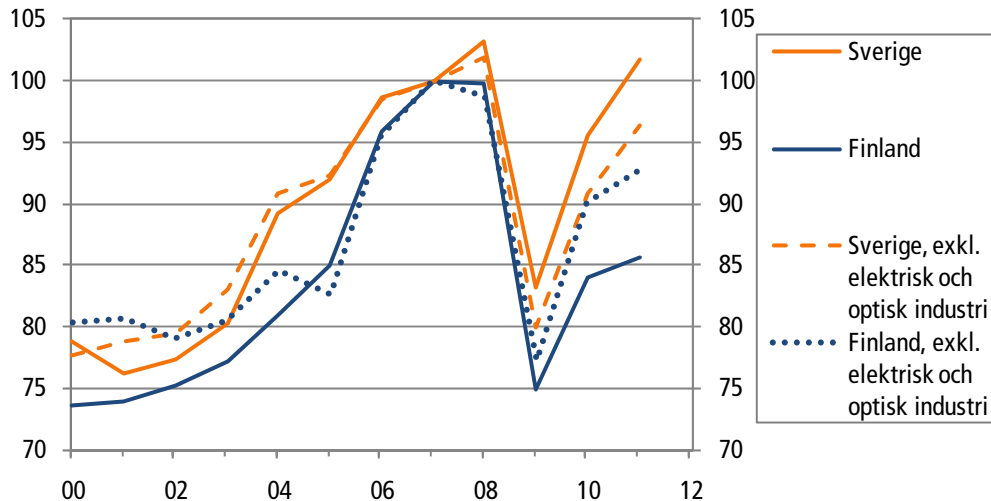

Källor: OECD, Statistikcentralen, SCB och Konjunkturinstitutet.

¹¹ Se *OECD Economic Surveys: Finland*, 2012, OECD.

Exporten av varor exklusive elektrisk och optisk utrustning har utvecklats på liknande sätt i Sverige och Finland (se diagram 20). Detta kan tolkas som att den jämförelsevis svaga utvecklingen i den finska varuexporten snarare är nära kopplad till den krympande finska IKT-sektorn än till en mer generell försämring av den finska nationella konkurrenskraften.

Diagram 20 Varuexport, med och utan elektrisk och optisk industri, Index 2007 = 100, fasta priser

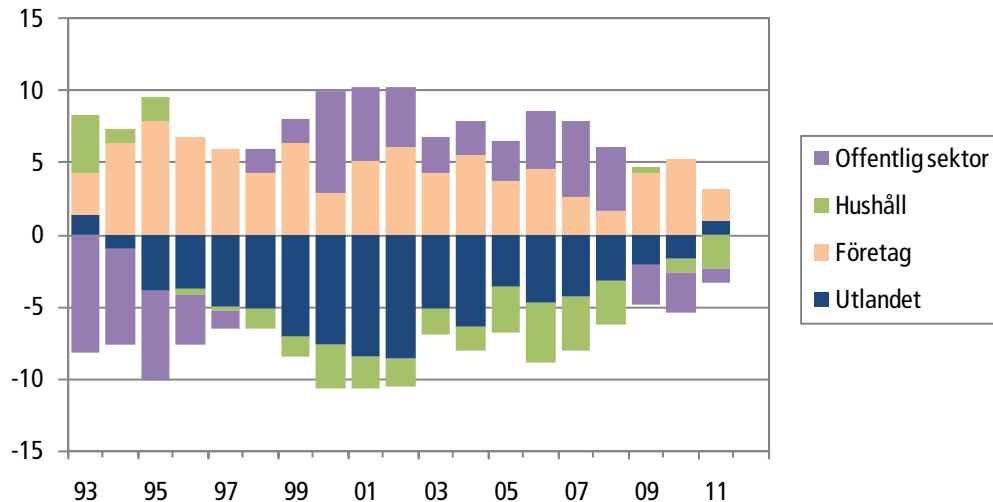
Källor: OECD, Statistikcentralen, SCB och Konjunkturinstitutet.

Strukturella orsaker kan inte helt förklara det snabba fallet i finska bytesbalansen

Bytesbalansens saldo är definitionsmässigt lika med summan av det finansiella sparandet i offentlig sektor, hushållssektorn och företagssektorn. På längre sikt är därmed bytesbalansens saldo ett resultat av de spar- och investeringsbeslut som fattas inom respektive sektor och bytesbalansens saldo kan i ett längre perspektiv generellt inte tolkas som ett uttryck för konkurrenskraft (se resonemang i kapitlet "Begreppet konkurrenskraft").

Den demografiska utvecklingen i såväl Finland som Sverige talar för minskade överskott i bytesbalansen framöver, när en mindre andel av befolkningen är i arbetsför ålder. Den snabba nedgång som har skett i den finska bytesbalansen de senaste åren kan dock knappast motiveras med demografiska faktorer. Nedgången kan därmed i viss utsträckning ses som ett tecken på en försämrad konkurrenskraft, som till stor del kan förklaras med den svaga utvecklingen i den finska IKT-sektorn. Denna bild förstärks av att det lägre saldot i bytesbalansen i första hand motsvaras av en snabb nedgång av det finansiella sparandet i den offentliga sektorn (se diagram 21). Det lägre sparandet i offentlig sektor beror troligen på den svaga utvecklingen av den finska ekonomin snarare än att det är resultatet av en ambition att sänka det offentligfinansiella sparandet.

Diagram 21 Finansiellt sparande i Finland, procent av BNP, löpande priser

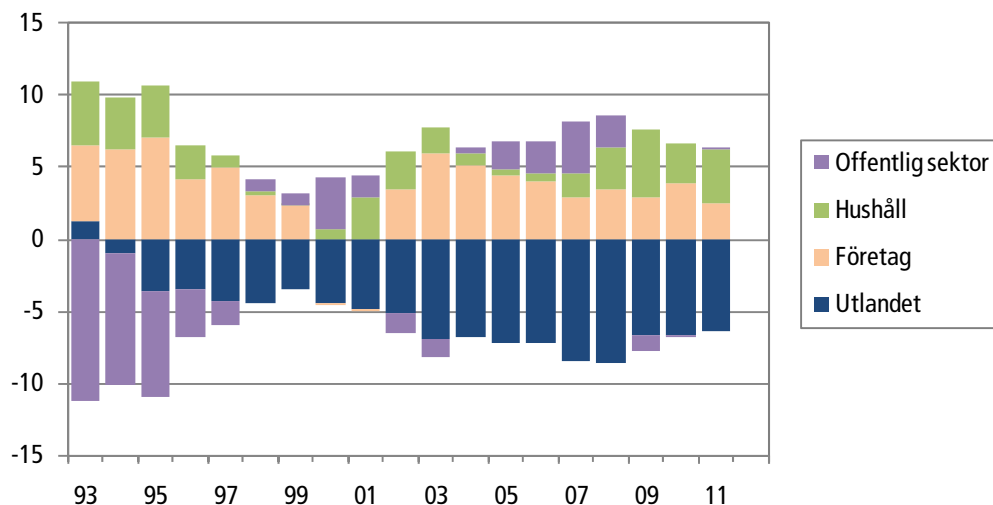

Anm. Blåa staplar motsvarar utlandets finansiella nettosparande gentemot Finland, det vill säga är lika med minus den finska bytesbalansens saldo.

Källa: Statistikcentralen.

Bytesbalansens saldo har minskat något även i Sverige, bland annat som en följd av minskat finansiellt sparande i den offentliga sektorn (se diagram 22). Utvecklingen är dock mindre dramatisk än i Finland och är förenlig med bilden av en fortsatt god svensk konkurrenskraft.

Diagram 22 Finansiellt sparande i Sverige, procent av BNP, löpande priser

Anm. Blåa staplar motsvarar utlandets finansiella nettosparande gentemot Sverige, det vill säga är lika med minus den svenska bytesbalansens saldo.

Källa: SCB.

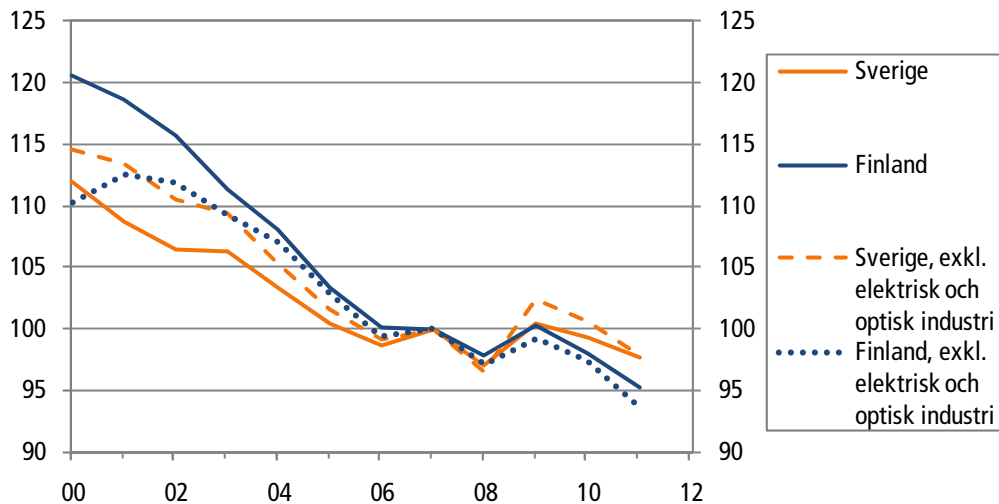
Bytesförhållandet har slutat att falla i Sverige

Bytesförhållandet föll trendmässigt i både Sverige och Finland mellan 1994 och 2006, det vill säga priserna på exporten ökade långsammare än priserna på importen. Detta förklaras i första hand av att exporten i första hand var koncentrerad till branscher inom tillverkningsindustrin med snabb produktivitetstillväxt. Snabb produktivitetstillväxt i en bransch går ofta hand i hand med en långsammare prisutveckling (se resonemang ovan). Delar av den finska IKT-sektorns export- och importpriser har också fallit kraftigt under 2000-talet. Exportprisfallet har emellertid varit relativt större och bytesförhållandet i den elektriska och optiska industrin har försvagats med ungefär 25 procent. Skillnaden mellan Sverige och Finland i utveck-

lingen av bytesförhållandet under 2000-talet kan till mycket stor del förklaras av denna branschspecifika prisutveckling.

Sedan 2007 har det svenska bytesförhållandet för varor försämrats något, medan bytesförhållandet för varor i Finland har fallit relativt mer (se diagram 23). Det svagare bytesförhållandet är en förklaring till nedgången i den finska bytesbalansen.

Diagram 23 Bytesförhållande, varor, Index 2007 = 100

Källa: Statistikcentralen och SCB.

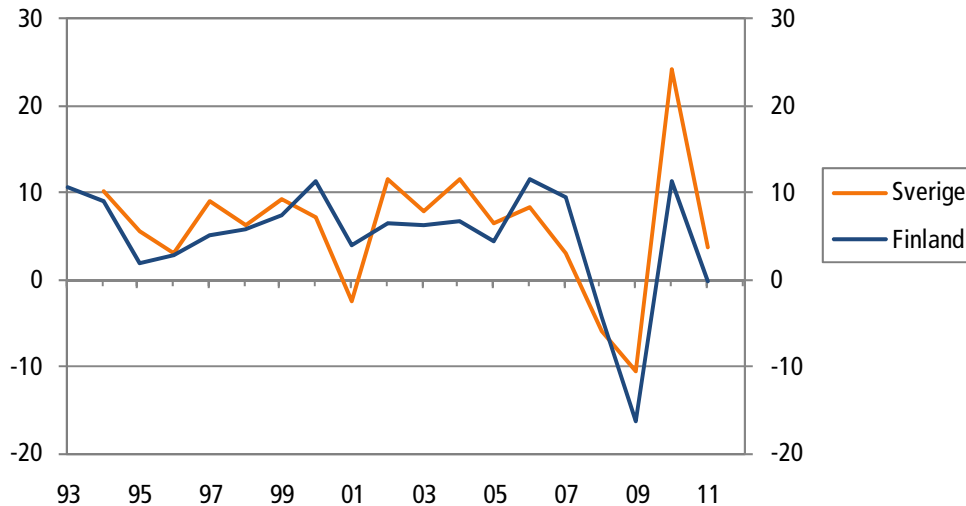
4 Jämförande analys av konkurrenskraft

Världsekonomin krisartade utveckling de senaste åren är huvudorsaken till den svaga exportutvecklingen i såväl Finland som Sverige. Jämfört med Sverige har dock Finlands export utvecklats svagare i förhållande till efterfrågan sedan början av 2008 (se diagram 15). Detta kan bero på mer specifika företeelser som nedgången i IKT-sektorn i Finland, men kan även orsakas av en svagare finsk konkurrenskraft jämfört med till exempel Sverige och Tyskland. En viktig beståndsdel i analysen av konkurrenskraft är hur företagens produktionskostnader har utvecklats i förhållande till produktiviteten. Som tidigare nämnts är detta inte ett fullständigt mått på konkurrenskraft. Likheterna mellan den svenska och den finska ekonomin innebär dock att måttet i högre grad är relevant när dessa ekonomier jämförs.

Stora skillnader i produktivetsutveckling präglar enhetsarbetskostnaderna i den svenska och finska industrin

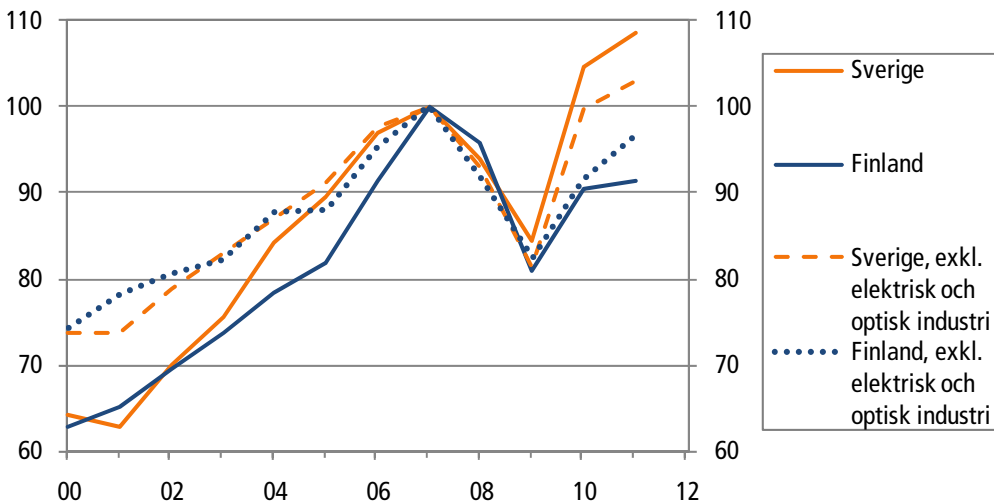
Den starka ekonomiska utvecklingen i Finland och Sverige efter krisåren i början av 1990-talet präglades i båda länderna av en hög produktivitetstillväxt i industrin (se diagram 24). Sedan 2006 har produktiviteten dock utvecklats svagare. I samband med finanskrisen föll produktionen snabbare än mängden arbetade timmar vilket innebar kraftiga fall i produktiviteten inom industrin i båda länderna. Att de senaste årens återhämtning har varit betydligt starkare i Sverige har bidragit till att produktiviteten i industrin var knappt 9 procent högre 2011 än 2007. Under samma period har motsvarande finska produktivetsmått fallit med nära 9 procent (se diagram 25).

Diagram 24 Produktivitet i industrin, årlig procentuell förändring

Källor: Statistikcentralen och SCB.

Diagram 25 Produktivitet i industrin, Index 2007 = 100

Källor: Statistikcentralen och SCB.

Den finska IKT-sektorn, och då i huvudsak Nokia, har genomgått stora strukturella förändringar det senaste decenniet. Efter att ha växt mycket snabbt under 1990-talet utgjorde Nokias förädlingsvärde drygt 3 procent av finsk BNP runt millennieskiftet. Den snabba tillväxten i branschen har inneburit en allt hårdare konkurrens och under 2000-talet har en betydande andel av tillverkningen utlokaliserats till länder med lägre arbetskostnader. Nokia har dessutom haft problem att behålla en ledande marknadsposition i och med framväxten av *smartphone*-segmentet på mobiltelefonmarknaden. Det kraftiga produktionsfallet på senare år har inneburit att Nokias andel av den finska exporten mer än halverades mellan 2000 och 2009 då andelen uppgick till ungefär 10 procent.¹²

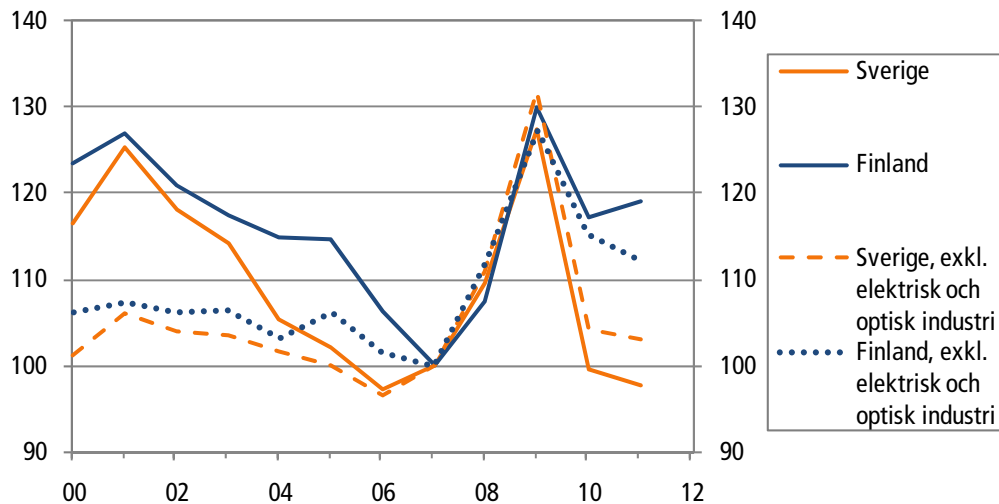
Den snabba produktionsminskningen i den finska IKT-sektorn har bidragit mycket till den finska industrins svaga produktions- och produktivitetstillväxt de senaste åren. I Sverige har tvärtom produktivitetstillväxten i delar av IKT-sektorn varit högre än i industrin som helhet. Om man exkluderar delar av IKT-sektorn, mer specifikt elektrisk och optisk utrustning, mins-

¹² Se Ali-Yrkkö, J., "The Role of Nokia in the Finnish Economy", *Nokia and Finland in a Sea of Change*, ETLA, 2010.

kar den produktivitetsskillnad som har uppkommit i industrin mellan Sverige och Finland efter 2007 från 18 till 5 procent (se diagram 25).

Utvecklingen i timarbetskostnaden i nationell valuta har uppvisat en liknande utveckling i IKT-sektorn som i industrin som helhet i båda länderna. Skillnaden i produktivetsutvecklingen i delar av de svenska och finska IKT-sektorerna efter krisen har därför också bidragit till att enhetsarbetskostnaderna i Finland har fallit tillbaka i betydligt mindre utsträckning än i Sverige (se diagram 26).

Diagram 26 Enhetsarbetskostnader i industrin, Index 2007 = 100

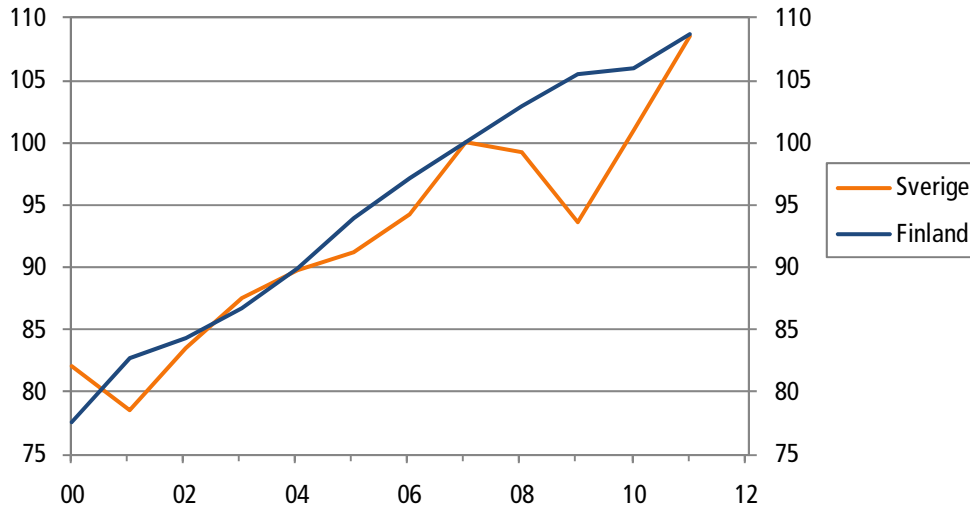

Källor: Statistikcentralen, SCB och Konjunkturinstitutet.

En försvagad krona bidrog till en lägre svensk timarbetskostnad under krisen

Om de svenska och finska timarbetskostnaderna räknas om i gemensam valuta framträder vissa skillnader mellan länderna de senaste åren (se diagram 27). Växelkursförändringarna som ägde rum under krisen får tydligt genomslag på timarbetskostnaden. Samtidigt som Finland har upplevt en förhållandevis jämn ökningstakt i timarbetskostnaden sjönk den svenska timarbetskostnaden under finanskrisen då kronan försvagades snabbt. Sedan andra kvartalet 2009 har kronan dock stärkts mot euron vilket också återspeglas i att tillväxten i timarbetskostnaden i den svenska industrin har stigit kraftigt och 2011 var arbetskostnaderna i Sverige och Finland nivåmässigt åter lika. Det saknas ännu data för timarbetskostnader 2012, men med tanke på att kronan har fortsatt att förstärkas mot euron har sannolikt de svenska timarbetskostnaderna inom industrin uttryckta i euro ökat snabbare än motsvarande finska timarbetskostnader.

Diagram 27 Timarbetskostnader i industrin uttryckta i euro, Index 2007 = 100

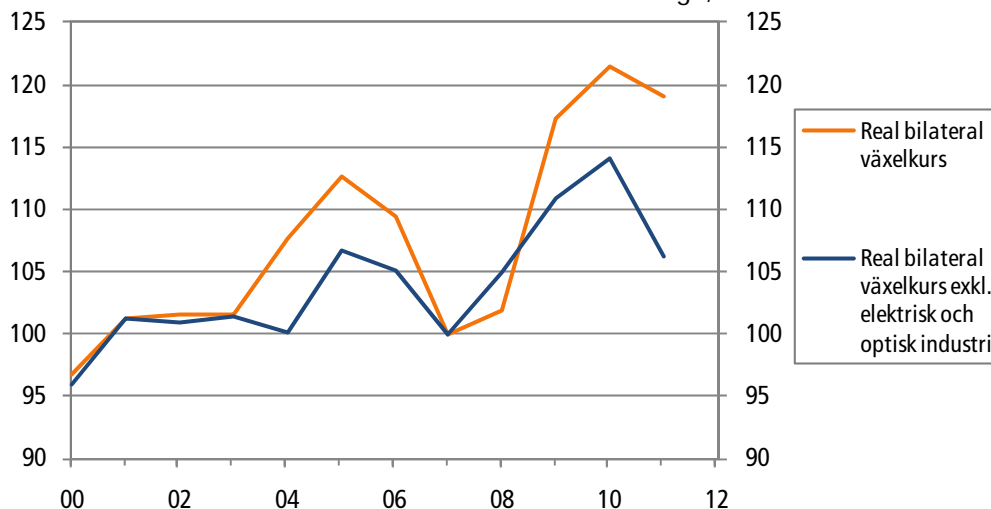
Källor: Statistikcentralen, SCB, Macrobond och Konjunkturinstitutet .

Finlands reala växelkurs har stärkts mer än Sveriges

I makroekonomin uttrycks konkurrenskraft ofta med arbetskostnad per producerad enhet uttryckt i gemensam valuta. Ett etablerat sätt att mäta detta är via den reala effektiva växelkursen, där den nominella effektiva växelkursen deflateras med den relativa utvecklingen av enhetsarbetskostnader. En förstärkning av den reala effektiva växelkursen motsvarar då en försämrad konkurrenskraft, eftersom produktionskostnaden per producerad enhet uttryckt i gemensam valuta ökar relativt snabbare i landet ifråga än i konkurrentländerna. Sedan 2007 har den reala effektiva växelkursen, konstruerad på detta sätt, försvagats något i både Finland och Sverige (se diagram 5).

För att mer specifikt åskådliggöra utvecklingen av konkurrenskraften i Finland jämfört med Sverige kan den reala bilaterala växelkursen studeras. Detta mått beräknas här som kvoten av den finska och den svenska enhetsarbetskostnaden uttryckt i euro. Enligt detta mått har den finska konkurrenskraften utvecklats svagare än den svenska sedan finanskrisens utbrott (se diagram 28). Att den reala bilaterala växelkursen har förstärkts beror främst på att produktivitetens utvecklingen har varit svagare i Finland än i Sverige.

Diagram 28 Real bilateral växelkurs mellan Finland och Sverige, Index 2007 = 100

Anm. Ett lägre indexvärde för den reala växelkursen motsvarar en försvagning av den finska reala bilaterala växelkursen.

Källor: Statistikcentralen, SCB, Macrobond och Konjunkturinstitutet.

5 Sammanfattning och slutsatser

BNP i Finland har utvecklats svagare än i såväl Sverige som flertalet jämförbara länder efter finanskrisen 2008. Att finsk BNP har utvecklats svagt förklaras främst av varuexporten, som i mitten av 2012 hade fallit med drygt 20 procent jämfört med fyra år tidigare. Finska varuexporten har därmed tappat marknadsandelar i betydligt större utsträckning än den svenska exporten av varor. Detta har bidragit till att Finlands bytesbalanssaldo har gått från betydande överskott till att uppvisa underskott 2011. Även utvecklingen av produktivitet och enhetsarbetskostnader i tillverkningsindustrin har utvecklats på ett mindre gynnsamt sätt i Finland än i Sverige. Uttryckt i gemensam valuta har de finska enhetsarbetskostnaderna i industrin stigit med drygt knappt 20 procent jämfört med motsvarande svenska sedan 2007.

På ett aggregerat plan talar därmed tillgänglig statistik för att Finland nationella konkurrenskraft har försämrats. Svagheter i finsk ekonomi kan dock i stor utsträckning kopplas till branschen elektrisk och optisk industri. Utvecklingen av till exempel varuexport, produktivitet och enhetsarbetskostnader exklusive denna bransch är betydligt mer likartad i Sverige och Finland. Den kraftiga tillbakagången i branschen har således haft tydliga effekter på hela den finska ekonomin. Det finns därför skäl att nyansera bilden av en kraftigt försämrad finsk konkurrenskraft.

Vilka åtgärder den senaste tidens utveckling av finsk ekonomi eventuellt kan ge upphov till beror på ett antal faktorer. Den demografiska utvecklingen i Finland talar för att nedgången i bytesbalansöverskott i viss utsträckning är strukturell och förenlig med en balanserad ekonomisk utveckling. Detta eftersom det finansiella sparandet i ett land normalt minskar när andelen av befolkningen som är i arbetsför ålder minskar. I Konjunkturinstitutets prognoser för Sverige spås en liknande utveckling, om än mindre dramatisk än den som ägt rum i Finland.

Om ambitionen är att i viss utsträckning återställa det inhemska sparandet i Finland, vilket skulle gå hand i hand med en återgång till ett visst överskott i bytesbalansens saldo, behöver detta ske genom att den finska nationella konkurrenskraften förbättras. När Sverige drabbades av en liknande störning i samband med IT-krisen i början av 2000-talet försvagades den svenska kronan relativt mycket mot euron. I Finland, som inte har en egen valuta, skulle en sådan utveckling behöva komma till stånd genom att reallönerna ökar långsammare än produktiviteten i näringslivet en tid i de sektorer som är utsatta för internationell konkurrens, såvida inte euro försvagas nominellt och direkt stärker den finska konkurrenskraften. Mot bakgrund av den svaga internationella efterfråge- och löneutveckling skulle en ambition att återställa konkurrenskraften i Finland kräva en tid med relativt låga löneökningar. Huruvida detta är önskvärt måste ställas mot de kostnader som är förenade med den svagare inhemska efterfrågan som en lägre löneökningstakt skulle medföra.

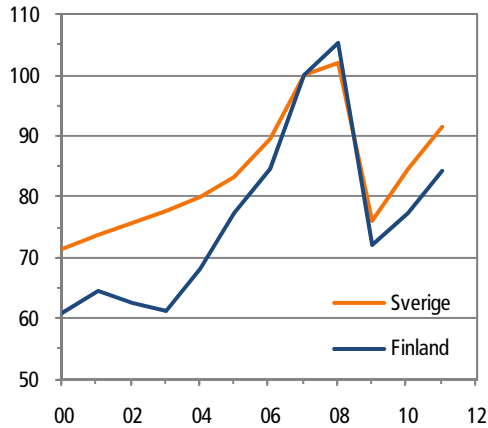
Det är i detta sammanhang viktigt att betona att nationell konkurrenskraft är ett relativt begrepp, där det egna landets konkurrenskraft alltid behöver bedömas i ljuset av utvecklingen i omvärlden. Efter finanskrisen och euroområdet skuldskris behöver flera högt skuldsatta länder genomgå en strukturell förändring. Före krisåren drevs tillväxten i statsfinansiellt svaga länder som Spanien, Grekland, Portugal och Irland i första hand av en stark inhemska efterfrågan, som i viss utsträckning var lånefinansierad. Efter att tillgången på utländskt kapital ströps i samband med finans- och skuldskrisen behöver länderna i stället skifta mot en tillväxt som i högre grad drivs av nettoexporten. Även ett land som Storbritannien behöver genomgå en sådan anpassning, om än i mindre utsträckning. En förutsättning för att denna utveckling ska komma till stånd är att ländernas konkurrenskraft stärks. I Storbritanniens fall hjälper det

svagare pundet till, men i de svaga euroländerna behöver anpassningen ske via hög arbetslöshet och svag inkomstutveckling.

Om ett land ökar sin nettoexport behöver definitionsmässigt nettoexporten minska i andra länder. Att den finska bytesbalansen har gått från att uppvisa överskott till underskott och den av Konjunkturinstitutet prognostiserade utvecklingen i Sverige framöver ut kan ses som en del i denna anpassning.

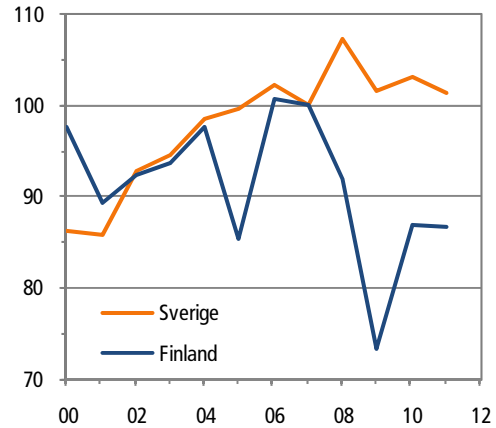
Appendix: Exportvolymutveckling i olika branscher

Diagram 29 Exportvolym, maskiner och utrustning exkl. elektrisk och optisk utrustning, Index 100 = 2007

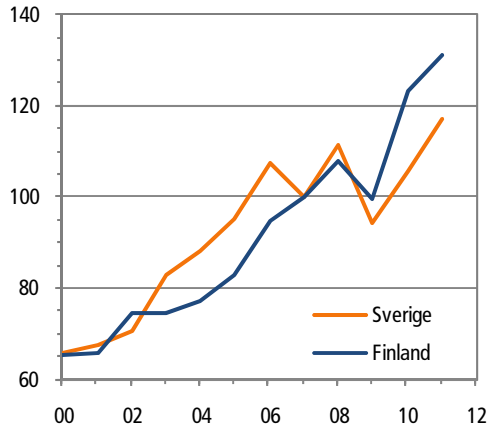
Källor: Statistikcentralen, SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 30 Exportvolym, massa, papper och pappersvaror, Index 100 = 2007

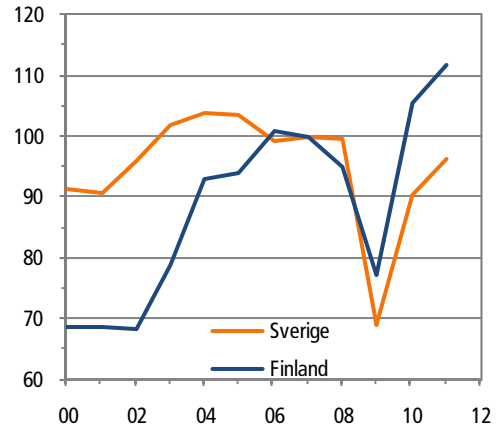
Källor: Statistikcentralen, SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 31 Exportvolym, kemikalier, kemiska produkter, konstfiber, gummi- och plastvaror och petroleumprodukter, mm, Index 100 = 2007

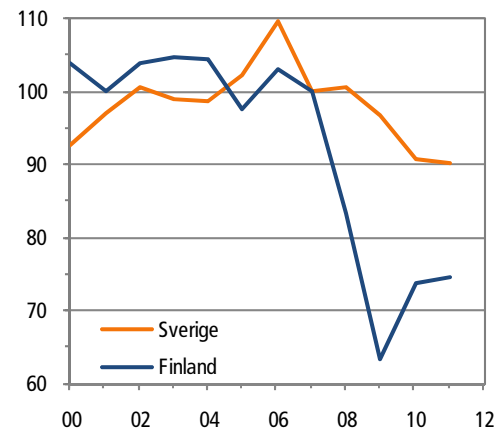
Källor: Statistikcentralen, SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 32 Exportvolym, metaller och metallvaror, Index 100 = 2007

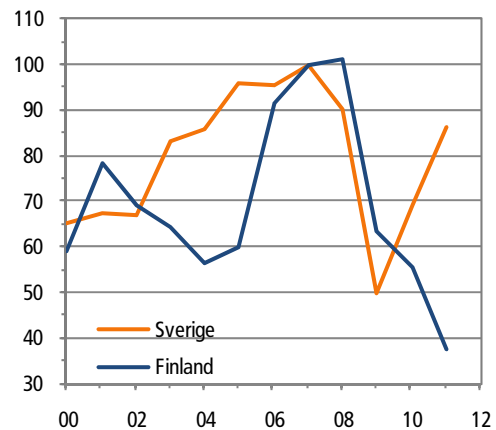
Källor: Statistikcentralen, SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 33 Exportvolym, trä och trävaror, Index 100 = 2007

Källor: Statistikcentralen, SCB och Konjunkturinstitutet.

Diagram 34 Exportvolym, transportmedel, Index 100 = 2007

Källor: Statistikcentralen, SCB och Konjunkturinstitutet.

Ordlista

Arbetskostnad: Summan av lönesumma och av arbetsgivaravgifter, det vill säga lagfästa kollektiva avgifter och övriga produktionsskatter.

Bytesbalans: I bytesbalansen redovisas transaktioner med utlandet avseende handel med varor och tjänster, löner, avkastning på kapital samt löpande transfereringar. Bytesbalansen är en del av betalningsbalansen.

Bytesförhållande: Förhållandet mellan exportpriser och importpriser. Landets bytesförhållande förbättras när exportpriserna stiger, och försämras när de sjunker, i förhållande till importpriserna.

Enhetsarbetskostnad: Arbetskostnad per producerad enhet.

Effektiv växelkurs: Vägt medelvärde för en valutas växelkurser mot andra valutor.

Industrin: Definieras som branscherna 5–33 enligt SNI 2007 i Sverige respektive TOL 2008 i Finland. Kallas också för huvudgrupp B-C, där B står för Utvinning av mineral och C står för tillverkningsindustrin.

Produktivitet: Produktion (förädlingsvärde) per arbetad timme.

Real effektiv växelkurs: Relation mellan prisnivån i ett land och ett vägt medelvärde för prisnivåerna i andra länder uttryckta i samma valuta.

Tillverkningsindustrin: Definieras som branscherna 10–33 enligt SNI 2007 i Sverige respektive TOL 2008 i Finland. Kallas också för huvudgrupp C.

Statistiskt Appendix

Vid beräkning av export- och importvolymerna på branschnivå har handelsdata från OECD:s STAN-databas använts tillsammans med prisserier från producentprisindexsystemen i Finland och Sverige.

Till följd av databrist är exportvolymerna för branschen Kemikalier, kemiska produkter, konstfibrer, gummivaror, plastvaror, petroleumprodukter mm beräknade med hjälp av prisutvecklingen för delaggregatet kemikalier, kemiska produkter och konstfibrer i både Sverige och Finland.

Vid beräkning av bytesförhållanden för industrin och på branschnivå har prisserier från producentprisindexsystemen i Finland och Sverige använts.

För beräkningar av produktivitet, timarbetskostnader och enhetsarbetskostnader för industrin och på branschnivå har data från nationalräkenskaperna använts.

DEL 2

Makroekonomisk politik inom och utanför EMU – en kort tankeram¹

Juhana Vartiainen

Statens ekonomiska forskningscentral VATT

¹ Uppsats författad för Finlands Ekonomiska Råd, vid rådets besök till Stockholm den 12 november 2012. Jag tackar rådets generalsekreterare Pekka Sinko för förbättringsförslag.

Sammanfattande slutsatser

- Stabiliseringspolitikens uppgift är att försöka hålla ekonomin nära sin potentiella utvecklingsbana
- Stabiliseringspolitiken verkar främst via den totala efterfrågan
- Den potentiella utvecklingsbanan kan påverkas främst genom ekonomins utbudsfaktorer
- I en ekonomi med rörlig växelkurs är penningpolitiken det viktigaste stabiliseringspolitiska instrumentet
- I ett (litet) euroland är finanspolitiken ett potent stabiliseringsverktyg men den måste ta hänsyn till landets konkurrenskraft inom euro-området
- Penningpolitiken har varit stort sett symmetrisk i Sverige och inom euro-området
- Konjunkturförloppet har varit stort sett symmetriskt i Sverige och Finland
- Finlands restriktiva finanspolitik 2012 och 2013 kan motiveras med att potentiell tillväxt är blygsam, gapet litet och att det finns ett strukturellt offentligt underskott
- Av lika skäl är en finanspolitiskt stimulans mer motiverad för Sverige, trots att penningpolitiken bär huvudansvaret för stabilisering

1 Penningpolitiken skapar inga reala resurser på lång sikt

En grov men nyttig makroteoretisk insikt är att ett lands penningpolitiska upplägg inte har någon realekonomisk betydelse på väldigt lång sikt. Finlands och Sveriges långfristiga ekonomiska utvecklingsbanor – produktion, produktivitet och sysselsättning – torde därför inte avvika markant från varandra endast på grund av att det ena landet befinner sig inom EMU och det andra utanför. De flesta nationalekonomer tror således på *monetär neutralitet* på lång sikt. Penningssystemet smörjer den reala ekonomin och underlättar överförandet av några agents sparande till några andra agents upplåning. Att ha eller inte ha en egen sedelpress kan dock inte skapa några reala resurser. Det är därför en rimlig utgångspunkt att ekonomins långfristiga utveckling inte påverkas av hur man lagt upp sin penningpolitiska regim.

Detta är dock en sanning med viss modifikation. Penningpolitisk neutralitet förutsätter att den penningpolitiska regimen fungerar någorlunda bra och att de som fattar beslut om övrig ekonomisk politik förstår hur den penningpolitiska regimen fungerar. Om detta är fallet har man en fungerande ekonomisk-politisk regim så att regimen i sig inte vållar långvariga ekonomiska nedgångar eller dramatiska störningar. Exempelvis den ekonomisk överhettning som i slutet på 1980-talet kännetecknade Finland och Sverige hade sitt ursprung i en stor institutionell förändring som hade med penningpolitisk regim att göra. Kreditmarknadens avreglering och det misslyckade försöket att skapa en nominell ankare genom en fast växelkurs ledde till att de ekonomiska agenterna inte kunde skaffa sig en konsistent och korrekt syn om ekonomins framtidsbana. Detta föranledde en rad felinvesteringar och överdrivet risktagande, vilket i sin tur bidrog till en djup lågkonjunktur på 1990-talet. Den exceptionella lågkonjunkturen medförde i sin tur även långfristiga ekonomiska kostnader. Ett mindre bra förberett försök att *byta* penningpolitisk regim kan alltså förorsaka stora konjunkturella störningar och vålla stor realekonomisk skada.

2 Potentiell och konjunkturell utveckling

Om man tar långfristig monetär neutralitet som utgångspunkt, är det logiskt att skilja åt ekonomins långfristiga utvecklingsbana och störningar omkring denna bana. Den förstnämnda betecknas ofta som ekonomins *potentiella* utveckling, det vill säga den utveckling som skulle äga rum i frånvaro av konjunkturella störningar. Det handlar alltså om den ekonomiska utveckling som skulle falla ut om ekonomin kontinuerligt befann sig i jämvikt. Då utvecklas ekonomin främst på grund av långfristiga förändringar av de strukturella förutsättningarna (utbudsfaktorerna arbete och kapital) samt teknologiska framsteg. När ekonomin utvecklas enligt sin potentiella bana, är graden av resursutnyttjandet på sin normala nivå – arbetslösheten motsvarar sin strukturella nivå, företagen upplever i snitt inget behov för att skära ner eller expandera sin personalstyrka, och kapitalutrustningen används med normal intensitet.

Om beslutsfattarna vill påverka ekonomins potentiella utvecklingsbana, behövs det strukturella åtgärder som varaktigt påverkar ekonomins resurser. Att "bara" öka efterfrågan genom tillfälligt expansiv finanspolitik eller penningpolitik räcker inte, eftersom den inte påverkar ekonomins långfristiga produktionsförmåga. Vad beträffar t.ex. skattesänkningar är det därför viktigt att bedöma huruvida de har varaktiga effekter eller inte. En skattesänkning som enbart ger pengar i plånboken men inte annars påverkar människornas beteende påverkar inte ekonomins långfristiga utvecklingsbana. Att sänka arvskatten kan vara ett exempel på detta.

En skattesänkning som också främjar arbetsutbudet har däremot både en direkt, efterfråge-driven expansiv effekt och en positiv effekt på den potentiella banan. Ett exempel på detta är jobbskatteavdraget som ger "mer pengar" i plånboken men som också gör det mer attraktivt att jobba och som därmed rycker ekonomins potentiella sysselsättning och potentiella produktion uppåt.

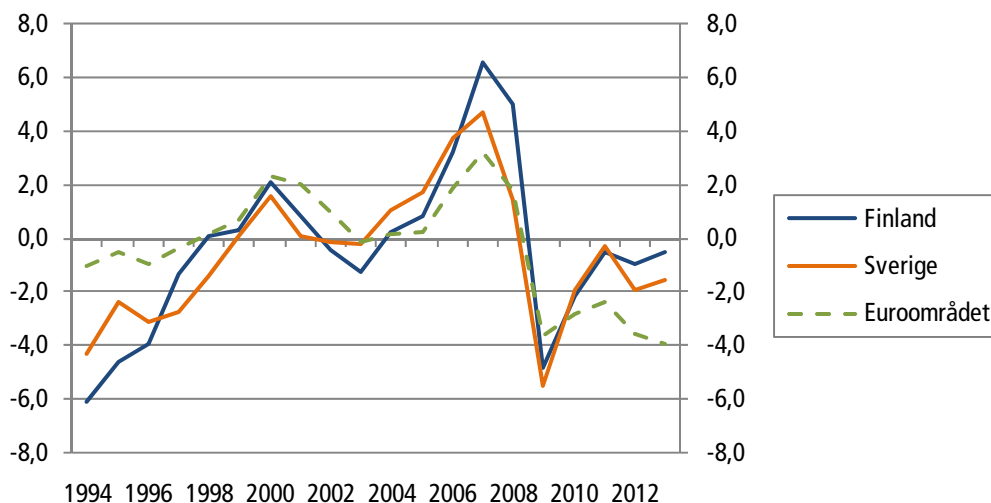
Den *konjunkturrella* utvecklingen handlar om hur ekonomin "gungar" omkring sin potentiella bana. Gungningen är ett resultat av ekonomiska "chocker", störningar som tillfälligt rycker ekonomin från sin jämviktsbana. Det kan handla om både positiva och negativa chocker. Exempel av positiva chocker är en uppgång i ett lands exportframgång eller en tillfällig ökning av produktiviteten.

Några exempel på negativa konjunkturchocker är en nedgång i landets exportmarknader eller en tillfällig uppbromsning av produktivitetstillväxten. Det förstnämnda är en efterfrågechock och den sistnämnda en utbudsschock. Andra negativa utbudsschocker är naturkatastrofer eller utdragna konflikter på arbetsmarknaden. De påverkar ekonomins förmåga att producera negativt men borde väl inte ha någon effekt på ekonomins långfristiga prestationsförmåga. Många chocker kan påverka både den potentiella banan och konjunkturläget. Ett exempel är en permanent positiv produktionschock.

Konjunkturrell variation (eller "konjunkturer") kan mätas på många olika sätt. Nationalekonomer talar om "gapet", det vill säga avvikelserna av produktionen från sin potentiella nivå. Ett ganska allmänt använt sätt att definiera och mäta gapet är att skatta ekonomins potentiella produktionsnivå utifrån information om produktionsfaktorerna och sedan att jämföra BNP-utfallet med denna potentiella nivå. Ett annat sätt är att använda information om löner och priser. Ju högre är resursutnyttjandet, desto högre är trycket för högre löner och priser. Genom att skatta den nivå på BNP eller sysselsättning där kostnadstrycket blir "för" hög kan man också estimerar den potentiella BNP-nivån och den potentiella sysselsättningen. I själva verket brukar man *definiera* ekonomins potentiella sysselsättning och potentiella arbetslöshet just utifrån ett sådant kriterium. Om lönerna börjar accelerera vid t.ex. 3 procents arbetslöshet, är det klart att 3 procents arbetslöshet representerar en överhettad ekonomi och inte kan motsvara ekonomins potentiella utvecklingsbana. Om arbetslösheten är 8 procent och lönerna utvecklas blygsamt – så att löneökningstakten underskrider summan av produktivitetstillväxten och ökningen av näringslivets förädlingsvärdepriser – är detta ett tecken på att ekonomin ligger under sin potentiella kapacitet och att det finns utrymme för stimulerande ekonomisk politik.

Diagram 1 visar, för Finland, Sverige och euroområdet, bruttonationalproduktionens procentuella avvikelser från jämviktsbanan (det vill säga BNP-gapen enligt OECD). Man ser tydligt hur djup 1990-talets lågkonjunktur var, och även hur abrupt produktionsfallet 2009 blev.

Diagram 1 BNP-gapet i Sverige, Finland och euroområdet 1994–2013.

Källa: OECD Economic Outlook maj 2012.

3 Stabiliseringspolitiken

Stabiliseringspolitikens uppgift är att se till att ekonomin inte alltför länge och alltför långt avviker från sin potentiella bana. Stabiliseringspolitiken handlar alltså om att påverka graden av ekonomins resursutnyttjande. När resursutnyttjandet underskrider sin normala nivå, är ekonomin i en lågkonjunktur. När resursutnyttjandet överskrider sin normala nivå, talar man om en överhettning. I en lågkonjunktur ska beslutsfattarna stimulera ekonomin. En överhettad ekonomi ska däremot bromsas upp med restriktiv politik. Stabiliseringspolitikens etablerade instrument är finanspolitiken och penningpolitiken. I länder där det går via offentliga och kollektiva beslut att påverka kollektiva löneavtal talar man ibland också om lönepolitik eller inkomstpolitik som ett element i den konjunkturpolitiska verktygslådan.

På lång sikt bestäms ökningen av det materiella välbefinnandet helt och hållet av produktivtetsutvecklingen på den potentiella banan. Det är dock också viktigt att stabiliseringspolitiken lyckas. Stora gap, det vill säga avvikelser från jämvikten – den potentiella banan – vållar kostnader. När ekonomin är överhettad, initieras typiskt felinvesteringar som sedan visar sig ligga på bräcklig grund. Bostadsköp görs på inflaterade priser, företagen investerar i anläggningar som inte långfristigt genererar en rimlig avkastning och kommunerna och staten känner sig uppmuntrade till nya och kostsamma offentliga investeringar eller öknings av offentliga utgifter. En lågkonjunktur innebär däremot att man tappar produktion och sysselsättning som ekonomin skulle ha råd till. Lågkonjunkturer brukar också ha långfristiga effekter på arbetsmarknaden, eftersom några individer blir långtidsarbetslösa och tappar färdigheter och motivation.

Stabiliseringspolitikens instrument förorsakar per definition inte några varaktiga, det vill säga "strukturella" förändringar av ekonomin. Lite förenklat kan man säga att *konjunkturpolitiken fungerar genom att påverka den totala efterfrågan*. Den *potentiella* utvecklingsbanan bestäms däremot av *utbudsfaktorer*, det vill säga mängden av ekonomins resurser: arbetskraften och dess utveckling samt nivån av det teknologiska kunnandet.

Skiljelinjen mellan potentiell utveckling och konjunkturrell variation kring denna potentiella bana är förstas en förenkling av den komplicerade ekonomiska verkligheten. En förändring av den potentiella banan – exempelvis tack vare ett teknologiskt framsteg – bildar i sig också en konjunkturrell chock, eftersom det öppnar upp ett "gap" gentemot den nya potentiella nivån. Förändringar av den potentiella sätter alltså i gång även en konjunkturrell variation.

Omvänt, en häftig konjunkturrell chock kan påverka den potentiella utvecklingsbanan. Det främsta exemplet av detta är ett resultat av arbetsmarknadens anpassningsmekanismer. En långvarig lågkonjunktur innebär att arbetslösheten för en längre period överskrider sin potentiella nivå. Då brukar även långtidsarbetslösheten öka, och erfarenheten antyder tyvärr att några långtidsarbetslösa har svårt att hitta ett jobb även när den ekonomiska läget normaliseras.

Distinktionen mellan potentiell och konjunkturrell är ändå ett väldigt nyttigt intellektuellt verktyg, först och främst för alla som måste fatta långtgående ekonomiska och ekonomisk-politiska beslut.

För centralbanken som måste styra inflationstakten mot målet är det förstas viktigt att veta hur långt avståndet är till det normala resursutnyttjandet.

Även för finanspolitiken är det vitalt viktigt att förstå skillnaden mellan potentiell och konjunkturrell. Regeringen som dimensionerar den offentliga sektorns inkomster och utgifter måste utgå från en kvalificerad bedömning om hur mycket av det observerade offentliga överskottet eller underskottet kommer att försvinna av sig själv när ekonomin återigen är i balans och hur mycket är strukturellt och kräver varaktigt påverkande budgetåtgärder.

Det finns flera möjligheter för att begå fel här. Om ett överskott endast är ett resultat av en överhettning, det vill säga av att ekonomin befinner sig ovanför sin potential, finns det inget genuint utrymme för nya ofinansierade reformer. Om regeringen ändå missbedömer läget och tolkar överskottet som strukturellt, kan den införa nya reformer som man på sikt inte har råd med.

Omvänt, om det finns ett underskott och underskottet i sin helhet beror på att ekonomin befinner sig i en lågkonjunktur, finns det inget behov för långfristigt påverkande budgetförstärkande åtgärder. Om regeringen missbedömer läget och initierar sparåtgärder redan när ekonomin är i en lågkonjunktur, förlängs och fördjupas lågkonjunkturen onödigt. Dessa är bara två exempel om hur en vilseledande analys av gapet kan genom olämplig ekonomisk politik vålla onödiga ekonomiska förluster.

I Sverige är en bedömning av konjunkturgapet en regelrätt komponent av de flesta välbearbetade prognoser. I Konjunkturinstitutets prognoser finns det alltid en framskriven anpassningsbana som visar hur ekonomin på några års sikt återgår till sin potentiella utvecklingsbana – förutsatt, förstas att inga nya konjunkturrella störningar slår på ekonomin. Intressant

nog verkar dylika skattningar av gapet och anpassningsbanor mot gapet spela en betydligt mindre roll i de ekonomiska prognoser som läggs fram i Finland.²

4 Sambandet mellan konjunkturgapet och prisutveckling

Långa avvikelser från potentiell BNP och sysselsättning vållar alltså förluster. Ett annat skäl för att hålla ekonomin nära sin potentiella bana har att göra med prisstabilitet. Den potentiella banan representerar nämligen också den nivå av produktion och sysselsättning som är förenlig med en stabil ökningstakt av priser och enhetsarbetskostnader. I själva verket brukar nationalekonomerna *definiera* den potentiella nivån just utifrån villkoret att ekonomin då måste uppvisa en stabil ökningstakt av löner och priser. Detta är naturligt eftersom den potentiella utvecklingen måste kunna upprätthållas långfristigt, och då kan den potentiella utvecklingen inte innefatta någon explosiv inflation eller deflation. En lyckad konjunkturpolitik handlar alltså också om att stabilisera ökningstakten av löner och priser. Mekanismen som "binder ihop" den realekonomiska potentiella produktionsnivån och prisstabiliteten är sambandet mellan pris- och lönetrycket och graden av ekonomins resursutnyttjande. Ju högre är sysselsättningen, desto högre är trycket för högre löner och priser. Ekonomins potentiella sysselsättning är den nivå av sysselsättning som är precis kompatibel med en stabil inflation. På så sätt definieras "potentiell" produktion och sysselsättning alltså utifrån kravet på prisstabilitet, tolkad som stabil inflation.

5 Finanspolitik, penningpolitik och lönesättning i ett land med flytande växelkurs

Efterkrigstidens erfarenheter antyder starkt att den makroekonomiska politiken måste binda sig till någon "ankare" som styr utvecklingen av ekonomins nominella – alltså i kronor eller euros bestämda – löner och priser. Annars är det svårt att fokusera inflationsförväntningar, och då hamnar man lätt i ett läge där lönesättarna och prissättarna får ett utfall som inte motsvarar de löner och priser som man egentligen önskade ha. Paradexemplet är lönesättningen och fallet där arbetsmarknadens parter tror på en högre inflation än vad utfallet blir. En överraskande låg inflation innebär nu en överraskande hög reallön, vilket i sin tur innebär högre arbetslöshet. En flytande växelkurs är därför nästan alltid kopplad till ett inflationsmål, som en oberoende centralbank får sköta.

När en ekonomi har en egen valuta och låter växelkursen flyta fritt på valutamarknaden, faller det främsta stabiliseringspolitiska ansvaret på penningpolitiken. Penningpolitiken är då också ett potent instrument. När centralbanken varierar sin styrränta, förändras förutsättningar för företagens investeringsbeslut och hushållens konsumtionsbeslut. Företagens investeringar främjas av låg ränta, eftersom det blir mindre kostsamt att lånefinansiera nyinvesteringar. Ett annat sätt att belysa i grund och botten samma mekanism är att beakta nuvärdet av företagets framtida vinster. Vinsternas nuvärde, kalkylerat från i dag till den eviga framtiden, motsvarar teoretiskt företagets börsvärde. När vinsterna diskonteras med en låg ränta, blir företagets värde högre och då blir det också attraktivt att expandera företaget med hjälp av nyinvesteringar. Om räntan däremot är hög, är företagets värde lågt och det finns inga incitament för att expandera.

² Prognoserna som läggs fram av Näringslivets forskningsanstalt Etlä, Löntagarnas Forskningsinstitut PT eller Pellervos forskningsinstitution PTT brukar inte innefatta någon rapporterad uppfattning av BNP-gapet.

Likadana argument ger vid handen att hushållens konsumtionsbeslut främjas av låg ränta. När räntan är låg, är det mindre kostsamt för ett kreditvärdigt hushåll att skaffa sig långvariga konsumtionsvaror – båtar, bilar, och dylika – även när hushållet inte än har förtidssparat för sådana varor. Och när räntan är låg, är det lätt för hushållen att lägga höga bud på bostäder, så att bostadspriserna upprätthålls av låg ränta. Både investerings- och konsumtionsbeslut uppmuntras alltså av en låg ränta, och stjälpas av en hög ränta.

Penningpolitikens effekter kan ytterligare förstärkas av att räntan också påverkar växelkursen. EN räntesänkning leder enligt konventionell ekonomisk teori till en försvagning av den egna valutan. När räntan sänks, sjunker avkastningen på den inhemska valutan. Eftersom den förväntade avkastningen av en investering i kronan (säg en svensk statsobligation) måste ändå motsvara avkastningen som investeringen i andra valutor ger, måste den "svenska" investeringens avkastning också innefatta en förväntad förstärkning av kronan. Därför försvagas kronan direkt när den svenska räntan sänks, för att skapa ett utrymme för den framtida förstärkningen. Försvagningen stimulerar exporten och bidrar ytterligare till en ekonomisk återhämtning. Det omvända händer när den svenska räntan höjs för att strama åt ekonomin.

Finanspolitikens konjunkturpolitiska effekt är däremot mindre för ett land med rörlig växelkurs, åtminstone enligt den etablerade makroteorin. Orsaken är att finanspolitikens effekt delvis kompenseras av förändringar i valutakursen. Anta att ekonomin befinner sig i en lågkonjunktur, vilket per definition innebär att trycket för högre löner och priser är lågt. Detta är typiskt läget efter att en negativ efterfrågechock har inträffat. Anta nu att regeringen vidtar en kraftig finanspolitisk stimulansåtgärd. Detta ökar på resursutnyttjandet och skapar ett tryck uppåt i räntenivån. Räntan kan dock inte röra oberoende från den internationella räntenivån. När räntan stiger, förstärks den egna valutan. En förstärkt valuta tillintetgör delvis finanspolitikens expansiva effekt.

Hur finanspolitiken exakt påverkar ekonomin beror förstås på hur centralbanken reagerar på den finanspolitiska expansionen. Om centralbanken hade, innan den viste om regeringens expansionsplaner, valt en optimal bana av styrräntan, kan det också hända att centralbanken då reagerar på finanspolitiken genom att välja en högre styrränta. Då kompenseras också delvis den lösare finanspolitiken med en stramare penningpolitik och en starkare egen valuta. Om penningpolitiken skulle vilja "ackommodera" den expansiva finanspolitiken genom att låta ränta förbli låg, får finanspolitiken möjligen en större effekt. Detta skulle ändå förutsätta att centralbanken gör en omvärdering av den optimala återhämtningsbanan. Hur som helst, finanspolitiken spelar endast en underordnad roll i stabiliseringspolitiken när växelkursen är rörlig och det finns ett inflationsmål.

6 Finanspolitik, penningpolitik och lönesättning i ett EMU-land

En flytande växelkurs innebär alltså ett det främsta stabiliseringspolitiska ansvaret faller på penningpolitiken. För ett EMU-land blir slutsatsen den omvända. Ett (litet) EMU-land har per definition ingen egen penningpolitik, eftersom den europeiska centralbanken inte utformar sin räntepolitik utifrån ett enskilt lands läge. Finanspolitiken finns däremot kvar i verktygslådan, och för ett EMU-land är finanspolitiken ett potent verktyg. Finanspolitiken ökar ekonomins resursutnyttjande med en högre multiplikator, eftersom dess effekter inte kompenseras av en starkare inhemska valuta eller en högre ränta. Att finanspolitiken har effekter på produktion och sysselsättning förutsätter förstås att det finns lediga resurser kvar i ekonomin. Om resursläget är ansträngt, kommer den expansiva finanspolitikens effekter främst i form av högre löner och priser.

Finanspolitiken måste dock i ett EMU-land beakta landets relativa kostnadsläge inom penningunionen (utöver graden av resursutnyttjande). Detta förutsätter ansvarsfull och framåt-blickande politik och innebär att finanspolitiken i praktiken inte helt och hållet kan distansera sig från vad som är i gång och vad som har hänt med lönesättningen. Beakta att trycket för högre löner och priser beror på ekonomins resursutnyttjande.

Det går nästan alltid att med finanspolitik trycka ekonomin uppåt till sitt jämviktsläge eller till och med ovanpå jämvikten med hjälp av expansiv finanspolitik. Om detta emellertid skulle innebära att landets kostnadsläge blir för hög i förhållande till övriga EMU-länder, kan denna höga nivå av produktion och sysselsättning inte vara en långvarig jämvikt. Ett rimligt sätt att definiera den "våldigt långfristiga" potentiella nivån på produktion och sysselsättning är att kräva att landets bytesbalans – det vill säga förändringen av nettoförmögenheten gentemot utlandet – inte systematiskt försämras. Om bytesbalansen är i jämvikt kan den motsvarande nivån produktion och sysselsättning upprätthållas utan att några sektorer i ekonomin systematiskt tappas förmögenhet.³

Annat uttryckt, hur lönesättarna beter sig och vad ekonomins relativa kostnadsläge är påverkar hur finanspolitiken bör utformas. Om ekonomin är i en lågkonjunktur och landets relativa kostnadsläge är gynnsamt, finns det ett utrymme för att expandera ekonomin. Då ökar kostnadstrycket i och med att resursutnyttjandet ökar, och så länge som expansionen inte kommer i konflikt med den externa jämvikten (=bytesbalansen), är expansionen på robust grund. Om en finanspolitisk expansion däremot skulle innebära att enhetsarbetskostnader systematiskt börjar öka snabbare än i andra EMU-länder, kan den höga uppnådda produktionen knappast vara långfristig.

Irlands och Spaniens aktuella ekonomiska problem handlar just om att ländernas relativa kostnadsläge inom EMU hade negligerats i den ekonomiska politiken. Den ursprungliga orsaken till kostnadsinflationen hade med en privat kreditexpansion att göra, men teoretiskt sett kan man skylla på dessa länders finanspolitik att den inte i någon nämnvärd grad tog hänsyn till vad som var i gång med konkurrenskraften inom EMU.⁴

Slutsatsen är finanspolitiken kan vara ett potent styrningsinstrument för ett EMU-land, men den måste alltid utformas så att ekonomins långfristiga utveckling inte innebär en systematisk urholkning av landets konkurrenskraft inom EMU.

Här finns en skillnad gentemot fallet med rörlig växelkurs. Finanspolitikens målsättning måste vara konsistent med en **nivå** av arbetskostnader, relativt övriga EMU-länder, som är förenlig med en rimlig konkurrenskraft och bytesbalans. Om kostnadsnivån råkar ha hamnat för högt, måste finanspolitiken användas för att förbättra konkurrenskraften, även om detta för några år stjälpur produktions- och sysselsättningstillväxten.

I en regim med flytande växelkurs och inflationsmål kan man däremot "förlåta" en tidigare för hög inflation och bara sträva efter det etablerade inflationsmålet. Kostnadsläget och "konkurrenskraften" fixar sig då på egen hand genom anpassningen av växelkursen.

Dessa reflektioner för tanken till samspelet mellan lönesättning och stabiliseringspolitik, vilket behandlas härnäst.

³ Detta antagande görs typiskt i makroekonomiska läroböcker (se kapitel 10 i Carlin och Soskice, *Macroeconomics*, Oxford University Press 2006). I själva verket är läget mer komplicerat eftersom ett land kan för ganska långa perioder ha ett positivt eller negativt saldo i bytesbalansen, t.ex. beroende på landets åldersstruktur och ackumulerad förmögenhet.

⁴ "Konkurrenskraften" mellan EMU och världsekonomin diskuteras också flitigt, men konkurrenskraften är ett mindre relevant begrepp för en ekonomi (som euroområdet) som har en rörlig växelkurs.

7 Finanspolitik och lönesättning inom och utanför EMU

En flytande växelkurs innebär att det är meningslöst för lönesättarna och beslutsfattarna att sträva mot någon viss nivå av "konkurrenskraft", det vill säga enhetsarbetskostnader relativt andra länder. Växelkursen anpassar sig ändå alltid till en nivå som möjliggör det totala sparandet (ackumulering av förmögenhet) som ekonomins agenter – privata eller offentliga – önskar ha. Exempelvis i ett land med hög sparbenägenhet blir den egna valutan svag, eftersom en svag valuta behövs för att skapa den positiva nettoexporten som genererar sparandet gentemot utlandet. Den positiva nettoexporten skapas förstas med lägre inhemsk konsumtion och investeringar och lägre import.

Lönesättarna måste därför i en regim med rörlig växelkurs främst ta hänsyn till hur deras lönebeslut påverkar arbetslöshet och sysselsättning.⁵

I ett (litet) EMU-land är det däremot meningsfullt för arbetsmarknadens parter att ta hänsyn till hur arbetskostnaderna utvecklas relativt övriga EMU-medlemmar. Hur lönesättarna beter sig påverkar också utrymmet för finanspolitisk expansion. Om lönesättarna ser till att löneökningarna inte börjar urholka konkurrenskraften innan arbetslösheten har fallit till en låg nivå, kan finanspolitiken utan några större risker stimulera ekonomin (förutsatt förstas att det finns ett tillräckligt budgetutrymme för detta).

Teoretiska argument antyder också att relativlöner mellan exportindustrin och den inhemska tjänstesektorn kan påverkas av EMU-medlemskapet. Den inhemska tjänstesektorns lönesättare känner sig mindre "påtryckta" i ett EMU-land, eftersom de endast i begränsad utsträckning är utsatta för internationell konkurrens och eftersom den Europeiska Centralbankens räntebeslut inte fungerar som ett effektivt "hot" mot höga löneökningar i ett enskilt EMU-land. När landet har en egen centralbank, känner sig däremot både exportindustrin och den interna tjänstesektorns lönesättare "disciplinerade" av centralbankens räntevapen: om löneökningarna hamnar för högt, kommer centralbanken att höja räntan, vilket bromsar upp sysselsättningsstillväxten. Ett EMU-lands exportindustri känner förstas trycket från internationell konkurrens, men organiserade lönesättare inom den inhemska tjänstesektorn upplever inget lika direkt "hot" som skulle dämpa lönekraven.⁶

Ett EMU-land måste alltså vara medvetet om att sektorer som handeln eller den offentliga sektorn kan bli löneledare och på så sätt begränsa industrins resurstillgång.

8 Reflektioner om Sveriges och Finlands makroekonomiska utveckling

Sverige och Finland har under de senaste 13 åren haft olika penningpolitiska upplägg. I stora drag har ländernas konjunkturella utvecklingsmönster dock liknat varandra (se Diagram 1). De ekonomiska störningarna har varit hyfsad symmetriska: en lindrig lågkonjunktur drabbade båda länderna efter millennieskiftet, sedan följde en tydlig högkonjunktur fram till 2007, och från och med 2008 har båda länderna påverkats av den internationella finanskrisen. Finanskrisen föranledde ett kraftigt fall i export och produktion 2009 (egentligen i slutet på 2008, vilket avspeglades i ett minustecken i årssiffran 2009). Därefter följde en återhämtning som i sin tur punkterades under våren 2011. Denna senare fas av finanskrisen verkar främst vara

⁵ Dessa argument har mer utförligt presenterats i Konjunkturinstitutets Lönebildningsrapport 2011.

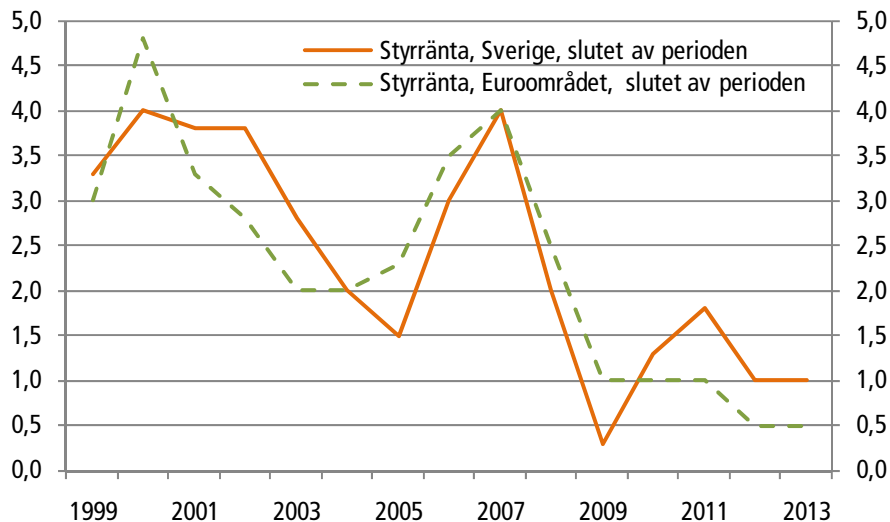
⁶ Dessa argument har framförts bland annat av Steinar Holden (Economica 2003) och Juhana Vartiainen (Scandinavian Journal of Economics 2002).

ett resultat av eurokrisen, men även de anglosaxiska ländernas blygsamma återhämtning har bidragit till en svag världsekonomi.

Symmetrin av konjunkturchockerna och de politiska reaktionerna innebär att det inte finns mycket material för en analys som direkt skulle kunna belysa frågan om medlemskapet eller utanförskapet i EMU. Penningpolitiken har i Sverige och på EMU-området reagerat på ett stort sett likadant sätt (se Diagram 2).

Det kan dock konstateras att finanspolitiken i våra respektive länder åtminstone vid första blick verkar ha reagerat enligt det kvalitativa mönstret som antytts ovan. Eftersom Finland är en euromedlem, förväntas finanspolitiken ha en större effekt på den konjunkturella utvecklingen. Detta innebär att finanspolitiken skulle i högre grad användas i Finland när en stor konjunkturell chock drabbar landet. I Tabell 1 rapporteras den finanspolitiska reaktionen i Sverige och Finland under den första fasen av finanskrisen. Här mäts finanspolitikens diskretionära⁷, det vill säga beslutsberoende reaktion med försämringen av det konjunkturellt justerade offentliga överskottet, såsom dessa rapporterats i OECD Economic Outlook (maj 2012). Finlands diskretionära stimulans överstiger klart den svenska stimulansen (-4,0 mot -0,4).

Diagram 2 Styrräntan i Sverige och på Euroområdet, årliga observationer.

Källa: Konjunkturinstitutet.

⁷ Det offentliga överskottet minskar automatiskt när ekonomin går in i en lågkonjunktur. Därför brukar man mäta finanspolitikens konjunkturella reaktionsmönster genom att rensa bort denna automatiska försvagning från den observerade försvagningen. Resterande delen kan tänkas bero på beslutsfattarens diskretionära åtgärder.

Tabell 1 Finanspolitisk stimulans och automatik under första fasen av finanskrisen.

	Finland	Sverige
Förändring av den offentliga sektorns konjunkturrelaterat justerat budgetöverskott 2008–2010, % av potentiell BNP	-4,0	-0,4
Förändring av den offentliga sektorns budgetöverskott 2008–2010, % av nominell BNP	-7,1	-2,3
Grov estimat av automatisk stabilisering	-3,1	-1,9

Källa: OECD Economic Outlook, maj 2012. Förändringen har kalkylerats som 2008 års konjunkturjusterade balans minus 2010 års motsvarande balans. OECD:s metod för att kalkylera dessa variabler motsvarar inte helt och hållet de metoder som används hos nationella myndigheter. Den offentliga sektorn omfattar både staten och kommunerna.

En annan reflektion gäller den svenska kronans utveckling under den pågående finanskrisen. Kronan försvagades kraftigt under första fasen av krisen, och kronans kurs gentemot euron nådde upp till nästan 12 kronor per euro. Den utvecklingen kan sannolikt i hög grad tillskrivas den allmänna osäkerheten under finanskrisen. När investerarna känner sig väldigt osäkra, kan efterfrågan på mindre valutor variera kraftigt. Sedan dess har kronan kraftigt förstärkts, så att en euro i oktober 2012 kostar ca 8,6 kronor.⁸ Växelkursens variationer har alltså varit stora.

En tredje reflektion gäller lönebildningen i Finland. Det konstaterades ovan att ett EMU-land löper risken att avtalsområden som inte direkt konkurrerar internationellt blir löneledare. Mot denna teoretiska observation är det intressant att notera att just Finland inte har lyckats etablera en löneförhandlingarnas tågordning där exportindustrin sätter märket för övriga avtalsområden. Detta kan vara ett tecken på just att de inhemska tjänstesektorerna i Finland (ett lite EMU-land) betraktar sin förhandlingsposition som så pass bra att de inte vill underordna sig industrins lönenormering.

9 Några reflektioner om lämplig ekonomisk politik i Finland och Sverige

Det är klart att Finland i slutet på 2012 fortfarande befinner sig i en lågkonjunktur. Enligt OECD-siffrorna (se Diagram 1) är gapet gentemot ekonomins potentiella produktionsnivå dock ganska liten, bara 1 procent 2012. Det är ett ganska litet gap med hänsyn till hur stor produktionsfallet 2009 blev, se Tabell 2.

Tabell 2 Potentiell och aktuell BNP-tillväxt, procent, och strukturellt offentligt överskott, procent av BNP i Finland (OECD Economic Outlook, maj 2012).

FINLAND	2007	2008	2009	2010	2011	2012
BNP	5,3	0,3	-8,4	3,7	2,9	0,9
Potentiell BNP	2,0	1,8	1,1	0,9	1,2	1,3
Strukturellt överskott	2,9	2,1	-1,0	-1,9	-0,7	-0,4

⁸ Kronans appreciering avspeglar Sveriges relativt lindriga lågkonjunktur, eftersom räntan på den svenska penningmarknaden då förväntas överskrida bland annat euronräntan under de närmaste åren. Men en kronförstärkning verkar också vara den långfristigt rimliga trenden, på grund av bl.a. demografiska skäl. Se Konjunkturinstitutets Konjunkturläge, augusti 2012.

Med andra ord, efter ett produktionsfall på 8,4 procent 2009 och en tillväxt på sammanlagt 7,5 procent till och med 2012, finns det kvar bara ett 1 procents avstånd till den potentiella BNP-nivån. Detta är ett resultat av två saker. Ekonomin var klart över sin potential innan fallet (se Diagram 1). Därutöver har den potentiella nivån ökat ganska blygsamt efter 2009, vilket också bestyrks av Tabell 2.

Samma kvalitativa bild understöds av arbetslöshetssiffrorna. Den säsongrensade arbetslöshetssiffran låg i september 2012 på 8,1 procent⁹. En allmän forskarbedömning är att den strukturella arbetslöshetsgraden ligger i dag på drygt 6 procent. Detta innebär att det inte heller finns något väldigt stort gap gentemot normalläget när gapet mäts med arbetslöshet.

Slutsatsen är att Finland "bara" befinner sig i en lindrig lågkonjunktur och att det därför inte finns behov av och utrymme för några kraftiga finanspolitiska stimulansåtgärder. "Lindrigheten" av lågkonjunkturen är i hög grad ett resultat av att den arbetsföra befolkningen redan har börjat minska.

Man ska därför också ta hänsyn till det strukturella underskottet. Eftersom gapet är litet, kommer det inte att ske någon stor automatisk förstärkning av de offentliga finanserna även när eurokrisen klingar av. Dessutom kommer det strukturella underskottet att försämrats systematiskt under resten av 2010-talet och 2020-talet eftersom försörjningsbalansen försämrats. Nettoeffekten av ökande ålderrelaterade utgifter och minskad skattebas ligger enligt de flesta bedömningarna runt drygt 3 procent av BNP. "Hållbarhetsunderskottet", det vill säga behovet att förstärka den offentliga sektorns finanser ligger således på ca 3,5 procent av BNP. Det är därför ganska motiverat för Finlands del att fokusera på strukturella åtgärder som påverkar ekonomins långfristiga tillväxtbana. Vad konjunkturpolitik beträffar räcker det att lita på den stimulans som Europeiska Centralbankens lågräntepolitik för närvarande ger. Detta verkar också motsvara vad den finska regeringen hittills har gjort, t.ex. det strukturella underskottet verkar redan minska litet från 2010 till 2011 och från 2011 till 2012. Även från år 2012 till 2013 förväntas Finlands strukturella överskott ökas litet, vilket innebär alltså en måttligt åtstramande finanspolitik.

Tabell 3 Potentiell och aktuell BNP-tillväxt, procent, och strukturellt offentligt överskott, procent av BNP, i Sverige (OECD Economic Outlook, maj 2012).

SVERIGE	2007	2008	2009	2010	2011	2012
BNP	3,4	-0,8	-5,0	-5,8	4,0	0,6
Potentiell BNP	2,5	2,4	2,0	2,0	2,3	2,3
Strukturellt överskott	1,4	1,4	1,7	1,0	0,3	0,6

För Sverige gäller något olika slutsatser. Sveriges potentiella utveckling har krisåren ut varit starkare (se tabell 3), bland annat på grund av att arbetskraften och den potentiella sysselsättningen utvecklas bättre. Detta avspeglas också i Sveriges något större konjunkturella gap (se Diagram 1). Samtidigt är den svenska offentliga ekonomin strukturellt starkare. Detta motiverar en finanspolitisk stimulans för 2013, trots att penningpolitiken i det svenska upp-lägget bär huvudansvaret för stabiliseringspolitiken. Detta motsvarar också den förväntade svenska finanspolitiken för 2013; enligt Konjunkturinstitutets senaste prognos (*Konjunkturläget* augusti 2012) förväntas det strukturella överskottet minska med ca 0,5 procent av BNP 2013, vilket motsvarar alltså en måttlig stimulans men lämnar fortfarande ett strukturellt överskott som väl motsvarar överskotts målet på 1 procent av BNP.

⁹ http://www.stat.fi/til/tyti/2012/09/tyti_2012_09_2012-10-23_tie_001_sv.html.

DEL 3

Perspektiv på arbetsmarknaden i Sverige och i Finland

Kari Hämäläinen

Statens ekonomiska forskningscentral VATT

Centrala iakttagelser

- Ingen skillnad i arbetslöshetsnivå mellan länderna.
- Andelen sysselsatta kvinnor i åldern 15–64 år 4,4 procentenheter högre i Sverige än i Finland. Bland männen är skillnaden i sysselsättning 5,7 procentenheter.
- För att Finland ska nå upp till Sveriges sysselsättningsgrad krävs att antalet sysselsatta i Finland ökar med närmare 200 000.
- I båda länderna är mindre än hälften av de lågutbildade, unga kvinnorna sysselsatta.
- De största skillnaderna mellan Sverige och Finland i fråga om sysselsättningen finns i följande grupper: personer med examen på mellannivå, kvinnor i fertil ålder och män över 50 år.
- Skillnaderna i ländernas sysselsättningssiffror beror inte på incitamenten för att ta arbete.
- I Finland har ensamförsörjarna de svagaste incitamenten för att ta arbete, och i Sverige de hushåll som har två försörjare.
- Den senaste tidens arbetsmarknadsreformer i Sverige väntas höja jämviktssyssel­ sättningen med 5,3 procentenheter och sänka jämviktsarbetslösheten med 1,0 procentenheter. De främsta orsakerna till detta bedöms vara reformerna av arbetslös­ hetsförsäkringen och jobbskatteavdraget.
- Den officiella sysselsättningsstatistiken ger en orättvist dystert bild av ungdomsarbets­ lösheten i Sverige och Finland. Att heltidsstuderande som anmält sig som arbetssö­ kande definieras som arbetslösa mångdubblar antalet unga arbetslösa i maj–juni. Detta fenomen förekommer inte i länder där företagen har en viktig roll i samband med yrkesexamina.
- Sverige och Finland tillämpar en ungdomsgaranti som utifrån forskningsresultaten har förbättrat sysselsättningen bland unga. Effekterna har dock varit relativt blyg­ samma.
- I Sverige är konsekvensbedömning av arbetsmarknadsreformer vanligare och mer systematisk än i Finland. De tillgängliga finska konsekvensbedömningarna går i linje med de svenska forskningsresultaten bl.a. när det gäller arbetslöshetsförsäkring, aktiva arbetsmarknadspolitiska åtgärder och ungdomsgarantin.
- På basis av finska studier om effekterna av att sänka arbetsgivarnas sociala avgifter och minimilönen för unga torde den i Sverige genomförda sänkningen av arbets­ givarnas sociala avgifter för unga anställda ge tämligen små verkningar.

1 Inledning

Föreliggande promemoria ger i korfattad form ett perspektiv på arbetsmarknaden i Sverige och i Finland. Granskningen fokuserar på sysselsättningen, eftersom en hög sysselsättningsnivå är av avgörande vikt i tacklandet av de utmaningar som den åldrande befolkningen innebär för den nordiska välfärdsmodellen. Valet av perspektiv kan också försvaras med att arbetslösheten i Finland och Sverige har varit tämligen likartad i åtskilliga år. Enligt de senaste arbetskraftsundersökningarna är 7,2 procent av arbetskraften i Sverige arbetslös, medan motsvarande siffra i Finland är 7,3 procent. Arbetsmarknaden i Sverige har dock i flera decennier lyckats sysselsätta den arbetsföra befolkningen bättre än arbetsmarknaden i Finland. I Sverige är de sysselsattas andel av befolkningen i arbetsför ålder nästan fem procentenheter högre än i Finland.

Arbetsmarknaden är bred och har många aspekter, så denna korta promemoria gör inga anspråk på en heltäckande framställning av skillnaderna mellan länderna. Finland och Sverige skiljer sig på många sätt från varandra, och alla skillnader låter sig inte bedömas inom den tid som fastställts för utredningen. Ämnen som faller utanför promemorian är bland annat sysselsättningsreserven, incitamenten för pensionering, deltidsarbete och invandring. Uppgifter om vissa frågor som lämnats utanför granskningen tas upp i tabell 1.

Tabell 1 Jämförelser mellan Sverige och Finland.

	Sverige	Finland
<i>Arbetstid/anställning</i>		
Andel deltidsanställda av de sysselsatta (%)	24,7	14,1
Andel visstidsanställda av de sysselsatta (%)	15,9	15,5
Antal arbetstimmar per vecka i huvudsysslan	35,7	36,4
<i>Sysselsättning</i>		
Antal sysselsatta (1 000), varav inom	4 601	2 483
- servicesektorn (%)	76,4	71,5
- industrin (%)	21,6	23,6
- jordbruket (%)	2,0	4,6
Andel egensysselsatta av de sysselsatta (%)	10,9	13,5
Sysselsatta inom offentlig sektor (%)**	26,2	22,9
<i>Utantför arbetskraften</i>		
Andel av befolkningen i åldern 15–64 år som står utanför arbetskraften (%); huvudsakligt skäl	19,8	25,1
- sjukdom eller funktionshinder (%)	28,3	18,6
- vård av barn eller föräldrar (%)	4,2	9,1
- studier eller utbildning (%)	46,2	33,6
- pensionerad (%)	7,9	24,2
- inget lämpligt arbete (%)	2,7	4,7
- annat skäl (%)	10,6	9,7
<i>Övrigt</i>		
Förväntad pensionsålder för 30-åring (år)***	62,8	61,0
Andel av befolkningen som är född utomlands (%)	14,7	4,5

Källor: Eurostat – arbetskraftsundersökning för 2011, förutom * – OECD (2011a), ** – OECD(2011b) och *** – Kannisto (2011)

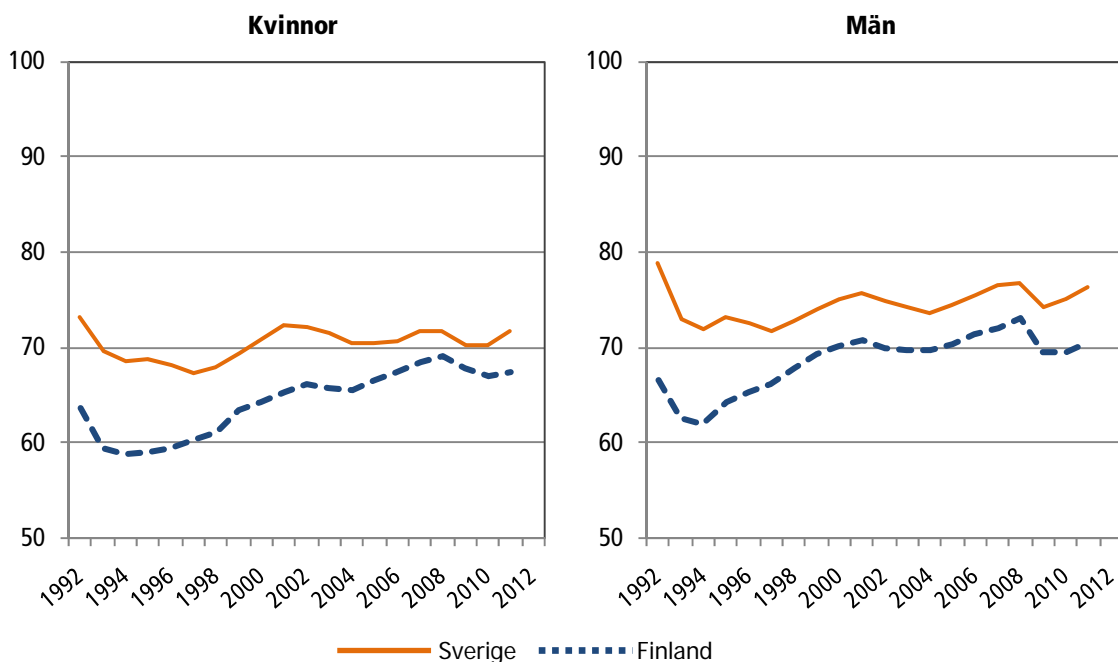
OBS: Siffrorna för andelar utanför arbetskraften, deltidsarbete och visstidsarbete gäller befolkningen i åldern 15–64 år.

2 Jämförelse av sysselsättningsgraden i länderna

Utmärkande för arbetsmarknaden i de nordiska länderna är att kvinnorna i hög grad är sysselsatta. I EU är sysselsättningsandelen för kvinnor i åldern 15–64 år i genomsnitt något under 60 procent. I de nordiska länderna är över 70 procent av alla kvinnor i arbetsför ålder sysselsatta. Den vänstra halvan av diagram 1 visar att Finland i detta avseende utgjort ett undantag under de senaste tjugo åren. Den senaste gången sysselsättningsandelen för kvinnorna i Finland översteg 70 procent var 1990.

Till följd av den exceptionellt kraftiga recessionen sjönk sysselsättningsandelen för kvinnor med över 10 procentenheter i början av 1990-talet. Samtidigt ökade skillnaden mot Sverige till närmare 10 procentenheter. Efter det minskade differensen för kvinnornas del fram till 2008, då den nya krisen i den globala ekonomin slog till mot de nordiska länderna. Den reala BNP:n sjönk mer i Finland än i Sverige (-8,5 % vs -5 %), vilket ledde till att sysselsättningen bland kvinnor minskade kraftigare i Finland än i Sverige. Enligt de senaste siffrorna är sysselsättningen bland kvinnor i Finland mer än 4 procentenheter lägre än i Sverige (67,4 % vs 71,8 %). För att Finland ska nå upp till samma sysselsättningsgrad som Sverige måste 77 000 finländska kvinnor sysselsättas.

Diagram 1 Sysselsättningsgrad 1992–2011, åldersgrupp 15–64 år.¹

Källa: Eurostat – årsmedelvärde enligt arbetskraftsundersökningarna.

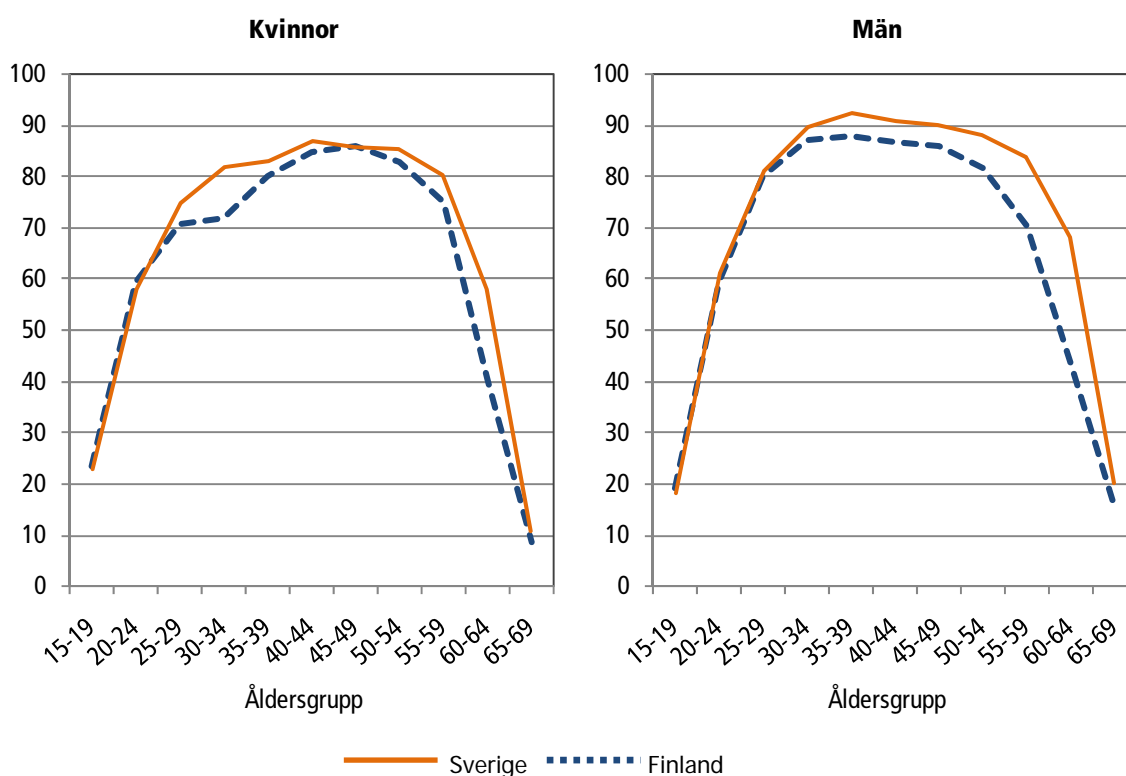
Diagrammet till höger i diagram 1 visar att sysselsättningen bland män följde samma utveckling som bland kvinnorna. För männens del är dock skillnaden mellan länderna större än för kvinnorna. Den yttersta orsaken till det är det relativt svaga sysselsättningsläget bland finska män. I internationell jämförelse placerar sig sysselsättningsgraden för finska män på den genomsnittliga EU-nivån. Anmärkningsvärt är även att konjunkturedgångarna återspeglas

¹ Sysselsättningsgraden anger hur stor del av den arbetsföra befolkningen är sysselsatt. I diagram återges sysselsättningsgraden för befolkningen i åldern 15–64 år. I officiell statistik anges sysselsättningsgraden tämligen ofta för befolkningen i åldern 15–74 år. Sysselsättningsgraden 2011 var enligt den indelningen 65,6 % i Sverige och 60,9 % i Finland.

kraftigare på sysselsättningen bland män än bland kvinnor. Det är särskilt tydligt i Finland, där de ekonomiska svängningarna har varit kraftigare än i Sverige. Depressionen i början av 1990-talet sänkte sysselsättningen bland män i Finland med närmare 15 procentenheter. Även den senaste recessionen sänkte andelen sysselsatta med fem procentenheter. De kraftigare svängningarna i sysselsättningen bland män är en naturlig följd av att i högre grad än kvinnorna är sysselsatta i de konjunktur känsliga exportbranscherna. Omräknat i antal personer innebär den senaste tidens ökning av skillnaden i sysselsättningen bland män att drygt 100 000 finska män måste få jobb för att man ska nå upp till samma sysselsättningsnivå som i Sverige.

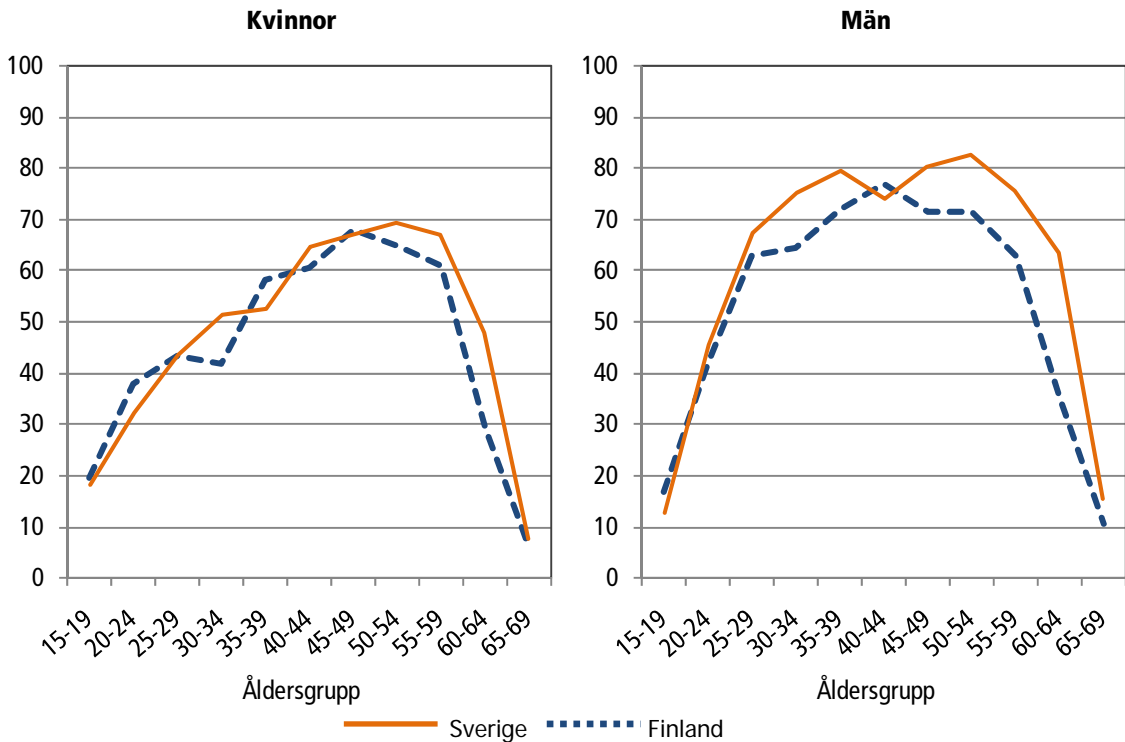
I det följande granskas något närmare vad skillnaderna i sysselsättning i Sverige och Finland egentligen beror på. Till delar kan detta besvaras genom att bryta upp sysselsättnings-siffrorna för Sverige och Finland enligt kön, åldersgrupp och utbildningsnivå. Detta har gjorts i diagrammen 2–5, som bygger på materialet från 2011 års arbetskraftsundersökning.

Diagram 2 Sysselsättningsgrad bland män och kvinnor enligt åldersgrupp 2011.

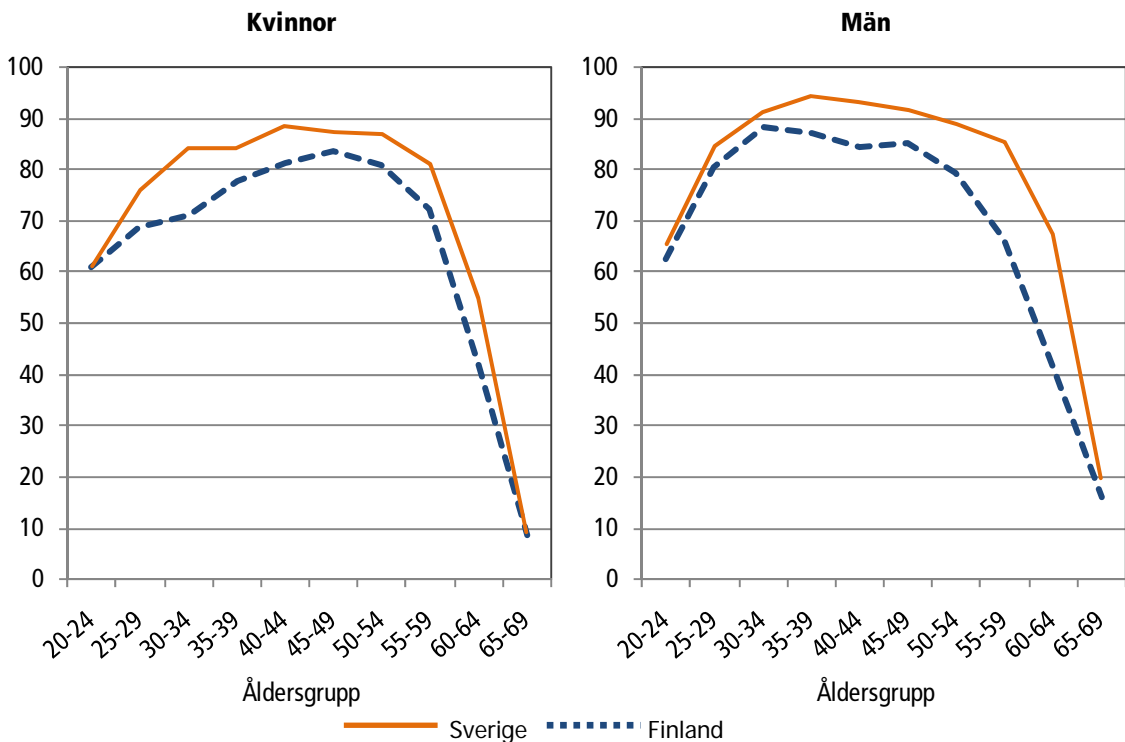
Källa: Eurostat – arbetskraftsundersökning.

Diagram 3 Sysselsättningsgrad bland utbildade på grundskolenivå enligt åldersgrupp 2011.

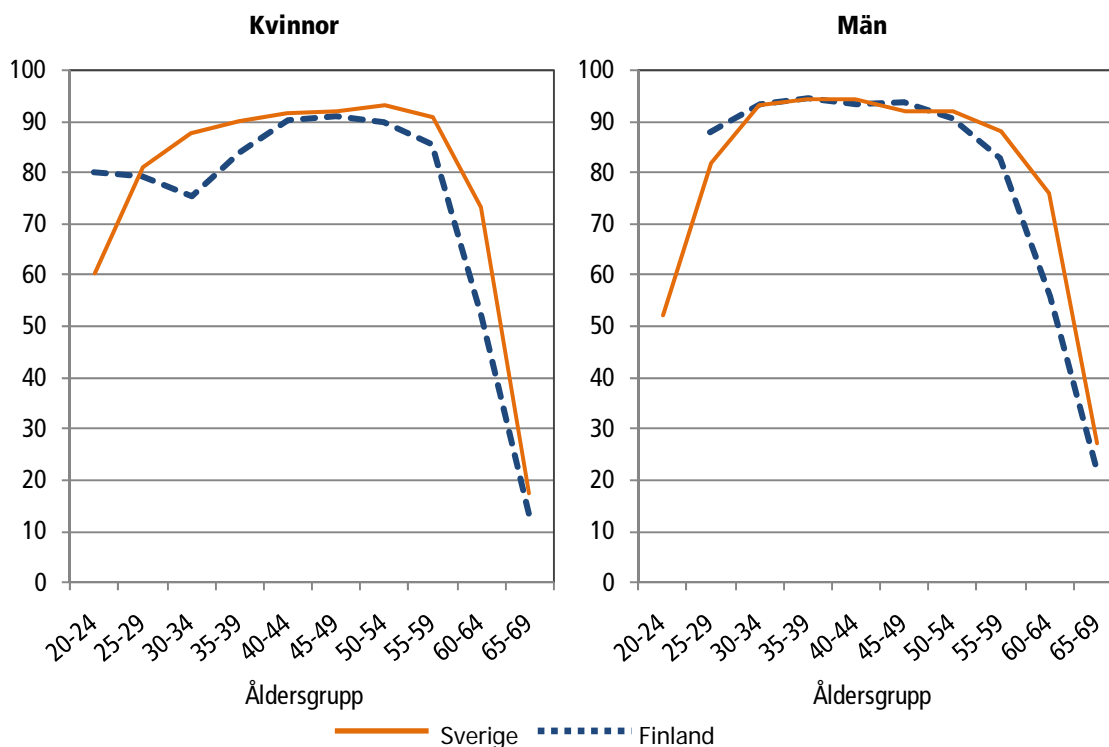
Källa: Eurostat – arbetskraftsundersökning (ISCED97-klassificeringens nivåer 0-2, som i Finland motsvaras av grundläggande utbildning och den frivilliga årskurs 10).

Diagram 4 Sysselsättningsgrad bland utbildade på mellannivå enligt åldersgrupp 2011.

Källa: Eurostat – arbetskraftsundersökning (ISCED97-klassificeringens nivåer 3 och 4, som i Finland motsvaras av studentexamen, yrkesexamen på andra stadiet och specialyrkesexamen).

Diagram 5 Sysselsättningsgrad bland utbildade på högskolenivå enligt åldersgrupp 2011.

Källa: Eurostat – arbetskraftsundersökning (ISCED97-klassificeringens nivåer 5 och 6, som i Finland motsvaras av högskole- och yrkeshögskoleexamen samt examen på yrkesinstitutsnivå, ingenjörsexamen vid tekniska läroverk och examen för skogsbruksingenjör och sjökaptten).

Utifrån diagrammen 2–5 kan man göra två allmänna observationer. För det första är andelarna sysselsatta som högst i åldersgruppen 30–54 år. I de yngre åldersgrupperna sänker studierna sysselsättningsgraden. I de äldre åldersgrupperna börjar å sin sida arbetskraften arbetskraft avgå med pension till följd av hälsoproblem eller ålder. En annan allmän iakttagelse är att det råder en positiv koppling mellan utbildning och sysselsättning. Andelen sysselsatta är högre bland de högt utbildade.

En särskilt oroväckande iakttagelse gäller såväl svenska som finska kvinnor med enbart grundskoleutbildning. I denna grupp är knappt hälften av kvinnorna under 34 år sysselsatta. Som högst är sysselsättningsgraden i den här gruppen endast 70 procent, vilket motsvarar den genomsnittliga sysselsättningsgraden för alla kvinnor. I den här promemorian kan frågan dock inte behandlas närmare. I absoluta tal är populationerna i dessa åldersgrupper dock relativt små. I de nordiska länderna med sin höga utbildningsnivå kan man även anta att kvinnor med invandrarbakgrund är överrepresenterade i denna grupp. Det skulle innebära att de låga sysselsättningssiffrorna för unga, utbildade kvinnor har samband med att invandrar-kvinnor har svårt att få fotfäste på arbetsmarknaden i det nya hemlandet.

Vid en granskning av skillnaderna mellan sysselsättningen i Sverige och i Finland väcker några omständigheter särskild uppmärksamhet. För det första skiljer sig sysselsättningsgraden i åldersgrupperna över 34 år. För det andra uppstår det en skillnad i sysselsättningsgraden mellan finländska och svenska kvinnor i åldern 25–34 år, medan skillnaden försvinner i åldersgruppen 40–54 år. För det tredje lämnar finländarna arbetslivet tidigare än svenskarna. För männens del börjar skillnaden i sysselsättning öka vid 50 års ålder, och för kvinnornas del vid 55 års ålder. Och för det fjärde är sysselsättningen bland utbildade på mellannivån klart lägre i Finland än i Sverige inom samtliga åldersgrupper.

De finska männen lämnar arbetslivet tidigare än de svenska männen. Sysselsättningen bland finska män börjar sjunka genast efter 50-årsåldern. Skillnaden mellan Finland och Sverige är störst i åldersgruppen 60–64 år, där sysselsättningsgraden beroende på utbildningsnivå är 20–30 procentenheter högre bland svenska män än bland finska män. Även de högtbildade finska männen lämnar arbetslivet tidigare än sina svenska kollegor. Det är intressant särskilt med tanke på att det i gruppen högtbildade män inte finns några skillnader i åldersgrupperna under 54 år.

Skillnaderna mellan länderna i fråga om sysselsättningen bland kvinnor är typiskt mindre än bland män. Kvinnorna i åldern 25–34 utgör dock ett undantag. Den huvudsakliga orsaken till att sysselsättningen bland kvinnor sjunker i vissa åldersgrupper torde finnas i det finska systemet med vårdledighet. Enligt de resultat Haataja och Hämäläinen (2010) kommit fram till stannar hälften av de kvinnor som fött sitt första barn hemma i minst 19 månader efter födseln, medan 30 procent är hemma ännu efter 36 månader. För 20 procent fortsätter familjeledigheten i och med att det kommer ett andra eller tredje barn. Endast var femte mamma avslutar familjeledigheten när barnet fyllt ett år. Även Sverige har ett system med hemvårdsstöd, men dess effekter på sysselsättningen bland kvinnor verkar vara mindre än i Finland.

Av dem med examen på mellannivå verkar särskilt de svenska männen klara sig utmärkt. Ändra fram till 50-årsåldern är sysselsättningsgraden bland dem på samma nivå som för män med högskoleexamen. För finska män i samma ålder var sysselsättningen bland dem med examen på mellannivå 5–10 procentenheter lägre än bland män med högskoleexamen. Någon direkt förklaring till den höga sysselsättningen bland medelutbildade i Sverige är högre kan inte ges inom ramen för denna promemoria. Det är alltid besvärligt att jämföra olika länders utbildningssystem, trots att även föreliggande utredning utnyttjar den klassificering (ISCED97) Unesco tagit fram för att underlätta denna typ av jämförelser. Om sysselsättningsciffrorna för män med examen på mellannivå inte kan förklaras genom statistiska underligheter, har det finska utbildningssystemet verkligen något att lära på denna punkt.

3 Den senaste tidens förändringar i incitamenten för att arbeta

Sverige har under de senaste åren genomfört omfattande reformer av skatte- och socialskyddssystemen. Beskattningen och socialskyddet har i välfärdsstaterna flätats samman till en komplicerad härva där en förändring i ett led orsakar förändringar i olika riktning i de andra delarna av systemet. I nästa kapitel gör vi en närmare granskning av några enskilda reformer i Sverige.

För att ge en helhetsbild över läget sammanställs i tabell 2 hur reformerna under 2006–2010 påverkat incitamenten att arbeta.² Incitamenten för att ta arbete utvärderas i allmänhet med hjälp av tröskeleffekten (participation tax rate). Om tröskeleffekten är 100, ökar inte de disponibla inkomsterna även om personen får arbete. Den inkomstökning som lönen från arbetet ger upphävs av att arbetslöshetsförmånerna försvinner och inkomstbeskattningen blir

² Som ett hjälpmedel för att reda ut inkomstfördelnings- och incitamenteffekterna har man utvecklat s.k. mikrosimuleringsmodeller som omfattar (nästan) hela skatte- och transfereringssystemet. Med hjälp av beräkningsramen kan man klarlägga hur förändringar av olika slag påverkar olika inkomstbegrepp. Resultaten i tabell 1 grundar sig för Sveriges del på Finansdepartementets mikrosimuleringsmodell FASIT. Resultaten för Finland bygger på mikrosimuleringsmodellen JUTTA, som administreras av FPA. Mikrosimuleringsmodellerna tar typiskt inte upp indirekta skatter eller utnyttjande av offentlig service. De finska modellerna är ännu rena lagmodeller och tar inte hänsyn till hur individernas beteende förändras när det sker förändringar i beskattningen eller transfereringssystemen.

högre. Ju lägre tröskeleffekt, desto starkare är de ekonomiska incitamenten för att ta arbete³.

Tabell 2 Genomsnittlig tröskeleffekt, %.

	Sverige		Finland	
	2006	2010	2007	2010
Samtliga totalt	77,8	67,6	62,4	62,1
Ensamboende	75,8	65,0	67,6	67,2
Ensamförsörjare	79,5	68,7	73,4	74,5
Par utan barn	72,0	62,0	59,0	61,1
Hushåll med två försörjare	84,0	72,5	64,9	63,1

Källor: Hakola-Uusitalo m.fl. (2007), Kärkkäinen (2011), Pirttilä-Selin (2011).

Utifrån siffrorna i tabell 2 har de svenska arbetsmarknadsreformerna sänkt tröskeleffekten med i genomsnitt 10 procentenheter. Före reformerna ökade inkomsterna för en arbetslös som fick heltidsarbete med något mer än en femtedel. Genom de reformer som gjordes mellan 2006 och 2010 har tröskeleffekten sjunkit till 67,6 procent. År 2010 ökade med andra ord de genomsnittliga disponibla inkomsterna för en svensk arbetslös med 33 procent när han eller hon fick jobb. Jämförelsen av olika hushållstyper avslöjar att de ekonomiska incitamenten för att ta arbete har förbättrats avsevärt i samtliga hushållstyper. Pirttilä och Selin (2011) konstaterar att antalet personer som befinner sig i en s.k. fattigdomsfälla (tröskeleffekten är över 80 %) har minskat med flera hundratusen personer som en följd av reformerna.

Den högra delen av tabell 2 visar att det under samma tid inte skett några betydande förändringar i Finland när det gäller tröskeleffekten. Av större vikt är dock att de ekonomiska incitamenten för att ta arbete fortfarande är något starkare i Finland än i Sverige. För en svensk arbetslös som fått jobb gick år 2010 5–6 procentenheter mer av lönen till ökande skatter och sänkta sociala förmåner än för en finsk arbetslös. En försiktig slutledning är, trots en mängd reservationer, att de ekonomiska incitamenten för att ta arbete i genomsnitt inte skiljer sig nämnvärt mellan Finland och Sverige för närvarande.

De olika betoningarna i Sveriges och Finlands skatte- och förmånssystem återspeglas i varierande tröskeleffekt för olika typer av hushåll. I Sverige är tröskeleffekten för hushåll med två försörjare högre än i Finland. I Finland är däremot tröskeleffekten för ensamboende högre än i Sverige. Skillnaderna mellan länderna är särskilt tydliga när det gäller barnfamiljer. I Sverige är tröskeleffekten högst för hushåll med två försörjare, medan tröskeleffekten i Finland är högst för ensamförsörjare. I Finland är skillnaderna mellan olika familjetyper större än i Sverige.

³ Beräkningen av tröskeleffekten kräver att tröskellönen skattas för varje arbetslös. Det finns flera sätt att göra denna skattning, och en typisk skattning görs genom att bygga upp en statistisk modell över arbetsinkomsterna för dem som är sysselsatta på riktigt och utnyttja modellen när man räknar ut den potentiella tröskellönen för dem som blivit arbetslösa. De olika beräkningssätten ger något varierande resultat, vilket det är bra att bära i minnet när man jämför tröskeleffekterna i Sverige respektive Finland. Modellerna är dock i princip mycket likartade, så jämförelserna kan anses vara tämligen riktiga.

4 Bedömningar av de arbetsmarknadspolitiska reformerna

Nästan alla ändringar i skatte- och transfereringssystemen ger återverkningar på arbetsmarknaden. Arbetsmarknaden påverkas av många andra politiska åtgärder, även om den inte är står i fokus för den egentliga beredningen av åtgärderna. Medborgarnas beteende förändras i takt med strukturerna, och individernas beslut kan ha såväl önskade som oönskade direkta effekter. Utöver de direkta effekterna har de politiska åtgärderna effekter på arbetsmarknaden genom indirekta anpassningsprocesser, som till exempel lönenivån⁴.

Finansdepartementet i Sverige (2011 och 2012) har bedömt hur de senaste årens reformer har påverkat den långsiktiga jämvikten, som avspeglar ett jämviktsläge som är beroende av de ekonomiska strukturerna men har rensats från konjunkturella effekter. I den här teoriramen innebär t.ex. jämviktsarbetslöshet en arbetslöshetsnivå som, när den underskrids, medför ökat inflationstryck, stigande lönekrav och ökad arbetslöshet. Finansdepartementet skattade jämviktsarbetslösheten till 6,6 procent år 2006. Till följd av de demografiska förändringarna och den senaste tidens strukturella förändringar förväntas jämviktsarbetslösheten vara 5,0 procent år 2020. I tabell 3 ges en sammanställning av bedömningarna av vilka effekter arbetsmarknadsreformerna har på lång sikt.

Tabell 3 Bedömda effekter av reformerna i Sverige på den långsiktiga jämvikten.

	Arbets- kraft	Syssel- sättning	Arbets- löshet	Arbetade timmar
Jobbskatteavdraget	1,6	2,3	-0,6	2,9
Arbetslöshetsförsäkringen	0,2	1,0	-0,7	1,0
Sjukförsäkringen	0,9	0,4	0,4	0,5
ROT/RUT (hushållsavdrag)	0,2	0,4	-0,2	0,5
Sänkta socialavgifter	0,2	0,2	0,0	0,2
Arbetsmarknadspolitik	0,1	0,3	-0,2	0,3
Summa strukturreformer	3,1	4,6	-1,4	5,7
Oförändrat tak i arbetslöshetsförsäkringen	0,1	0,8	-0,6	0,7
Totaleffekt	3,3	5,3	-1,9	6,4

Källa: Tabell 3.2 i publikationen "Hur ska utvecklingen av arbetsmarknadens funktionssätt bedömas?", Rapport från ekonomiska avdelningen på Finansdepartementet 2012:5

OBS: Siffrorna avser procent, förutom i fråga om arbetslösheten, där siffrorna avser procentenheter.

Jobbskatteavdraget

De största effekterna på jämviktslägena uppnås enligt bedömningarna genom skattelättnader för arbetande. Det huvudsakliga målet med lättnaderna är att öka drivkrafterna för såväl

⁴ De finska och svenska konsekvensbedömningarna av de politiska åtgärderna utnyttjar typiskt detaljerat forskningsmaterial på individnivå som grundar sig på förvaltningens register. Tack vare tillgången till material och antalet forskare som fokuserar på arbetsmarknadsfrågor är bedömningen av olika reformer mer systematisk i Sverige än i Finland. I Finland är konsekvensbedömningarna i hög grad beroende av de enskilda forskarnas intresse. Till följd av detta finns det fler konsekvensbedömningar av de politiska åtgärderna i Sverige än i Finland. Finansdepartementet i Sverige har dessutom nyligen publicerat en rapport – 'Hur ska utvecklingen av arbetsmarknadens funktionssätt bedömas?' – som dels sammanställer befintlig forskning, dels bedömer hur den senaste tidens politiska åtgärder har påverkat arbetsmarknaden. Bedömningarna är en kombination av estimering av jämviktsarbetslösheten, mikrosimulering, demografiska prognoser och utnyttjande av en stor mängd tidigare forskning som bygger på registermaterial. Bedömningarna om Sverige i det här kapitlet bygger på Finansdepartementets publikation. Bedömningarna kompletteras med konsekvensbedömningar från Finland, om sådana finns tillgängliga.

arbetslösa som dem som står utanför arbetsmarknaden att ta arbete. Incitamentet bygger på att man gör det mer lönsamt att arbeta. Skattelättnaderna genomfördes i fyra steg och har sänkt marginals-katten för personer med inkomster på 135 000–300 000 kronor (16 000–35 500 euro) per år med sex procentenheter och genomsnittsskatten med sju procentenheter. Jobbskatteavdraget (skattereduktion för förvärvsinkomster) är i Sverige den mest bidragande faktorn även till den sänkning av tröskeleffekten som avses i tabell 2 ovan. Liknande resultat har i Finland rapporterats i Hakola-Uusitalo m.fl. (2007) undersökning om förändringarna i tröskeleffekterna åren 1995, 2000 och 2004.

Till skillnad från det finska förvärvsinkomstavdraget minskar inte det svenska jobbskatteavdraget när inkomstnivån stiger. Härigenom förhindras att marginals-katten stiger i de högre inkomstklasserna på grund av minskande avdrag. Det har å andra sidan nackdelar i och med att systemet blir komplicerat och kostnaderna ökar. Reformerna har på kort sikt kostat cirka 70 miljarder kronor (8,3 mrd. euro).

Arbetslöshetsförsäkringen

Grundprinciperna för det svenska och det finska systemet för arbetslöshetsskydd är liknande. I båda länderna finns ett grundskydd, som i Finland är uppdelat i arbetsmarknadsstöd och grunddagpenning, samt ett inkomstrelaterat arbetslöshetsskydd. En förutsättning för att få inkomstrelaterat stöd är att man är medlem i en arbetslöshetskassa och att arbetsvillkoret uppfylls. I Finland krävs att man varit medlem i 34 veckor, medan kravet i Sverige är 12 månader. Skillnader i det inkomstrelaterade skyddet i Sverige och Finland finns även i fråga om arbetsvillkor, ersättningsnivåer och ersättningens varaktighet.

Den svenska arbetslöshetsförsäkringen har på senare år reformerats på många punkter. Højningen av den maximala dagpenningen för de första 100 dagarna har slopats och inga højningar av den maximala dagpenningen (dvs. oförändrat tak; SEK 680 ~ 80€) har gjorts under perioden 2007–2011. Genom avtrappningen i det inkomstrelaterade stödet sänks ersättningsprocenten från 80 till 70 procent efter 200 dagars arbetslöshet. Ersättningen har begränsats till 300 dagar (450 för person med barn). Detta följs av en den s.k. jobb- och utvecklingsgarantin, under vilken ersättningsgraden är 65 procent. För unga under 25 år sker avtrappningen redan efter 100 respektive 200 arbetslöshetsdagar. Karenstiden har förlängts från 5 till 7 dagar. Statens andel av kostnaderna för den inkomstrelaterade arbetslöshetsförsäkringen har sjunkit från 90 till 64 procent, vilket har höjt premierna för arbetslöshetsförsäkringen. Dessutom har den anpassade dagpenningen förkortats från 300 till 75 dagar⁵.

Reformerna av arbetslöshetsförsäkringen bedöms sänka den långsiktiga jämviktsarbetslösheten och höja såväl sysselsättningen som antalet arbetade timmar. Även det oförändrade taket för ersättningsgraden väntas ge effekter i samma riktning. Vid bedömningen av effekterna har man utnyttjat såväl svenska som internationella forskningsresultat om sambandet mellan arbetslöshetsförsäkringens nivå och arbetslöshetens längd samt om förhållandet mellan ersättningsgrad och arbetslöshetsnivå. Liknande resultat har noterats även i Finland. Uusitalo och Verho (2010) bedömer den reform från 2003 där det tidigare avgångsvederlaget ersattes med en förhöjd inkomstdel för den som varit anställd i mer än 20 år. Reformen höjde den inkomstrelaterade arbetslöshetsersättningen för denna grupp med cirka 15 procent under de första 150 dagarna av arbetslöshet. Utifrån forskningsresultaten förlängde højning-

⁵ I Finland är det inkomstrelaterade arbetslöshetsskyddets längd 500 dagar. Inkomstdelen utgör 45 procent av differensen mellan dagpenningen och grunddelen (31,26 euro). När dagslönen överstiger 105 x grunddelen ändras inkomstdelen till 20 procent. Från den lön som ligger till grund för dagpenning avdras semesterpenning och semesterersättning. Dessutom avdras arbetspensions- och arbetslöshetsförsäkringspremier samt ett belopp som motsvarar sjukförsäkringens dagpenningspremie, som år 2012 är 3,94 %.

en av inkomstdelen arbetslöshetstiden före ny sysselsättning med 33 dagar. Enligt Uusitalos och Verhos studie visar förhållandet mellan ersättningsgrad och ny sysselsättning en elasticitet på -1,1. Elasticiteten är något lägre än den som rapporterats av Carling m.fl. (2001) i Sverige, där den var -1,5. Utifrån dessa bedömningar ser det ut som om justeringarna av ersättningsnivån i Sverige påverkar arbetslösheten något mer än i Finland.

Andra reformer i Sverige

Av de övriga reformerna bedöms förändringarna med avseende på sjukfrånvaro ha de största effekterna. Pirttilä och Selin (2011) rapporterar att tröskeeffekten för dem som får sjukdagpenning i Sverige i genomsnitt är högre än för de arbetslösa. År 2008 gjordes ett flertal förändringar som innebar avsevärda åtstramningar i sjukförsäkringsvillkoren. Förändringarna gällde bl.a. regelbunden aktivering i samband med långvarig sjukfrånvaro, tidsgränsen för sjukpenning, formeln för beräkning av den sjukpenninggrundande inkomsten samt sammanslagning av ersättningar och arbetsinkomster. Dessa reformer bedöms öka arbetskraften, sysselsättningen och antalet arbetade timmar. Samtidigt väntas dock även jämviktsarbetslösheten öka. Bedömningarna bygger återigen på olika studier på individnivå som gjorts i Sverige. Denna promemorias författare känner inte till motsvarande finska undersökningar.

I Sverige infördes 2007 ett system för skattereduktion för hushållsnära tjänster. Från och med 2008 beviljas avdrag även för tjänster som anknyter till reparation av bostäder (ROT-avdraget; Reparation, Ombyggnad, Tillbyggnad). Denna typ av avdrag har man tidvis kunnat göra även tidigare. Grundprinciperna för avdragen är i huvudsak de samma som för det finska hushållsavdraget. Även motiveringarna för avdragen är tämligen likartade i Sverige och Finland, och anknyter till bekämpningen av svart ekonomi och till främjandet av sysselsättningen inom byggbranschen och sektorn för hushållstjänster. Det personliga avdraget är maximalt 50 000 kronor (5 900 euro) per år, vilket är avsevärt mycket högre än maxavdraget i Finland. Effekterna av avdragen anses i svenska Finansdepartementets bedömning vara tämligen positiva. Dessa siffror är dock behäftade med större osäkerhet än tidigare till följd av bristen på tillförlitliga konsekvensbedömningar. Orsakerna till att det är så svårt att göra tillförlitliga bedömningar behandlas till exempel i Häkkinen Skans (2011) utredning.

I Sverige har man börja främja sysselsättningen av unga genom att sänka arbetsgivarens socialavgifter. I juli 2007 sänktes socialavgifterna för personer i åldern 18–25 år från 32,42 procent till 22,71 procent. Från ingången av 2009 sänktes socialavgiften för unga ytterligare till 15,49 procent. Sänkningen väntas ha en lätt positiv effekt på jämviktssysselsättningen och jämviktsarbetskraften. De finska erfarenheterna av sysselsättningseffekten av att sänka arbetsgivarens sociala avgifter är inte särskilt positiva. I ljuset av de resultat Korkeamäki och Uusitalo (2009) redovisar, hade försöket med sänkning av arbetsgivarens sociala avgifter i Lappland ingen nämnvärd sysselsättande effekt. Till ett liknande resultat kom en undersökning av Korkeamäki (2011) som behandlade bland annat försökskommunerna i Kajanaland. Åren 1993–1995 genomfördes i Finland dessutom ett försök med sänkt minimilön för unga. Under försöket kunde en arbetsgivare anställa personer under 25 år till en lön som motsvarade 60–80 procent av kollektivavtalets lägsta tabellön. Enligt Böckerman och Uusitalos (2008) forskningsresultat medförde försöket något sänkta löner i företagen, men det hade ingen sysselsättande effekt.

Sverige har traditionellt fört en mer helhetsbetonad aktiv arbetskraftspolitik än Finland. Grundprinciperna för de båda ländernas arbetskraftspolitik är tämligen likartade. På senare tid har Sverige rört sig i en mer åtstramande riktning i synnerhet när det gäller sammanslagning av åtgärdsperioder och arbetslöshetsperioder. I dag minskar åtgärdsperioderna direkt antalet dagar som ger rätt till arbetslöshetsersättning, och en ny arbetslöshetsperiod kan inte

påbörjas förrän arbetsvillkoret uppfylls. Ett flertal åtgärdsformer, till exempel friårssystemet, har slopats och de aktiva åtgärderna riktas i ökande grad till de långtidsarbetslösa. Sysselsättningsåtgärder har i form av nystartsprogrammet riktats till dem som har svårt att få sysselsättning. Dessutom finns särskilda åtgärder för personer med funktionshinder. Den tidigare aktivitetsgarantin har ersatts med jobb- och utvecklingsgarantin, som ger långtidsarbetslösa individuellt stöd för att hitta jobb igen. År 2010 infördes ett nytt program för arbetslivsintroduktion, som syftar till att göra det lättare för långtidssjukskrivna att gå tillbaka till arbetslivet. Totalt sett har effekterna av förändringarna bedömts vara relativt små. Detta omdöme stöds även av ett flertal svenska studier på individnivå, där åtgärdernas effekter även i bästa fall bedömts som endast svagt positiva. De finska forskningsresultatet, t.ex. Hämäläinen och Ollikainen (2004) samt Hämäläinen och Tuomala (2006), går i fråga om åtgärdernas effekter tämligen väl i linje med de senaste, något mer positiva resultaten från de svenska undersökningarna. Särskilt tillförlitliga forskningsresultat finns i Finland i fråga om effekten av jobb- sökarutbildning. Utifrån de två randomiserade fältförsök som rapporteras av Hämäläinen m.fl. (2008) ökade inte jobbsökarutbildningen deltagarnas sysselsättningsandelar.

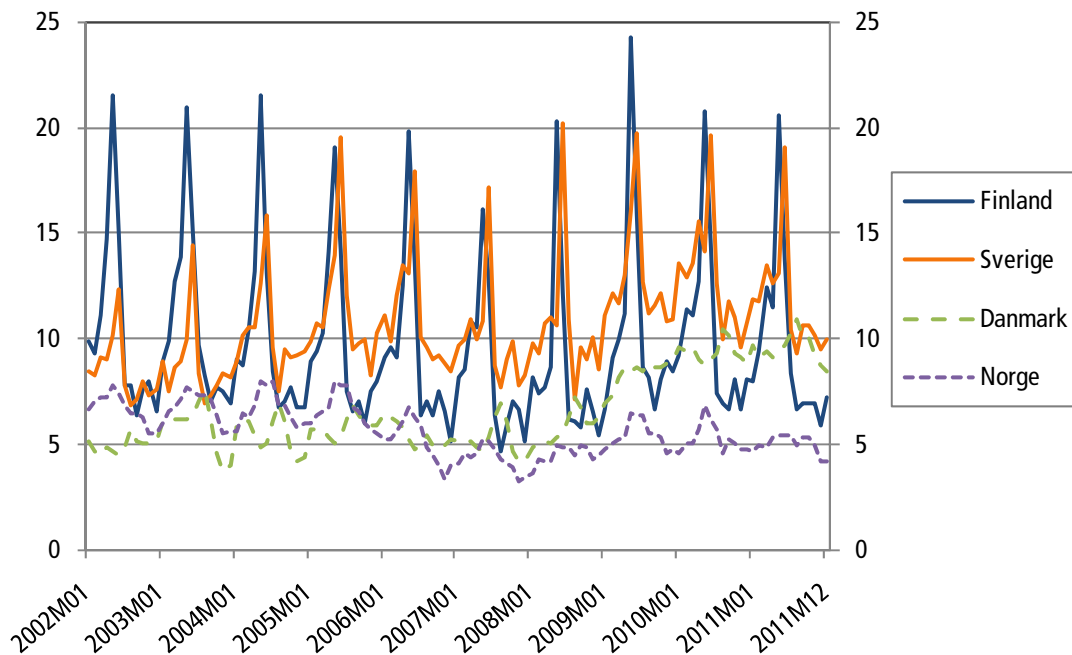
5 En snabb översyn över de ungas arbetsmarknad

Enligt de senaste arbetskraftsundersökningarna från Eurostat är ungdomsarbetslösheten utbredd i såväl Sverige som Finland. År 2011 var arbetslöshetsgraden för unga 20,1 procent i Finland 22,9 procent i Sverige. Siffrorna är mer än dubbelt så höga som de lägsta arbetsungdomsarbetslöshetsgraderna i eurozonen. De är också höga jämfört med de övriga nordiska länderna. I Norge är ungdomsarbetslösheten 8,7 procent. I Danmark har ungdomsarbetslösheten ökat på senare år, men var trots detta endast 14,2 procent 2011.

Den officiella arbetslöshetsgraden är en besvärlig indikator då man jämför de ungas arbetsmarknadsproblem i olika länder, eftersom studierna påverkar de yngsta åldersgruppernas deltagande i arbetskraften och ländernas utbildningssystem skiljer sig från varandra. De ungas arbetsmarknad bestäms därför genom att ställer antalet arbetslösa i åldersgruppen i relation till befolkningen i samma ålder. Enligt denna indikator hade Norge med sina 5,4 procent arbetslösa ungdomar den lägsta arbetslösheten i Norden 2011. Motsvarande siffra var för Danmark 9,6 procent, för Finland 9,8 procent och för Sverige 11,9 procent.

Att man relaterar antalet arbetslösa till befolkningen kan försvaras med att detta beaktar förhållandet mellan studier och deltagande i arbetskraften. Diagram 6 avslöjar dock att de olika utbildningssystemen trots detta inverkar på den bild som ges av de ungas arbetsmarknad. De unga arbetslösas andel av hela åldersgruppen i Finland och Sverige skiljer sig avsevärt från de övriga nordiska länderna. Räknat enligt topparna under sommarmånaderna är en femtedel av de unga i Sverige och Finland arbetslösa. Det är dubbelt så mycket som i Danmark och fyra gånger så mycket som i Norge. Under vintermånaderna är däremot de unga arbetslösas andel av åldersgruppen lägre i Finland än i Danmark, medan Sverige ligger på ungefär samma nivå som Danmark.

Diagram 6 Arbetslöshetsandel för personer under 25 år (arbetslösa/hela åldersgruppen) per månad i de nordiska länderna, %.

Källa: Ulla Hämäläinens beräkningar utifrån Eurostats arbetskraftsundersökningar.

Orsaken till den stora säsongsvariationen är att man som arbetslösa även räknar heltidsstuderande som anmält sig som arbetssökande och är redo att ta emot arbete. I vilken mån de unga anmäler sig som arbetssökande beror i hög grad på hur utbildningssystemet i respektive land ser ut. Skillnader mellan länderna uppstår särskilt vid de tider då många söker jobb därför att de har avlagt examen eller har lov från studierna. I Norge och Danmark är även företagssektorn starkt involverade i yrkesstudierna, vilket ser ut att innebära att studerande i dessa länder inte har något behov av att definiera sig själva som arbetslösa i arbetskraftsundersökningarnas enkäter.

Vad säger de höga arbetslöshetstopparna under sommarmånaderna om de ungas svårigheter att komma ut på arbetsmarknaden? Att topparna försvinner efter några månader antyder att problemet inte är bestående. Detsamma indikeras av det antal som faktiskt registrerar sig som arbetssökande. Till exempel i Finland har antalet registrerade unga arbetslösa på senare år varierat mellan 20 000 och 40 000. Man kommer fram till samma siffror om man i arbetskraftsundersökningens officiella arbetslöshetssiffror stryker de arbetslösa som studerar på heltid. Den officiella arbetslöshetsnivån anges dock utifrån arbetskraftsundersökningens siffror och är under sommarmånaderna cirka 160 000 för de unga. Denna topp på över 100 000 som orsakas av de heltidsstuderande påverkar den genomsnittliga ungdomsarbetslösheten för hela året. I internationella jämförelser är det därför skäl att notera att de ungas arbetsmarknad i Finland och Sverige till följd av arbetskraftsundersökningens definition ställs i ett något sämre ljus än vad som egentligen är fallet⁶.

Oberoende av hur man mäter de ungas arbetslöshet utgör den dock ett stort samhällligt problem. För att bekämpa ungdomsarbetslösheten har såväl Sverige som Finland infört en samhällsgaranti för unga. Till sin grundtanke påminner de båda ländernas garantier om

⁶ Arbetskraftsundersökningen i Sverige harmoniserades med EU-kommissionens bestämmelser först 2005. Som en följd av reformen ökade antalet arbetslösa heltidsstuderande i de yngre åldersgrupperna med 60–70 procent.

varandra. I båda länderna fokuseras aktiveringen av personer under 25 år till de första månaderna av arbetslöshet. En arbetslöshetsperiod på tre månader har särskilt angetts som gräns. I Finland förekom samhällsgaranti för unga som term redan på 1980-talet. Garantin har i sin nuvarande form gällt sedan 2005. Garantin kommer att utvidgas vid ingången av nästa år till att gälla utbildade upp till 30 år, samtidigt som utbildningsgarantin får allt större betydelse. I Sverige infördes redan på 1990-talet en kommunalt administrerad ungdomsgaranti. Systemet reformerades 2007, då ansvaret överfördes från kommunerna till arbetsförmedlingarna. På grund av den senaste tidens växande arbetslöshet har man i Sverige utvidgat de åtgärder som hör till ungdomsgarantin.

Ungdomsgarantin har i konsekvensbedömningarna befunnits ha tämligen små positiva effekter på de ungas arbetslöshet och sysselsättning. Carling och Larsson (2005) har studerat den tidigare ungdomsgarantin som infördes 1998. Utifrån deras resultat var det inte frågan om någon egentlig garanti, eftersom sannolikheten för deltagande i en åtgärd ökade med endast 25–30 procent i målgruppen. Man kunde inte observera att garantin skulle ha haft effekt på den registrerade arbetslösheten. I fråga om sysselsättning observerades en svagt positiv effekt under de 120 första dagarna och en svagt negativ effekt därefter. Ökande aktivering ser alltså ut att förbättra möjligheterna att få arbete främst genom dess hoteffekt. En del av de unga lämnar arbetslösheten innan de måste delta i åtgärder. Forslund och Nordström Skans (2006) kom fram till samma bedömning i fråga om hoteffekten. Utifrån deras resultat förkortades dock de ungas genomsnittliga arbetslöshetsperioder något av ungdomsgarantin. Effekterna av den senaste svenska reformen av ungdomsgarantin har studerats av Hall och Liljeberg (2011). Resultaten pekar på att ungdomsgarantin förbättrade möjligheterna att få arbete år 2008, då garantin förkortade tiden till sysselsättning med cirka 9 dagar jämfört med den äldre åldersgruppen. Motsvarande positiva effekt kunde likväl inte upptäckas i materialet för 2009.

De svenska undersökningarna har vid val av försöks- och jämförelsegrupper utnyttjat registermaterial och de i lag bestämda åldersgränserna. En motsvarande undersökning pågår som bäst som ett samprojekt mellan Statens ekonomiska forskningscentral VATT och Folkpensionsanstalten. De preliminära finska resultaten för ungdomsgarantin från 2005 går i linje med de svenska forskningsresultaten. Trots benämningen "garanti" var 30–40 procent av de ungas arbetslöshetsperioder längre än tre månader. Reformen ser inte ut att nämnvärt påverkat de ungas arbetslöshet eller upplevelser av arbetslösheten. De preliminära resultaten visar på en lätt positiv sysselsättande effekt. Enligt resultaten har införandet av garantin under de tre första åren lett till en ökning av sysselsättningen i åldersgruppen 21–24 år med cirka 1–2 procentenheter. Enligt dessa resultat är alltså effekterna av ungdomsgarantin positiva, men relativt små. Lyckligtvis är ungdomsarbetslösheten i verkligheten inte ett riktigt så enormt problem som den officiella arbetslöshetsnivån låter påskina.

Referenser

- Böckerman, P., Uusitalo, R. (2008): Minimum wages and youth employment: Evidence from the Finnish retail trade sector, *British Journal of Industrial Relations*, 47:2, 388–405
- Carling, K., Larsson, L. (2005), Does early intervention help the unemployed youth?, *Labour Economics*, 12, 301–319.
- Forslund, A., Nordström Skansa, O. (2006), (Hur) hjälps ungdomar av arbetsmarknadspolitiska program för unga?, Rapport 2006:5, IFAU, Uppsala.
- Haataja A., Hämäläinen, U. (2010): Viekö haikara tasa-arvon? Puolisoiden väliset tuloerot lapsiperheissä. Julkaisussa Hämäläinen-Kangas toim. *Perhepiirissä*, Kela, 2010, Helsinki.
- Hall, C., Liljeberg, L. (2011), En jobbgaranti för ungdomar? Om arbetsförmedlingens ungdomsinsatser, Rapport 2011:1, IFAU.
- Hakola-Uusitalo, T., Honkanen, P., Jäntti, M., Mattsson, A., Pirttilä, J., Tuovinen, M. (2007): Miten työnteke saadaan kannattamaan? Laskelmia sosiaaliturvan ja verotuksen muutosten vaikutuksista työllisyyteen ja tulonjakoon, Työpapereita 235, palkansaajien tutkimuslaitos, Helsinki.
- How should the functioning of the labour market be assessed?, Ministry of Finance, Reports 2012:5, Stockholm
- Hur ska utvecklingen av arbetsmarknadens funktionssätt bedömas?, Finansdepartementet, Rapporter 2011:7, Stockholm
- Häkkinen Skans, I. (2011): Kotitalouspalveluiden verovähennykset Suomessa ja Ruotsissa, Valmistelu-raportti 11, Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki.
- Hämäläinen, K., Ollikainen, V. (2004): Differential effects of active labour market programmes in the early stages of young people's unemployment, Tutkimuksia 115, Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki
- Hämäläinen, K., Tuomala, J. (2006): työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikutusten arviointi, Työpoliittinen tutkimus 315, Työministeriö, Helsinki
- Hämäläinen, K., Uusitalo, R., Vuori, J. (2008): Varying biases in matching estimates: Evidence from two randomised job search training experiments, *Labour Economics* 15, 604-618
- Kannisto, J. (2011): Eläkkeellesiirtymisikä Suomen työeläkejärjestelmässä, tilastoraportteja 2/2011, Eläketurvakeskus
- Korkeamäki, O., Uusitalo, R. (2009): Employment and wage effects of a payroll-tax cut: Evidence from a regional experiment, *International Tax and Public Finance*, 16(6), pp. 753-772
- Korkeamäki, O. (2011): Lapin ja Kainuun sosiaaliturvamaksuvapautuksen vaikutus yritysten työllisyyteen, palkkoihin ja kannattavuuteen, Tutkimukset 163, Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki
- Kärkkäinen, O. (2011): Työn vastaanottamisen kannustimet Suomessa, Työpapereita 266, Palkansaajien tutkimuslaitos, Helsinki.
- OECD (2011a): OECD factbook 2011-2012, OECD, Paris
- OECD (2011b): Government at a glance 2011, OECD, Paris
- Pirttilä, J., Selin, H. (2011): Tax policy and employment: how does the Swedish system fare, Työpapereita 267, Palkansaajien tutkimuslaitos, Helsinki.
- Uusitalo, R. Verho, J. (2010): The effect of unemployment benefits on re-employment rates: Evidence from the Finnish unemployment insurance reform, *Labour Economics*, Vol 17, 643-654

STATSRÅDETS KANSLI

SNELLMANGATAN 1, HELSINGFORS
PB 23, 00023 STATSRÅDET
tfn 09 16001, 09 57811
fax 09 1602 2165
julkaisut@vnk.fi
www.vnk.fi/julkaisut